

1956

R U V A

ÎNTRE DOUĂ LUMI

Această carte s'a tipărit în două mii
de exemplare pe hârtie de tipar vărgată,
numerotate dela 1—2000;

cincizeci de exemplare pe hârtie velină
vărgată, numerotate dela I—L;

Toate exemplarele cuprind portretul
și autograful autorului.

XXIII

MARCU BEZA

BIBLIOTECA PUBLICĂ
No. ~~27529~~

~~Num. 17225.~~

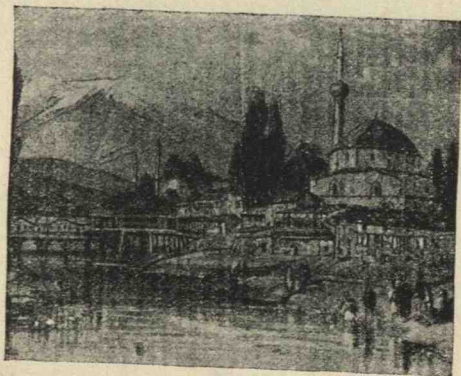
R U V A

BIBLIOTECA
CENTRALĂ UNIVERSITĂȚII
BUCUREȘTI

INTRE DOUĂ LUMI

CU REPRODUCERI DUPĂ
CĂLĂTORI VECHI ENGLEZI

~~22880~~

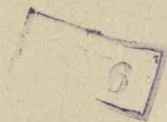
859.0-32

»BOABE DE GRAU»

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI

DATA 61.625

CONTROL 1955

1961

D

B.C.U. Bucuresti

C20063216

Marcu Beza

„Te-ai sculat?...» grăi Băsa
Cegani din capul scării; dar,
văzând pe fiu-său, că-i face
semu cu un deget pe buze,
își curmă scurt vorba și
se apropie de masa, la
care sedea el în cerdac. îl
sărută pe amândoi obrazii:

— Doarme?

— Da, mamă. N-a putut închide
până târziu ochii.

Un răstimp tăcură. Bătrâ-
netea întipărise oarecare
asprime pe fata Băsei Cegani;
însă, când zâmbia — cecece
se întâmpla foarte des, îi se
muciau trăsăturile de o ma-
re blândete. Acum părea
întinerită. Își sorbia din
ochi băiatul, Duma Cegani,

CUPRINSUL

	<u>Pag.</u>
RUVA	9
INTRE DOUĂ LUMI	81
Bibliografia ilustrațiilor	185

R U V A

I

Nu se înnoptase. Și dela o depărtare pe drum se vedeau încă zidurile de cetățue ale mănăstirii Sântei-Marii. Când mă apropiai, totuși, mă cuprinse uimirea, găsiind poarta închisă. Bătui de câteva ori, fără nici un răspuns. O tăcere neobișnuită stăpânea, afară numai de scurte înfiorări prin frunzișul clematitei ce urca sus în jurul unei ferestru. Dintr'acolo păru că mă cercetează cineva. « Nu e nimeni să-mi deschidă? » am zis. Curând auzii trăgându-se zăvorul greu de lemn și printr'unul din canaturile ghintuite își scoase capul Darmani paracliserul.

— Eu sunt, nu mă cunoști?

— Cum să nu... făcu el. Și mă lăsă înăuntru, luându-mi calul de căpăstru. Cu oarecare neliniște am întrebat:

— De ce ați închis așa de vreme? S'a întâmplat ceva?

— Nimic. Ci vezi, câteodată... Darmani strânse din umeri, fără a-și mântui vorba. Prin însuși felul său întărea și mai vârtos nedumeririle. Era de mult la mănăstire; parcă de când se știa el om, acolo se pomenise, cât fără voie luase și înfățișarea de călugăr în fața-i bărboasă cu ochii prefăcut smeriți, în graiul îngăimat și în haina-i de șiac albastru-închis ce-i cădea ca o rasă pe trupul mărunt. Ducându-mă la trapezărie, se tot învârtea pe lângă mine, mă țintea pe furiș cu pri-

virile, șovăia oarecum asupra unor gânduri ale sale. În urmă se alătură și cu vocea scăzută, abia lămurită, deși nu era nimeni să ne audă:

— Ai dat cumva de vreo poteră?

— Ce poteră? Unde?

— Pe drum încoace... De câteva zile umblă, cât țin câmpiile și munții — nu unul-doi, ci o întregă ceată de ceauși cu armele. Au pătruns azi și aici, au răscolit toate colțurile, tunând de mânioși, că noi îl ascundem, că vor pune foc mânăstirii... Puteam să nu-l primim? Un om al lui Dumnezeu, obosit de cale. A stat cât a stat și s'a dus în treabă-i.

Ascultam din ce în ce mai mirat și nu înțelegeam nimic.

« Darmaaani! »

— Egumenul, vorbi acesta. Așa mă chiamă, nu cunoaște încă rosturile, a venit de curând; celalt egumen, Papa Sotir, a murit bietul...

« Darmaaani! » se auzi iarăș de afară.

— Mă duc. Și, ridicând o mână, adause tainic: Colo sus e, la sfat cu alții și tot de asta grăesc.

Ieșii în curte. La mijloc biserica umilă în piatră, care se zicea că fusese durată pe temeliile unui templu păgânesc; pământul se ridicase mult în preajmă-i, iar pereții dinspre altar, mai ales, arătau o netăgăduită vechime sură. De jurîmprejur chilii ce dau în trei tinde lungi de lemn una peste alta și printre ele scări cu zvârlituri de trepte rare urcau în văzul oricui ca niște schele. Ungherul de sus, către apus, se întindea în chip de cerdac, unde ședea acuma pe lavițe egumenul și câțiva încă — doi negustori, un chirigiu și un bătrân păstor, răzimat pe cârlig, nimerit cine știe cum la mânăstire.

Vorba, întreruptă o vreme prin sosirea mea, se urmă iarăși, cu pauze dese ce-mi îngăduiau să

Călugăr

prind oarecare înțeles. Pricepeam treptat că cineva dispăruse din mănăstire în acea zi — un călugăr, adăpostit peste noapte.

— Și ce fel de om?

— N'am băgat bine de seamă, răspuse egumenul. Picase către înserate, cu umerii aduși subț o traistă. Imi ceru sălaş, adăugând că-i monah din Muntele Athos, că bate satele și vinde lucruri sfinte. Dădu traista jos. Cruciulițe și mătării de fildeș sunară între degetele sale, și ridică ochii. Așa mă privi, încât i-am zis: « E loc pentru alții, dară pentru unul ca tine... »

— Ești sigur, era el călugăr și încă din Muntele Athos?

— Dacă mi-a spus, mi-a dat și numele mănăstirii — Simopetra, pe cât îmi amintesc.

— O fi, îngână chirigiul. Atunci, de ce îl urmăresc oare?

— Vezi, asta n'o înțeleg. O seamă de poterași intrară aci, ocărînd și strigând: « Unde-i, unde-i? » Și fuga prin odăi, de răsturnară tot; și, dacă nu-l găsiră, iute o luară înainte...

Egumenul își întregi cuvintele printr'un gest spre colnici. Colo suiau copacii în rânduri tot mai dese. Pe lângă codri, dealungul coastei, drumul cotea nesfârșit. Iar dincoace în poiana mănăstirii un izvor tresărea, cu ușoare căderi, sclipind subț amurgul întârziat; pe când, pierduți în ierburi, caili rătăceau ca niște sălbăticiuni din cuprinsuri neumblate.

— Imi dau eu cu socoteala, grăi păstorul, îmi dau cu socoteala că acela nu era călugăr, nici om ca toți oamenii, ci vreuna din arătări. De câte ori nu mi-au aținut mie calea în singurătatea munților!

Toți râseră, dar în tăcerea ce urmă egumenul deodată își făcu o cruce:

— Mai știi! Se poate... Acuma mă gândesc că,

Înainte de a se duce, îl văzui în biserică — o clipă numai, și, când să mă întorc, nu era. Unde pierise? Poterașii jurau că din mănăstire n'a ieșit.

Se adânceau, creșteau bănuielile, cărora nimic nu le răspundea în muțenia de afară. Dungile crestate ale înălțimilor prindeau a se încondeia spre apus, unde la un timp răsăriră niște călăreți, mișcându-se parcă pe vioriul cerului.

— Unu, doi, trei... se puse a număra egumenul, fără a sfârși, căci dispărură subțit în tineric călăreții; peste puțin, însă, iarăși se iviră, de astă dată în stăruitoare lumină. Reluă egumenul:

— Unu, doi, trei... Câți erau în poteră? Șapte, da... Va să zică nu l-au prins.

— Hm, făcu păstorul. Nălucile cum să le prinzi?

Se uitară unii la alții. Egumenul se ridică și, după el, trecură pe rând la culcare.

Mi se pregătise mie odaia-Ghiacu, după numele aceluia ce o dăruise cu toate trebuitorile hodinii călătorilor: divan larg, în stânga dulap de perete, asupra vetrei ardea în sfeșnic de alamă o lumânare, de amândouă părțile ferești — una deschisă; perdeaua-i grea de postav râpâia când și când în vânt, fărâșând singură tăcerea noptatică subțit muniți.

Stinsei lumânarea și mă lungii să dorm, dar gânduri mă cuprinseseră deavalma. Ce puteam să cred? Întâmplarea cu necunoscutul, dacă necunoscut era, în chip de călugăr; prepusurile schimbate; potera înșiruită pe muchea zării; cuvintele egumenului, care mă ajungeau ca dintr'o depărtare de vis: « Unu, doi, trei... » La un moment niște sgomote — nu era perdeaua cu zbaterea-i monotonă; dinspre ușă veneau, cerca cineva să intre. Auzeam ori adormisem și mi se năzărea prin somn:

— Eu îs, eu Darmani!?

În adevăr, paracliserul, pitulându-se, de arăta

și mai mic la stat, se strecură înăuntru cu o torță de zadă în mână. Flacăra, prinsă între fereastră și ușă, se clătină fumegând, stârnind umbre, parcă odată cu dânsul un întreg alaiu de fantome pătrunseră în odaie.

— Nu te speria, șopti el. Se apropie și, cu multă fereală: De când a pus piciorul aici, am înțeles că se ascunde ceva la mijloc. A simțit și el asta, și se uită la mine tăios, ca și cum mi-ar fi spus: «Vezi, nu-ți ține gura și pe urmă...» Credea că știu...

— Și nu știi, adevărat nu știi, cine era?

— De unde... un biet paracliser, câți nu intră și nu ies, dacă mi-aș aminti de toți...

Se încâlcea la vorbă și glasu-i, din silința de a și-l coborî cât mai jos, suna răgușit, aproape neuman. Adăugă apoi:

— Ce vrei? S'a pomenit cu gonașii după el pe neașteptate, și nevăzut s'a făcut; dar în graba scăpării și-a lăsat traista cu mici lucruri și o hârtie... O am aici. E scrisă. N'am spus nimănui. Și m'am gândit, cum te-ai nimerit să vii, ca om învățat ce ești, vei putea s'o pricepi. Eu mi-am bătut capul, am întors, am răsucit și nu i-am dat de rost.

Imi întinse hârtia. O cercetai cu luare-aminte, cu surprindere crescândă. Și, repede, hotărît într'un fel, spre a nu-i deștepta bănuieli:

— Asta nu-i nimic...

— Nimic, repetă el, privindu-mă drept în ochi, neîncrezător.

— Cine știe de unde a suflat-o vântul.

O strânsei în palmă și o svârlii jos, de o parte.

— Și eu, care socoteam... de, că poate... mormăi desamăgit paracliserul și se duse pe ușă. Așteptai puțin, pândii, nu cumva să se întoarcă. Aprinzând apoi lumânarea, mă afundai în descurcarea scrisului acela neobișnuit, ciudat — de o ciudățenie enigmatică.

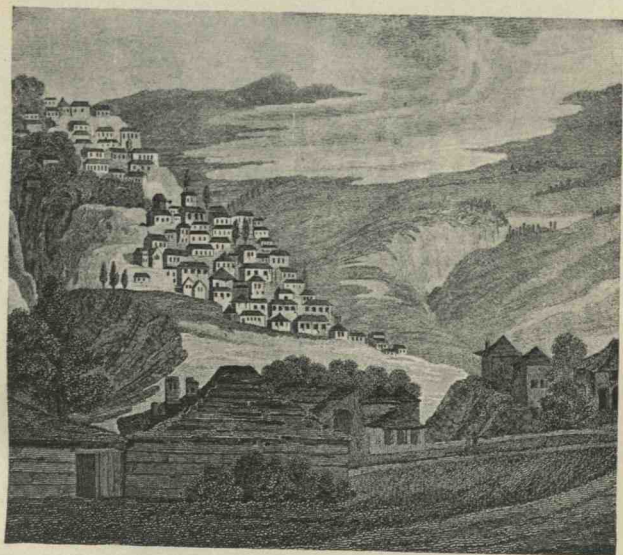
II

Pe nevestite dimineața trăsei calul din grajd, îmi spălai ochii la fântâna dinaintea mânăstirii și plecai. Drumul se târăgăna, aci mai departe, aci mai apropiat de pădure. In lucirile dintâi ale zilei se lămuriau subt înfrunzita adumbrire trunchiurile de fagi, feriga stufoasă, mușchiul catifelat. Tălângi începură a bate clar; de sigur ci-reada mânăstirii. Intorsei capul: mânăstirea însăși pierise acum din vedere; însă, din partea cealaltă puteam deosebi stânca uriașă, zisă Piatra-cu-Icoană; iar mai la stânga se desfăceau din abureală cătunuri, vii, pășuni. Mi-amintii un cântec de aici:

Crescură zorile din jos...

Adevărat, din spre largul câmpiei se aprindea soarele și apropierea lacului Vrapceni cu sticliri învăpăiate îi dădea înfățișarea unei răsăriri minunate din mare.

Aceste toate le simțiam mai mult în mine, fără a le băga în seamă cu dinadinsul; căci mintea-mi stăruia neconținut asupra întmplărilor din ajun. Mai ales după ivirea lui Darmani în tăria nopții și după surprinderea cu hârtia misterioasă, aruncată din senin subt ochi-mi... Indelung mă nevoisem, cercetasem fel și chip, pânăce mă izbise deodată un cuvânt repetat: *gianăm-gianăm*, însemnând pe turcește «Sufletul meu» și folosindu-mi astfel la desprinderea întregului sens în aceeași limbă:

Sat în Macedonia

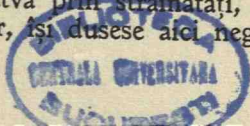

« Știi, ceva-mi spune, că n'ai murit, sufletul meu !
 Ci unde vei fi acum ? Dacă ai să te întorci cândva,
 las ici rândurile astea să afli că, înaintea plecării,
 gândul mi-a fost la tine, sufletul meu ! »

Crâmpie de-alean, trase de o mână grăbită,
 o mână de femeie părea. Făptura-i necunoscută,
 ghicită numai, mă îmbia spre vagi perspective
 întrezărite, unde tremurau tainele unei iubiri.
 Puțin mi se desvăluia, câteva clipe de lacrimi,
 când, pesemne, în tristețea despărțirii va fi încre-
 dințat ea soartei mărturisirea ceea, pulsând slovă
 cu slovă de nesfârșit dor. Cui să fi fost menite ?
 Hârtia o uitase drumețul aciuat la mânăstire și
 fugit apoi în stranii împrejurări. Cum ajunsese în
 stăpânirea sa ? Vreo legătură ascunsă oare ? Și el
 însuși, presupusul călugăr, cine să fi fost, cine ?
 Mă auzii, rostind cu glas întrebarea în ritmul
 de copite al calului, fapt că intrasem în Clisura ;
 de amândouă părțile grămădindu-se locuințe de
 piatră, așa de liniștite sub lumină. Din praguri,
 din ferești, câteva priviri mirate. Fântâna cu
 poiată colo, și nimic înăuntru, afară de vuetul
 curgerii. Mai departe casa unchiului Șodi, Iancu
 Șodi : o recunoșteam după înaltul plop, care se
 luase parcă la întrecere cu turnul clopotniței din
 față. Mă întâmpină bătrâna jupâneasă : « Șodi nu
 știa că vii ; e dus în târg, dar se întoarce ». Nu
 așteptai mult. Cu urări de bun sosît, unchiul
 se grăbi :

— Dacă mi-ai fi trimis un cuvânt, te-ai fi
 așteptat. Am fost să aflu ce crede lumea...

Avea în glas oarecare tristeță, care-i rămăsese
 poate dela pierderea vremelnică a soției. De ne-
 căjit, rătăcise câtva prin străinătăți, apoi se îna-
 poiase și, becher, își dusese aici negoțu-i, cinstit

și iubit de toți; mai ales copiii erau bucuroși să-și ridice ochii spre obrazu-i larg și blând.

Mă întrebă deodată:

— Ce drum ai luat?

— Bogazul în sus, lângă Mocreni...

— Atunci, te-ai abătut la mânăstire?!

— Da, am și mas aseară.

— Așaaa? Și taci? Nu-mi spui de străin, de călugăr? Ce-a fost? Ce s'a petrecut? Umblă fel și fel de svonuri.

Era un făcut. În loc să lunece în uitare, întâmplările cu pricina mă urmăreau, crescând, răspândindu-se tot mai vălmășite, mai năzdrăvane. De aceea, ușurat ca de o povară, șezui să povestesc lui Șodi câte-mi prinseseră urechile din bănuielile împărțite la mânăstire, din convorbirile egumenului... Șodi întrerupse:

— Papà-Sotir, vechiul egumen, ar fi adulmecat lucrurile, dar el a trecut în lumea cealaltă.

— De asta mi-a pomenit și Darmani.

— Darmani? Viclean om...

— Așa mi s'a părut și mie; totuși am izbutit să pun mâna pe scrisoare. Iacă...

Și fiindcă nu înțelegea nimic dintr'însa, îi talmăcii cuprinsul. Șodi deschise ochii mari, nehotărît, fără vorbă un răstimp. Călca oarecum pe un tărâm nebănuit ce-l privea și-l atrăgea deadreptul:

— Zici că s'a găsit la mânăstire, și în traista călătorului, și ai luat-o dela Darmani? Citește-mi încă odată!

Incepui:

Știu, ceva-mi spune, că n'ai murit...

— Firește, ceva-i spune, zbučni Șodi, răspunzând mai mult sieși, cine să-i spună? Inima-i spune... Mai târziu am fost și eu sigur, că n'a murit. Și cugetam că trebuia să iasă la iveală,

nu putea s'o lase cu desăvârșire, s'o uite, să nu se întoarcă, să nu afle măcar ce s'a ales de ea...

Pe urmă, desmeticit, cu vocea slabă ca de oboseală:

— Dar asta, nepoate, asta-i o poveste detot străină ție, pe care n'ai cum s'o pricepi. Și, dacă ți-aș destăinui, cine a fost oaspele de o noapte al mănăstirii, ce-ar fi pentru tine? Nimic, un sunet numai, gol de orice noimă: Ruva!

Șoptii, fără voie, după Șodi: « Ruva! » Ci adânc în conștiință simții zămislindu-se curând, deși nearticulat: « Unde-am auzit de Ruva înainte? » Și, cum un cântec îndepărtat — încet și pe cât se apropie își desprinde rostul și modulațiile, astfel și ecoul acestui nume începea să mă pătrundă cu neașteptate înțelesuri.

III

De văzut, mă încredințai că nu-l văzusem pe Ruva, cum nu văzusem nici pe un altul — Sdrula. Amândoi împreună evocați, mișcau din amurgul trecutului bănuitori; nu atâta prin ei, cât prin umbrele aruncate, prin răscolirea de amănunțimi trăite ce nu-mi lăsau acum răgaz să hodinesc.

Regăseam în mine locuința din Sărună peste o cafenea și cu dugheni decealaltă parte a străzii: una, plină de cazane, tingiri, ibricuri și de oameni ciocănind neconținut; o făinărie, al cărei stăpân părea să nu fi avut multă treabă, că așa mi-l amintesc, pe un scaun, cu mâna la mustață, înconjurat de sacii albi; și alături, în colț, o brutărie întinzându-și teigheaua pe calea mare, odată *Via Egnatia*. Dintr'acolo venea tata. Așteptam adesea în balcon, spre a-l zări și a goni pe scări la întâmpinare. Dar într'o seară nu se arăta. Auzii domol vocea mamei dinlăuntru:

— Ce o fi? Totdeauna se întoarce la ora asta...

Peste puțin, apropiindu-se și mângâindu-mă pe frunte:

— Nu se vede, scumpul meu?

— Nu, mamă!

Iși făcu două cruci: «Doamne, Doamne, să nu se fi petrecut ceva...»

O neliniște mă învălui și subț greul ei gându-mi înfrigurat își luă sbor în cercetarea locurilor, pe unde obișnuia să umble tata.

Dincoace de cheiu, în chiar inima bazarului, două trepte lungi de marmoră suiau într'un fel de han; imediat la dreapta prăvălia noastră. În fața își avea taraba Mușon, cafegiul ovreiu, slab și înalt, care, cu șorțu-i alb încins peste anterior și cu o tavă arcuită în chip de colivie, intra mereu prin magazine, rânduite jos, precum și deasupra scării, în lungul privdoarelor grilate, cât vedeai oamenii cum forfoteau și clătinau podeaua răsunătoare sub pașii lor. Dar către înserate contenea sgomotul și prin ochiurile de fier lumina se resfira și în prăvălia-ne, lunecând ușor pe butoaiile de pești sărați, pe sticlele cu vin, pe feluritele mostre și pe masa tatei, lipită de singura fereastră ce privea spre filigenele și mangalul cafegiului. Și, înainte de a se fi stins încă împletitura ceea de raze, tata porunca de plecare și, întorcând el însuș cheia la poartă, poftind apoi seară bună lui Mușon, o pornea drept acasă...

Fără să-mi fi dat bine seama, simțeam acum ceva de nespuse îngrijorare; că amuțiseră ciocănelile în căldărărie, plecase și omul cu mâna la mustață dintre sacii lui, și pe obloanele trase ale amândoror magazine cădea neclintită și slabă ca o părere resfrângerea lămpilor cafenelei; încolo, peste drum de brutărie, un felinar abia licărind prin umbra deasă. Anevoie să fi putut desluși vreo mișcare. De aceea tresării, când se auziră la poartă două bătăi, așa de neasemuite bătăilor tatei. Și totuși chiar el se ivi în capul scării palid, fără cuvânt.

— Parcă știam, grăi mama. Mi se făcuseră semne... Spune, ce-i?

Tata căzu istovit pe mindir, și, după ce bău apă dintr'un pahar, cu jumătate gură:

— Ruva, Ruva, un cuțit mare 'n mână, și s'a repezit...

— S'a repezit, la cine?

— La Sdrula, Hagi-Sdrula... Am ieșit împreună din prăvălie, mergând el câțiva pași înainte, m'am întors puțin spre Mușon, când așa de nepoznic, ieșit ca din pământ, și în pragul de piatră al porții lovi odată pe Sdrula în spate și ridicase mâna să mai lovească... Atunci am grăbit de l-am apucat de braț — pe Ruva, nu altul, — și l-am auzit: «Lasă, că dau în tine...» O clipă cuțitul cu două tăișuri mi-a fulgerat înaintea ochilor... De unde mi-a venit mie tăria? Dumnezeu pesemne mi-a dat curaj să pot ține brațul unui Ruva.

— Și apoi?

— Ruva s'a pierdut în strâmtoarea ulicioarelor. Cine să-l mai prindă pe Ruva? Iar pe Sdrula rănit l-am dus la o spițerie... Scapă, are încă zile.

Urmă tăcere apăsătoare, din care și glasurile izvorîra înfiorate, pline de nedumeriri:

— Ce-a fost oare între dânșii?

— Nu știu... Dar unul ca Ruva să facă asta, trebuie că o pricină adâncă... Mi s'a vorbit de trădare.

— Și a vrut să-l omoare cu tot dinadinsul?

— Poate nu. Hagi-Sdrula rămăsese ceasuri întregi singur în prăvălie. Și Ruva pândea. Il văzuse Mușon pe Ruva, apropiindu-se de fereastră și uitându-se. Ar fi putut să-l ucidă acolo, fără a fi prins nimeni de veste. Însă Ruva, tot cu inima lui, a gândit că ar fi căzut vina pe mine. Un mort găsit în prăvălie, cine altul ar fi răspuns?

— Doamne ferește de ceasul rău, cum vine la om năpăstuirea, din senin așa...

Acestea nu erau numai frânturi din trecut, ci-mi adiau vii în minte, copleșindu-mă; pânăce nu luai seama cum se mistuiră înecate de somn.

IV

La deșteptare vedeniile de peste noapte îmi lăsară impresia unui vis tulbure, pe care cercam să-l reîntregesc, parte cu parte.

Balconul de-acasă; în așteptare închipuirea străbătând departe: cheiul Sărunei, bazarul, clădirea imensă — și lume înăuntru. Mușon, prăvălia noastră; apoi, după spusa tatei, grozavul atac, pumnalul... Cine era acel Sdrula, cu îndoitul nume de Hagi-Sdrula? Ciudat, îmi ziceam, să fi căutat eu, să mă fi trudit a rându-i faptele înadins și n'ași fi putut. Și numai o întâmplare: oprirea mea la mânăstire, căderea pe un amar de bănuieli și pe rândurile scrise...

Din cuvintele unchiului Șodi, din tonul vocii schimbate, ghicisem amestecul său în taina lucrurilor, și așteptam cu nerăbdare; ci el tăcea mâlc, gândindu-se; iar, când fu să grăiască, îl auzii:

«Nepoate, hai să-ți arăt câte ceva!»

Casa era pieziș zidită cu două porți pe drum: cea mică dădea în catul de sus. Acesta, prelungindu-se puțin la stânga, lăsa în dreptul intrării o ferestruie de meterez, care va fi folosit cândva; dar acuma, cine să mai calce un loc în părăsire, unde și podelele și ușile scârțâiau subt pași a pustiu! În odaia mare divanul își arăta scândurile; numai vârfulurile unor plopi neliniștiți strecurau pe geamuri umbre jucăușe. La o fereastră lăturalnică Șodi se opri, căutând spre oborul vecinătății:

neumblat, așternut cu lespezi, între care buruieni și ierburi crescuseră.

«Nimeni acuma, făcu el. Odată locuința Mu-diurului Chiazim Efendi și fetei sale tinere, Marsine.»

Rostirea acestui nume... Avui simțimântul că povestea își lua urzeala, un început de vrajă, cum arar prin tăcerea necunoscutului ești conștient de răsărirea unei stele, prevestitoare de ceva.

«Chiazim Efendi și Marsinè... cine știe unde s'or fi gășind azi! «După câteva minute, prinzând de sigur firul unei legături: «Și aici în odaia ce vezi a stat o vreme Ruva». Gândii atunci, că avea să-mi spună cecece tot mai dornic voiam să aflu; dar mă înșelai. Schimbând iar vorba, a zis:

«Acum să coborâm în curte». Asta se întindea printr'o estradă înaltă cât un stat de om asupra grădinii. La dreapta plopul uriaș, la stânga un șir de alți plopi mărunți ce-i văzusem din odaia cu divan mișcând în ferești. Imprejmuirea de piatră a grădinii ascundea subt frunzișuri o porțiță care nu te-ar fi scos decât pe marginea Văii Seci, adânci și pline de sgomote neînțelese; dincolo, însă, ochii puteau rătăci volnici în susul dealului, pe creasta căruia se lămureau căi șerpuint a lene.

«Drumul din fața casei, grăi Șodi. Urcă, străbate meidanul târgului și se îndoiaie, scăpătând înainte, spre Lèhova, Castoria, Hrupișta, Gramos și... unde nu. Intruna e bătut, zi și noapte, încât auzi adesea pe întuneric tălângile; și, după sunete, înțelegi și ale cui sunt caravanele ce trec.» Deodată, aruncându-se cu gândul aiurea și arătându-mi o lungă prăjină împlântată la capătul estradei, urmă: «Te uiți la ista? In vârful ei ardea noaptea un felinar. Ce-i veni lui Sdrula să ridice așa lumină? Că el fuse cu părerea. Cum zicea Ruva: «Are și Sdrula ciudățeniile sale; cică vrea să-și amintească de un far ce-l zăria cândva,

umblând pe mare spre Odesa ». La început, de unde să fi ghicit eu? Dar băgai de seamă, că numai din timp în timp se aprindea felinarul; și, cum se nimerea de tocmai atunci coborau încoace oameni străini, aceiași totdeauna, în toiul nopții; și sfătuiau până târziu cu Sdrula și cu Ruva, și se duceau apoi, ne mai ivindu-se decât la vânătorile lui Sdrula... »

Unchiul Șodi tăcu, oprit de uimirea ochilor mei la câte spunea, fapte și nume ce rechemau iarăși înainte-mi întâmplarea cu mânăstirea, cu pumnalul, cu întunecoasa vrăjmășie.

« Te vei dumeri și vei pricepe, dragul meu, încet-încet: fiecru lucru la timp și cu rostul-i. Vezi că, și dealul acela, și prăjina lipsită acum de fanar, și plopii, și odăile, își au partea lor, fără de care întreaga poveste s'ar destrăma în vânt. Ci mai întâi ar trebui să afli, cum am ajuns, cum am fost adus eu să mă leg de Ruva. »

V

Intârziai mult seara în iatacul unchiului, așezat jos, subt odaia cu divan. O candelă ardea roșiatic într'un ungher dinaintea icoanei și, uitându-mă împrejur cum răsăreau din umbră culorile vii ale pernelor și chilimurilor, rămăsei cu ochii îndelung asupra unor vase de porțelan în policioara vetrei.

« Aduse din străinătăți, făcu el, împreună cu atâtea scumpeturi în cristal și în argint, că nu eram negustori de mâna a doua, noi. Intreg Levantul știa firma lui Șodi — de *entolodhohi*, cum se zicea în grecește — cu magazine mari la Viena și Pesta și Seres și Sărună, unde tatăl tău avea grija să ție legătura cu celelalte; mărfuri, bani și scrisori prin el se trimiteau încoace la bătrânul, Dumnezeu să-l ierte! Mi-l aduc bine aminte, cât era de mândru și de râvnitor; și, când mă înturnam vara dela școala din Bitolia, mă sfătuia totdeauna: « Dragul meu, învățătura ca învățătura, are să-ți fie lumină și mângâiere în vremi grele, dar viața de fiecă zi tot prin negoț ai să ți-o duci ». Și de aceea, oriunde umbla după veresii, mă lua și pe mine să deprind meșteșugul. Așa s'a nimerit, că ne aflam odată pe drumuri. Măsesem în Dëniscu, unde plouase peste noapte, încât acum sub răsărit ardesiile coperișurilor din sat luceau ca sticla în urmă-ne. Întorcând încă odată privirile, o pornirăm după colnici. Și la răscruce, colo, ne oprirăm. Din stânga veneau o seamă de călăreți,

Pindul

nu ca orice călăreți, fiindcă scuturau în aer mărâmi și se auzeau cântând tot mai vârtos. Curând se arătă în capul chervanei și o flamură cu mărul roșu la vârful. Înțeleseserăm atunci, că erau nuntași purceși în căutarea miresei. Cum se apropiară, în loc de binețe dădură strigăte, închinară cu plosca, îmbiindu-ne la băut, de ne cuprinse și pe noi veselia; și astfel în glume și cântece făcurăm drumul împreună o vreme. De amândouă părțile se revărsau pășuni verzi; turme risipite ici-colo. Pe neașteptate coborî spre noi un băiețel îmbrăcat păstorește, cu zeghe albă, căciulă și cârlig mai lung decât el: se uită mirat și o sbughi înainte, ca una din făpturile negrăitoare ale singurătății ce răsar și țintesc în fguă pe călător. Il urmărirăm din ochi. Zise unul:

« Grăbește să ducă vestea. Sus e Vizanscu și să vedeți ce primire ne-așteaptă, că-i de piață bună să treacă nuntași prin sat ».

În adevăr, dupăce străbăturăm creasta înălțimilor, un pâlc de femei tinere ne întâmpinară, așezându-se în șir îndoit dealungul drumului. Gătite de sărbătoare, cu strălucite colane și cu furci înfipte subt paftale de argint, torceau din alb caier, — semnul belșugului —, și, fără să ridice ochii, pe când înaintam noi călăreț de călăreț, mișcau buzele în urări șoptite ce crescură apoi sgomotos, jurîmprejur, din atâtea alte guri, la intrarea satului: « Noroc, să le dea sănătate Dumnezeu, și la nepoți să vă bucurați... » Vizanscu era o grămădeală de corturi, cum se fac aici, din împletitura crengilor mlădii, și de locuințe în piatră fără tencuială, ca aceea a lui Ruva, unde ne lăsarăm duși de stăruitoare rugăminți: « Se poate... să vie nuntași în sat și să nu ne cinstească oare casa? » Ne găsirăm într'o încăpere nepardosită, cu încrucișarea de grinzi afumate și cu tin-

giri mari clocotind la vatră deasupra pirostriilor. Și ni se întinseră mescioare joase, rotunde, la care ne așezarăm turcește pe lungi perne de lână. Mică și sprintenă, soția lui Ruva începu a servi, ajutată și de alte femei, și, după fiecare soi de mâncare, o auzeai: «Apoi să ne iertați, că noi vedeți... ca la munte, n'avem cine știe... așa numai, ceva brânză, păpară, teței...» Iar bună-tățile, câte se pot născoci ca din senin într'o gospodărie păstorească, ne pridideau pline de gust, pe când primitoarea gazdă mereu îngâna: «Apoi să ne iertați, că noi vedeți... ca la munte, n'avem cine știe... așa numai, ceva brânză, păpară, teței...»

Ruva lămurea tatei și celorlalți împrejurările traiului din Vizanscu: pășunile dimprejur aparțineau unuia Osman Bei, căruia-i plăteau o dare în capete și ceva din rodul muncii lor. Bun om acest Osman Bei, nu le-aducea nici o supărare și rareori călca în Vizanscu; ci dâșii trebuiau să coboare de vale prin târgurile turcești să-și cumpere cele de nevoie pe timpul cât stau la munte, așa până la Sf. Gheorghe, când o porneau cu familii și cu turme către țărmurile Egeii. Tata la rându-i spunea de trebile sale, de greul străngerii veresiilor. Și, tot ascultându-i, băgai de seamă că Ruva prinse a mă cerceta lung din ochi.

— Dar băiatul, întrebă, ce face? Că, după câte înțeleg, mâinile netrudite, albe...

— Merge la școală în Bitolia. Noroc pe tinerii de azi, să crească și să se lumineze în graiul de acasă!

— Adevărat? Așa ceva n'am socotit... Ori vrei să-ți râzi de noi? Se poate oare lega în slove ceace rostești tu și eu?

— Cum să nu, am zis, că și graiul nostru se trage din obârșie aleasă.

— De-i așa, nepoate, ia să văd și eu cu ochii...

Și, după ce mă puse a-i scrie jos tot felul de lucruri, nu se mai stăpâni:

— Auzi colo, auzi... apoi asta-i minunat! Unde-i Tasi al meu?

Ieși să-l caute. Iar, când traserăm caii și ridicarăm flamura de nuntă pe înaltul acelor plaiuri, unde nu deosibeam decât cerul și tufișuri de jnepeni, Ruva se întoarse cu fiul său de mână, acelaș pe care-l urmărisem pe drum în zeghe și albă căciulă, dând fuga să ne vestească sosirea:

— Iacă, i-am spus, peste câțiva ani îl trimit și pe dânsu, la școala din Bitolia, negreșit îl trimit.

VI

Anevoie puteam îndupleca pe Şodi să-şi continue povestirea.

— Pe urmă, pe urmă? întrebai de multe ori.

— Ruva în adevăr ajunse la Bitolia, dar atunci eu nu mai eram, ispăvisem şcoala...

Şi unchiul Şodi strecura în vorbă impresiile sale din trecut, care trebuiau să fie într'o măsură şi ale tânărului Ruva; afară de anumite lucruri ce i le împărtăşise deadreptul acesta.

Clădirea joasă a şcolii se împărţea în dormitor şi în clase aşezate spre curtea largă, cu şirag de ploi la fund, însemnând curgerea unui pârâiaş. Neauzit aproape intra sub zidul împrejmuirii dintr'o grădină, aşa de liniştită şi ea, în voia bucuriilor şi spaimei izvorîte din faptul că la o parte îşi aveau colo nişte dervişi adăpost, cu chioşcul în formă de geamie. Din curte, un gang între dormitor şi trapezărie, ducea la o intrare ascunsă pe unde trecea în şcoală părintele Faverian. Cu faţa rumenă şi cu rasa-i lungă, strânsă în cingătoare, de care atârna o cruciuliţă, era mult iubit, nu atâta pentru franţuzeasca ce preda cât pentru istorisirile sale. Bucuroşi îl întâmpinau elevii şi la sfârşitul orii iarăşi îl însoţeau, până la porţiţă, de unde îl petreceau cu ochii dealungul unei alei spre mânăstirea catolică din fund, având pe coperişul ei o morişcă de vânt şi alte instrumente curioase, de care se minunau mult oraşenii, cum

se minunau de însăși persoana părintelui Fave-
rian. Că fugea grăbit pe străzi, făr' a se uita în
lături; și, odată ieșit pe câmp, aci înfigea un
baston ascuțit în pământ, aci scormonea între
pietre cu neabătută preocupare. Neștiutorii îl oco-
leau, cică ar fi umblat după comori, însă elevii
dornici alergau totdeauna la dânsul. Și câte nu le
spunea! De vechi neamuri ce-au hălăduit cândva
prin aste locuri, de războaie duse între oștile
romane și macedonene, de cetăți stinse ca Pela-
gonia ale căror urme se vedeau încă stăruitoare
în frânturile de statui, în marmorele cu inscripții
grămădite lângă cimitirul creștinesc. Mai sus,
urcând pajiștea, într'o firească îngrădire de sălcii
țâșnea un izvor în clocote ruginii; iar de acolo
se deschidea încet o vale din basme: puțin te afun-
dai și malurile parcă se împreunau în urmă, cioc-
nindu-se cap la cap, de nici păsările nu străbăteau
pe tărâmul dimpotrivă, cu neumblate păduri prinse
de suflul Peristerei.

Numele acestui munte era totdeauna tainic rostit
în școală; că avea în culme un lac vrăjit și din lac
răsărea o stafie, aceeaș care se văzuse și în Gra-
mos undeva. Asemenea legende se împărțeau
adesea printre elevi, mai ales în ajunurile hodini-
toare ale Duminicii. Strânși în grupuri se întrebau
și de obiceiuri, de felul vieții, uimindu-se de atâtea
asemănări.

Câțiva, deși veniți din locuri diferite, se găseau
încă a fi și rude; și, treptat, își lămureau faptul,
prin aceea că stăruia într'înșii tradiția unui bogat
oraș pustiit, din care strămoșii se bejenăriseră,
parte ici, parte colo, în ferite colțuri de munți,
ducându-și mai departe rosturile păstorești. Unii,
însă, nu vroiră a mai osteni, spre a li se călca
munca în picioare: ajunși unde-i zice La Valea
Caldă în Pind, — o vale acoperită de codri grei,—

trecură mai sus, de-și așezară icoana Sfântului Gheorghe ce o purtau cu dânșii; în altar de piatră o puseră și, de acum în colo, se rugau:

« Mare Sfinte Gheorghe, ia-ne sub paza ta, ajută-ne, și-ți vom aduce și noi miei din cei mai grași! »

Apoi se lăsau în jos. Turme și cirezi câte întâlneau, le împingeau deavalma spre Valea Caldă, unde li se pierdeau urmele. Și la întoarcere, aveau loc petreceri la toartă dinaintea Sfântului, cântece și jocuri și jertfe aduse, al căror număr atârna de izbânda prăzii.

Ci, dincotro să fi fost elevii, unul din coastele Adriaticei, altul din Rodope ori din Thesalia, — afară de mici osebiri în vorbă și port, — Ruva simțea că erau toți de aceeaș ginte, nepierduți în apele neamurilor înconjurătoare, curgând și ele aparte, fiecare în albia sa: Grecii iuți, Albanezii fudui, Slavii dârji, Turcii nepăsători, pentru limba căroră dobândise Ruva o neînțeleasă înclinare. O auzise în câmpia din Vizanscu, pe unde-l purtase tată-său, cât și pe străzile Bitoliei. Și odată rămas singur, prin tăcerea înoptării ce dedea murmur pârâului sub plopi, îl ajunsese de peste zidul curții glasul unui hoge: cânta ruga credinței sale în chemări melodioase. Regulat apoi luase deprinderea într'anume ore să-l aștepte pe acelaș cântăreț; urmărea cu plăcere crescândă târăgă-narea înflorită a cuvintelor, fără să le fi putut înțelege. De atunci, însă, în clasa de turcește a lui Ali Efendi el era întâiul și în nimic alta nu punea atâta tragere de inimă; iar Duminicile și sărbătorile începu a umbla deadreapta râului Dragor, unde se aflau câteva moschei și cafenele retrase în umbra platanilor. Se lua în vorbă cu scribii publici, cu talmăcitorii Coranului, așezați pe rogojini dinaintea măsuțelor sculptate, și căuta să

Vale Thesaliotă

prindă tot mai mult din taina graiului și caracterelor în chip de migăloase broderii. Pe urmă s'a mai întâmplat ceva. În anul al patrulea, către sfârșite, sosi în oraș o trupă de fete, — întâia pomenită vreodată, — cât băieții prinseră a șopti ca de un eveniment nespus de atrăgător, căruia nu s'ar fi putut împotrivi. Ruva porni și el tiptil într'o noapte la teatru. Iși luă nerăbdător locul. Dintre luxoase draperii la un timp răsăriră o seamă de tinere, pășiră în lumină; plăcerii neînchipuite a surprinderii se adăuga mlădierea corpurilor, ispita gesturilor, zâmbetul buzelor, strălucirea ochilor, și în deosebi cântecele turcești, răsunătoare de patimi îndepărtate, unele rupte în oftaturi, altele urcând spre nesfârșite năzuințe. Ruva se simți detot covârșit. Multă vreme îl urmăriră crâmpoie din ariile acelea, îi tresăriră fără voie în suflet, până ce cu apropierea verii alte griji de plecare acasă îl cuceriseră. Că, pe unde s'o fi găsit, familia sa și ale multora din elevi se pregăteau de suire la munte; întâi turmele, apoi caravanele cu întârzieri pe drumuri, cu lungi popasuri la nămiezi și purcederi iarăși pe îndelete în răcoarea dimineților și serilor. Câte un chirigiu se abătea și prin Bitolia să ia pe băieți; încât lumea din oraș se trezea uimită dinaintea șiragului de cai ce treceau încărcăți din școală, cu velințe colorate legănându-se înainte ca niște straturi de flori mișcătoare. Ruva mergea o bucată de drum în tovărășie, iar dela o răscruce o lua în sus prin Clisura, unde în patru ani dearândul se întâlnea și vorbea cu Șodi.

VII

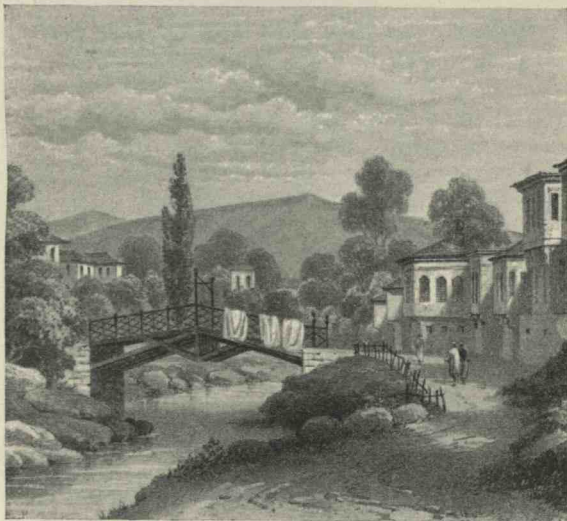
Apoi o vreme nu se știuse nimic de Ruva, și pe neașteptate într'o seară veni la Șodi, care aproape să nu-l recunoască, așa era de schimbat, în pragul bărbăției acum. Purta nădragi strâmți și sub haină o jiletcă neagră de catifea cu lăntug argintiu și mărunț împletit, sclipind dealatul pieptului. Ca răspuns mirării lui Șodi, începu Ruva deodată a spune cum într'o vacanță găsisese la întoarcere satul din Vizanscu prăpădit; numai vântul bătea prin tufișurile de jnepeni. Ce era să facă? Merse în căutarea părinților spre cuprinsurile Egeii, unde coborau de obicei cu turmele; și acolo întâmplarea-i scoase înainte pe Sdrula...

— Care Sdrula? întrerupse Șodi.

— Acela ce se chiamă și Hagi-Sdrula. Ne-am întovărășit la treburi un timp. Și-am luat înțelegere să-l aștept aci, are să pice și el curând.

Șodi încruntă din sprâncene, fără a mai zice nimic. Iși amintea de Hagi-Sdrula. Aflase din auzite, că era din partea locului, că plecase în străini, că se îmbogățise printr'un negoț oarecare, ce anume și pe unde, nimeni n'ar fi putut lămuri; după împrejurări omul fusese văzut când în Cavala, când în Stambul, când în Chidonèaua Anatoliei; ba într'un rând ar fi ajuns și până la Ierusalim, de unde și adaosul numelui său de Hagi, Hagi-Sdrula.

Toate bune, însă acum întoarcerea și întâlnirea

Dragor

cu Ruva nu le înțelegea nici pe departe Şodi. Şi i se părură şi mai stranii în clipa înfăţişării lor împreună. Ce apropieri, ce înrudiri sufleteşti ar fi fost între două fiinţe așa de osebite? Ruva subțiratic şi svelt, sprinten la mișcări, abia călca jos în mersu-i, şi sfios de se roşea foarte lesne; pe când Hagi-Sdrula mai vârstnic, mai greoiu, cu mustățile pierdute în barba corbie ce scotea mai intens la iveală paloarea obrazului; apoi lăudăros şi vorbăreţ să închege apele. Când întărziaseră la sfat în seara dintâi, plosca de rachiu înainte-le, numai gura acestuia răsărea neobosită. Iar Şodi, intrigat, se uita la amândoi şi-i urmărea cu luare-aminte să prindă ceva din rostul tovărăşiei lor. Incotro va fi tinzând? Hagi-Sdrula pomeni doar în treacăt de o boală a sa, de prescripția doctorului a trăi cât mai îndelungat la munte, de vânătorile ce avea să întreprindă cu Ruva şi cu alții...

« Sunt urşi, nu? Mulți urşi în pădurile noastre ».

Şi fără şir, aproape din senin, trecu la ceea ce părea să-l fi preocupat, să-i fi stăpânit cu adevărat gândurile:

— Chiazim Efendi, Mudiurul, e aici. Ne-am întâlnit. Câtă bucurie din parte-mi! Şi el până să-şi amintească...

— Cum? L-ai cunoscut? întrebă Şodi.

— Intr'o noapte, pe mare, dela Stambul în Sărună... Un prieten mi-a spus: « Cu acelaş vapor pleacă şi Chiazim Efendi. E trimis Mudiur la noi, mic şi oacheş, cu giubeaua neagră ». Nu mi-a fost greu să-l caut. Pe covertă, subt pânza ridicată în chip de cort, şedea Chiazim Efendi. Alături fiică-sa, cum îi zice...

— Marsinè!

— Da, mi s'a părut atunci așa de ciudat numele: Marsinè! Pânza flăpăia de vânt, parcă sbu-

ram. Marsinè citea lui Chiazim Efendi dintr'o carte. Vocea ei, un cântec, un cântec auzit în vis... Și frumusețea ceea! Deși o copilă încă. M'am uitat lung. Am gândit: câte inimi n'au să ofteze după ea...

Vorbea tare, despărțind iute și scurt frazele. Și-ar fi urmat așa înainte, dacă Ruva nu s'ar fi sculat în picioare:

« E târziu, nu? » făcu el, neliniștit și cu o nuanță de tremur în glas.

VIII

Peste câteva zile, într'o Sâmbătă, muzici răsunară pe străzi, parcă din colțuri numeroase, deși numai un taraf de lăutari umbla, se oprea din loc în loc, și un băiat intra prin case, grăind: « Petre Dogă își însoară mâine băiatul și vă roagă să poftiți la nuntă ». In satele retrase de munte o asemenea ceremonie era prilej de petrecere obștească, încât a doua zi grupuri întregi răsăreau cântând, — ba din partea nașului, ba din partea miresei, — și împreună treceau în alaiu măreț spre casa lui Dogă, pe acoperișul căreia se arăta vederii o creangă stufoasă, curând tăiată din inima pădurii. Iar înăuntru bărbați și femei, rude mai de-aproape, cu lungi șorțuri albe până la gât, aduceau băuturi oaspeților; aceștia ciocneau din pahare, își dădeau urări laolaltă; în vremece de o parte, așezat turcește pe Divan, Șodi vorbea lui Hagi-Sdrula și lui Ruva: « Mă bucur că v'am făcut să veniți... De când sunteți plecați, poate veți fi uitat de o nuntă la noi. Iacă se apropie! Auziți, cum îi cântă miresei de bun sosit, cu pâine și sare o primesc, și când suie acum îi dau capul de cămin de trei ori, apoi rupe ea cu degetele un firicel roșu, pe care-l înghite mirele în tăcere... »

— Câte alea, făcu Sdrula, pentru o însurătoare...

— Firește, o însurătoare nu înseamnă mult. Aiurea oamenii se leagă și se desleagă lesne;

dar aici odată își pune cineva cununile și formele se țin, dacă se uită vreuna, atunci nu-i a bine.

— Știu, stăruie Sdrula, că lumea nu prea cugetă. Orbește urmează ce le-a rămas din părinți. Să le citească popa; să le schimbe inelele; să bea dintr'acelaș potir! Mi-aduc aminte de o întâmplare...

În clipa aceea glasuri mlădioase pătrunseră de afară. Toți dimprejur tăcură, grămădindu-se la ferești. Jos în bătătura casei, fetele se înlănțuiseră de mâini, porniseră dansul, mireasa 'n frunte. Lin călcau, urmând ritmul unui cântec nesfârșit de trist, plămădit în lacrimi și în cuvinte neînțelese, cu însemnătatea de ritual străvechiu:

« *Santi-munti, rozmarin...* »

Șodi ofta:

« Câtă tinerețe la un loc! Rar întâlnești așa ceva... de sărbători sau la nunți. Uite și pe fata Mudiurului, pe Marsinè! »

Ruva tresări și privi țintă pe Hagi-Sdrula. Îl auzi deodată, întrebând pe Șodi:

— Unde-i?

— Colo, a patra la rând, în ilicul cu mâneci largi.

Afară de acest ilic, brodat luxos în fir, Marsinè arăta ca toate celelalte: o garoafă în părul negru, rochia de atlas prinsă în zaua cu pafale. Întâi n'ai fi osebit-o dintre tovarășe; însă, când întoarse capul, obrazu-i de un alb perlat și ochii molatic ridicați din umbra lor ispititoare spuneau într'un fel de obârșia îndepărtată. Sdrula începu:

« N'am spus eu? Hagi-Sdrula nu se 'nșeală. Încă de pe vapor. Ceeace se ghicea numai, e acum în plină răsărire. Buzele, sânii, trupul întreg, un giuvaier fără preț! Din « O mie și una de Nopti », din acelea ținute subt pază, între ziduri și porți ferecate cu nouă chei... »

Șodi întrerupse :

« Ai vrut adineauri să povestești de o întâmplare ». Sdrula stătu puțin. Înțelese și el, că trebuia să ia altă vorbă :

« Hei, da... Înainte să plec în străini. M'a găsit odată noaptea prin Saraghiol. Și-am tras la un han, vechiu han : curtea largă, jurîmprejur tinde, la dreapta o locandă. Și pe cine să întâlnesc ? Pe amicul Tonda. Ședea pierdut, cu capul între mâini, privind în gol :

— Ce ți-este ?

— Nu mă întreba, se căină dânsul. Și peste un timp : « De vrei să știi, am cu mine o fată. Sus în odaie. O iubesc de mult. Am răpit-o de-acasă. Am fugit cu ea ; și, ajunși aci, odată s'a pornit pe vaiete, că nu merge pas înainte, că se omoară, dacă nu-i chip să ne cununăm întâi. Și-mi bat eu capul și mă frământ, de unde un popă în acest Saraghiol ticsit numai de sate turcești ? »

După o lungă tăcere, nu înțeleg cum, mi-a venit un gând ciudat, de care am râs eu însumi. I-am zis :

— Du-te și spune-i, c'ai aflat de o mânăstire în apropiere și ai să aduci pe stareț.

— Și apoi ? Ce-i cu asta ?

— Starețul îs eu. Eu vă însor.

Astfel a și fost. Am căutat să par cât mai mult a stareț. Am luat o carte și le-am mormăit pe de rost frânturi din ce auzisem la nunți. Trecură la mijloc doi ani, când am dat iarăși de Tonda, vesel, fericit. Ii mergea strună. De față și femeia. Gândeam să nu mă recunoască. Ba, de unde... Nici că a bănuit vreodată. Și el de ce era s'o mai tulbure cu mărturisirea ? »

Ruva nu lua de fel aminte vorba lui Hagi-Sdrula. Iși reveni el din fiorul surprinderii ce-l avu dinaintea lui Marsinè ; totuș, cum sfârși, se strecură pe ușă de plecă singur, tăcut, dus pe gânduri.

IX

Fără s'o fi văzut încă, numai din cuvintele ce aruncase Hagi-Sdrula despre Marsinè, se simțise așa de neliniștit Ruva. Și cum s'au fost îmbinat lucrurile! Să-l găsească pe Hagi-Sdrula, să vină aci și să șeadă tocmai în catul de sus al lui Șodi, vecin cu dânsa; că una din ferești privea deadreptul spre curtea lui Marsinè. Odată i-a cules nesățios și timbrul glasului într'o îngânare de melodie; parcă ar fi răsunit în chiar sufletul său, cuprinzând tot misterul cântecelor auzite cândva la teatru. Apoi înclinările sale pentru cele turcești... Accentele graiului bogat, moscheile pașnice, chemările prelungi de rugă, îl copleșiseră de nelămurite năzuinți ce se întrupau acum în Marsinè. Nu era ceva predestinat? Față de tatăl fetei căpătase dintru început mare simpatie. « Așa de bun și de blajin! » zicea el. Din partea-i Chiazim Efendi îl întâmpina mai totdeauna:

...Ieși, mireasă, din dulap!...

Gluma era în legătură cu o întâmplare din școală ce i-o povestise Ruva și i se păruse lui așa de poznașă. Profesor de turcește îl avea Ruva pe Ali Efendi, gras și rotund la față și vesel; nu s'ar fi supărat niciodată și pentru nimic în lume. Deși elevii nu învățau. Mai ales era unul cam haihui, înalt și slab, pe care Ali Efendi, după o expresie turcească, l-a poreclit Lungul-prost. Odată

Bitolia

acesta, știind că avea să fie ascultat, s'a vârît înaintea lecției într'un dulap din dosul catedrei. Și, cum a intrat Ali Efendi, elevii au prins a fredona în cor:

« *Ieși, mireasă, din dulap!...* »

Iar bietul Ali Efendi, care nu pricepea nimic, se uita împrejur și fără voie repeta și el:

« *Ieși, mireasă, din dulap!...* »

Apoi, luându-se după semne, a deschis dulapul și Lungul-prost cât era el de lung și de prost, a răsărit dinlăuntru cu un zâmbet năuc pe toată fața, încât profesor și elevi s'au pornit pe hohote de râs.

— Dar nu înțeleg, făcu Mudiurul, de ce tocmai: « *Ieși, mireasă, din dulap!...* »

— Apoi, Chiazim Efendi, aici în partea locului e un obicei. Când nuntașii purced să aducă pe mireasă de-acasă, iute se ascunde ea, și nuntașii o caută și răscolesc și-i cântă mereu un cântec, începând: « *Ieși, mireasă, din dulap!...* ». Vorba e mai mult s'o fure pe mireasă; și încă pe tot ce pun mâna nuntașii: talgere, pahare, linguri, furculițe și altele, au dreptul să le fure odată cu mireasa.

Mudiurul făcea haz și râdea din suflet: « Să fure linguri și furculițe odată cu mireasa... Asta-mi place, vezi... »

« *Ieși, mireasă, din dulap!...* »

De neam arab, Chiazim Efendi crescuse în Scutari. Un unchiu al său, dregător la Poartă, îi propuse într'o vreme locul de Mudiur în Clisura, un sat pe culmile Macedoniei, de care nici că auzise. Negreșit, stătuse la îndoială. Și câteva zile umblând stingher la mare, desbătând cu sine

însuși, privea fără voie și bărcile în trecere; cum purtau agale de-a-lungul Bosforului cadâne subțrălucirea de valuri și cum, ajunse acolo, unde-și coteau intrarea în Cornul-de-Aur, lăsau neclintit la stânga, mai spre țărmul anatolic, un ostrov, un mic ostrov-cetățue. De câte ori nu-l zărise încă din copilărie! Dar nicidecum nu-și oprise gândul asupra rostului, asupra poveștii întemeierii sale, care lua acuma un înțeles profund.

Cică un pașă avea un vlăstar unic de fată. O sorbea din ochi și tremura în fiecare clipă pentru soarta ei. Și de mare grijă, unde nu chemă odată pe un vestit zodier. Aista, după ce iscodi cât iscodi viitorul, rămase cu buzele strâns lipite. Numai constrâns, pregetă el să vorbească, și atunci, în șoapte neguroase, că pe fată ar fi păscând-o nenorocul, că la anume vârstă ar fi găssind-o un sfârșit năpraznic. Pașa se cătrâni de mânios. Și l-ar fi omorât pe zodier, dacă nu și-ar fi luat seama. Hotărî, în schimb, a ocoli primejdia; și dădu poruncă a-i ridica acel ostrov-adăpost — un cuib de ziduri închise —, în care o puse pe fată. De unde i-ar fi venit răul? Jurîmprejur întinsul mării. Nimeni nu intra, afară de pașă și de o strajă încercată. Și vezi, aducându-i-se într'o zi un paneraș cu struguri, dintre ciorchinii de chihlibar se ivi și moartea în chipul unui șarpe veninos.

«De ce ți-e scris, nu scapi!» își mărturisise Chiazim Efendi. De-ar fi ținut-o ici pe Marsinè ori de-ar fi luat-o departe, tot una. Și, cum avuse nefericirea să-și piardă soția, spre a mai schimba și a-și mai risipi din gândurile triste, — decisese de plecare.

Așa se nimeri el acuma la Clisura, între oameni străini, de alte credințe, tradiții și apucături, cari totuși, îl primiră binevoitori, temenindu-i-se de

Scutari

câte ori îl întâlneau pe drum, însoțit mai totdeauna de Iusuf arnăutul, cumpănit și el, nelăudăros, cu pistolu-i ascuns în seleaf. După o vreme s'ar fi putut scuti de paza lui Iusuf. Inimile erau câștigate. Mai toți aflaseră câte ceva despre viața, trecutu-i și pierderea încercată; și căutau înțelegători, prietenoși la acest Mudiur simplu, fără dorința impunerii voite, în preajma căruia seriozitatea feței brune și negrul îmbrăcămintei zămisleau atâta melancolie, luminată când și când de un zâmbet, zâmbet pricinuit de gândul fiicei sale, știind-o alături, tânără, înfloritoare, leită imaginea soției pierdute și neuitate. Unii ca Sdrula glumiau pe seama acestei iubiri credincioase, după moarte: «Ți-ai găsit! Turcii iau câte femei vor. Se duce una, rămân altele...» Sdrula încă prinsese ceva dintr'o bucată de proslăvire amoroasă multifemenină și se puse a o repeta lui Chiazim Efendi:

*Nenorocire-i să te-oprești
Doar la o singură femeie,
Și să renunți de tot plăcerii
Neconținutelor schimbări...*

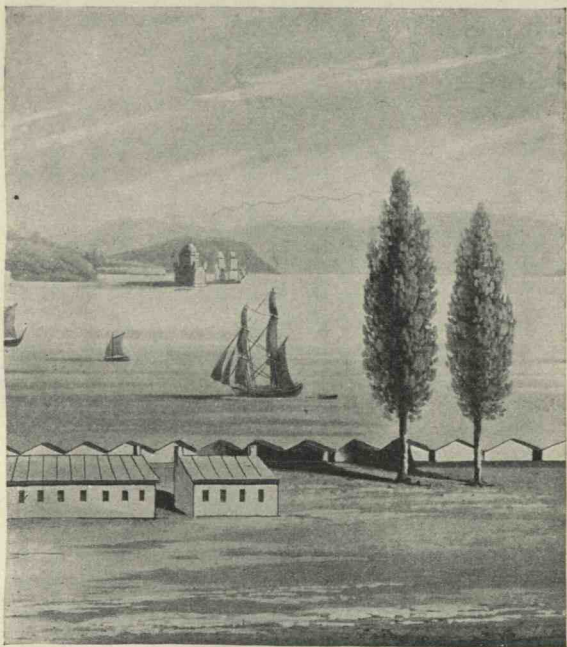
— Da, grăi Mudiurul cu blândețe, îs versurile lui Nabi și sună mai departe:

*Imită luna 'n mersu-i schimbăcios
Și schimbă-ți patu 'n orice noapte,
Și 'n orice crâng gătește-ți cuib
Și 'n orice loc o casă; și bea
Și bea din șipotele toate,
Și nu te mărgini tu numai
Dintr'un izvor să bei!*

Frumos, nu? Dar e adevărat? Oare, se poate? Turcii, ziceți voi, așa îs Turcii... N'avem și noi suflet? Iacă un alt poet, Abdul-Hak-Hamid, și-a pierdut tovarășa; și din adâncă desnădejde a scris:

*De abia în groapă au pus-o,
Și am pornit urcând pe munte,
Să cer lui Dumnezeu cuvânt
De pricina izbirii-aceste,
Dar nici-un glas nu mi-a răspuns...*

Și Mudiurul tăcu pe gânduri. I se năzărea colo departe o gură de liman asiatic, așa de calm, scaldat în soare, drumul suitor între colnici, un pod arcuit subt frunzișuri, și sus pâlcul de chiparoși însemnând locul cimitirului.

Ostrovul-cetățue

X

Marsinè fusese lăsată a urma datinei satului. Aci fetele anevoie se arătau, de zile mari ori într'amurgite, strecurându-se la fântâni; iar, dacă se adunau mai multe în pragul porții a-și spune de ale inimii, odată se risipeau la sosirea vreunui tânăr ca niște potârnicchi speriate. Incât nici Ruva nu putea s'o vadă pe Marsinè. Totuș, ariile turcești din școală îi răsunau acum în minte tot mai tulburătoare, parcă vorbeau numai de ea, de Marsinè; și numele acesta și-l murmură el singur extatic și mângâios, ca pe un descântec ce i-ar fi trezit aevea înainte chipul și glasul ei, sorbindu-le frumusețea, închizându-le în suflet, fără a se destăinui la nimeni. Dar, întâlnind pe Sdrula, nu odată avu simțimântul, că și gândurile istuia umblau într'acolo; tăcerile între dânșii erau oarecum pline de Marsinè; altfel, de unde i-ar fi venit într'un rând lui Sdrula:

« Incă dela nuntă, n'am dat cu ochii de ea. Stă ici la doi pași. Ai crede-o totuș în stele. N'am ghicit eu? Din « O mie-și-una de Nopti » ieșită. . . »

Sosirea lui Chiazim Efendi puse capăt vorbeii. Domol ca în alte seri Mudiurul făcu o temenea și se apropie de Ruva; din casă ieși atunci și unchiul Șodi, cu plosca de rachiu în mână; strânși astfel împreună, întinseră o rogojină și rămaseră la taifas pe estrada grădinii. În lăsatul nopții plopul uriaș de-alături se simțea fremătând din

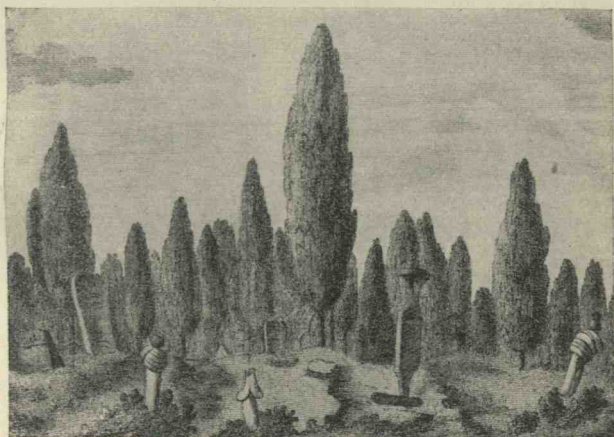
frunzișul fără odihnă. Când și când caravane băteau caldarâmul înaintea porții, suiau târgul și, cârmind la dreapta, se iveau înșiruite pe drum. Și, după svôana tălângilor, ghiceau ale cui sunt: Belu, Pancu, Sideri, erau nume de chirigii ce reveneau într'una.

« Acum o iau spre Adriatica, zicea Șodi. Și puțini cai le-au rămas. Altădată porneau cu lungi caravane, și săptămâni de-a-rândul, până la Pesta și Viena, și mai încolo. Inșă, de cum a huruit trenul jos în câmp... Câte schimbări n'a adus și n'a grăbit el! Nu-s mai mult ca cincizeci de ani, tata își aducea încă aminte, când bărbații purtau cialmale și se rădeau la cap, lăsându-și numai un moț în creștet; femeile umblau în sarici groase de șiac, tivite cu găitan roșu pe de margini; iar fereștile caselor erau lipite cu hârtie unsuroasă, în loc de geamuri. Astăzi avem sticlă de Venetia, și mătăsării fine ca pânza de păianjen, și scumpeturi, câte vrei; și ajungem în Sărună după nouă ore de drum, în vremece puneam înaintea zile și nopți, zile și nopți... Hei, dar suntem oare mai fericiți? Ne-am schimbat și firea? Nu-i aceeaș răutate și vrajbă împrejur? Iată...»

Șodi arăta sus, în partea unde scăpătând chervanele, încremenea limpede linia coastei, cât deo-sibeai și o piatră de monument:

« Groapa lui Musà! Un trimis al Padișahului a fost năpustit de hoți și paznicul Musà și-a dat viața, acoperindu-i fuga; pe locul căzut, i s'a ridicat și mormântul ce-i poartă numele ».

Chiazim Efendi merse cu gândul la Iusuf al său; îl cântări scurt: purtările, ochii ageri, neșovăitori, toate îl asigurau, că n'ar fi stând mai prejos în credință. Se scutură totuș înfiorat de câte primejdii, de câte vrăjmașii bântuiau împrejurimile. Intrebă:

Cimitir turcesc

— Zici, un trimis al Padişahului?

— Da, venind cu Musà dinspre Căstùr.

— Şi hoţi să fi fost ori vreo trupă de răzvrătiţi?

— Cine ştie... Pândeau la Bogaz, dar ei au ocolit; şi ar fi scăpat, de nu zăboveau la Trei-Fântâni.

Spre a da poate alt curs vorbirii, se amestecă Ruva:

— Pomenind de Trei-Fântâni... s'au găsit numeroase urme de urşi, lângă pădure 'n jos, către apă.

— Atunci, grăi Sdrula, să grăbim cu vânatoarea. In câteva zile. O luăm din partea cealaltă. Trecem la Trei-Fântâni. Străbatem codrul şi coborîm seara prin Valea-Seacă.

— Cum? întrerupse Şodi. Seara prin Valea-Seacă, unde umblă vrăjitoarele?

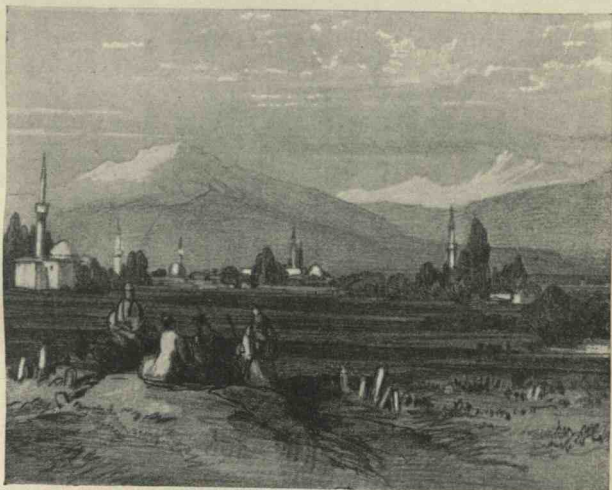
— Tocmai de aceea. Vom avea noroc să prindem pe vreuna.

— Nu-i de şagă... Le-au văzut oamenii cu ochii lor. Şi din hău ies sgomote. Ce crezi? E locuit de Calicanzari ce se prefac, după voie, în pisici, câini, capre, încă şi în cămile.

— Mie-mi spui? făcu Sdrula cu tonul schimbat. N'am păţit-o? De mult, în tinereţe. Să vă spun: Călătoream încioace. Ştiţi poate de trecătoarea spre Ienigè. Neagră ziua, necum în toiul nopţii. Şi ce noapte! Rece, îngheţată, fără vânt. Deşi crengile copacilor se clătinau, izbindu-se. Aşa mi se părea. Căci altminteri, de unde acele sunete grele? A început şi să ningă. Intr'un loc deodată calul a nechezat şi s'a tras înapoi. « Voi fi greşit drumul », mi-am zis. Şi 'n aceeaş clipă ceva ca o sarcină vie mi-a căzut în spate şi m'a prins de gât. Mi s'a oprit sângele. « Ce să fie? Un strigoiu? » Am pipăit cu anevoie. Două mâini păroase, care mă strângeau şi mă strângeau. Să cred că-i moartea! Mi-am amintit de acasă, de

prieteni și m'a luat atâta jale. Nu vroiam să mă sfârșesc. Și gândurile mi s'au învălmășit cu spaima, cu frigul, de m'au aruncat în adâncă toropeală. După o vreme niște câini au pornit să latre. « Ce-or fi având câinii? » Mi se făcea ca într'un vis. Dar calul a stat. Am simțit c'a stat. « Aa... mai trăiesc », am cugetat. « Și unde mă aflu? » Înainte-mi o poartă mare. Vreun han, hanul din Ienigè. « Cine-i acolo? » am auzit dinlăutru. « Eu îs », am vroit să răspund « Deschide-mi și scapă-mă! » Dar n'am putut. Mi s'a pus nod. Și mâinile cele păroase mă strângeau întruna. Câinii lătrau a disperare. « Cine-i? » a strigat iarăș hangiul. Și, când a văzut că nu grăesc, a ieșit cu un felinar. Îndată am răsuflet. Greutatea din spate, cum să-i zic, a sărit la pământ. « Ptiu, ptiu, ucigă-l crucea! » a făcut omul, scuipând de amândouă părțile. « Ce mi-ai adus în han?... Ha, ha, ha, știți ce-a fost? O maimuță. Fugise dela un ursar, pesemne. Și-o apucase frigul noaptea. Se agățase de mine, gândind că o mântui. Și, cum dăduse de lumină la han, o sbughise într'un colț.

Râseră cu toții. Hagi-Sdrula clipea mereu din ochi, parcă ar fi ținut pas cu repezeala vorbei; acuma, însă, nevăzându-l pe întuneric bucuroși îl ascultau. Că povestea frumos și cald, stârnit mai ales de gândul prezenții lui Chiazim Efendi, care, la întoarcere acasă, avea să-i spună și lui Marsinè.

Ienigè

XI

Pregătirile de vânatoare începură. Zi de zi fețe neobișnuite, chemate înadins pentru acest neasemuit prilej, se iveau în curtea lui Ruva, unde venea și Hagi-Sdrula, de țineau sfat cu toții. Aveau să urce, — punctul se și statornicise, — din spre partea stângă; aci pădurea se prelungea mai în vecinătatea caselor. Și, cum își desvăluiau planul vânătorii, nume de peșteri, de poieni, de coclauri se rosteau în amestecul părerilor, pânăce glasul lui Hagi-Sdrula cădea puternic deasupra, rânduind lucrurile. Pornirea fu hotărîtă pe o Duminică, zi odihnitoare, ca și lumea cealaltă să se poată împărtăși măcar de plăcerea spectacolului. În adevăr, din zori încă, satul întreg ieși să privească alaiul de oameni îmbrăcați chip și fel, cu puștile pe umeri, parcă s'ar fi dus la te miri ce bătălie. Șirag mergeau, înainte cu tobe unii și cu tipsii și cu mari bucăți de tinichele, și catări încărcăți; iar la urmă Hagi-Sdrula călare și alături pe jos Ruva. Ajunși în pădure, stătură puțin la un izvor; luară apă, și iarăși se urniră; și, când îi cuprinse noaptea desişului, unde nu purceseră tobele și tipsiile și tinichelele să răsunе laolaltă, un sgomot barbar, din ce în ce mai scăzut în depărtare.

« Așa scot urșii din bârloage... », își ziseră cei rămași cu ochii pierduți, parte de uimire și parte de ciudă. Și cât le fu întorsul, pe drum și acasă, mai toată vremea schimbară prepusuri și idei asupra vânătorii:

— Are să le meargă bine?

— Știu eu? Dracul să știe! Oameni fără treabă. Să bată așa codrii și cu mare saltanat, pentruce? Doar pentru a ucide jivinele, parcă nu de alta s'au născut și ele pe lume.

— Da, și mai ales pe urs. Nu-i păcat? L-ai nimerit vreodată, bănănăindu-se din vizuină după lunile de îngheț! In ziua Intâmpinării Domnului, de aceea-i zice și Sărbătoarea Ursului, că iese și, dacă-și vede umbra la soare, joacă și saltă, și nu se mai întoarce în vizuină, semn de trecerea iernii. Cine a hărăzit pe urs cu daru' prevestirii?

— Și de-ar fi numai atâta... Ci daru' leuirii? Câțiva peri de urs, aprinzându-se unui bolnav de sperietoare, îl tămăduesc îndată. Apoi lingoarea, junghiul, toate se duc în pustiu, de cum te calcă ursul.

Așa vorbeau între dânșii, amintind și pe hoinarii ceia cu urșii de lanțuri, cu bețe lungi, cari veneau cântându-le în bătaia dairelelor de sănătate și de belșug.

După înserate mulți se îndreptară spre locul pe unde aflaseră că aveau să se întoarcă vânătorii; și se puseră în așteptare ceasuri dearândul, pânăce luminile din case începură a se stinge una câte una. Prin liniștea oarbă pătrunseră la un timp huruituri, mai mult ecouri de sunete, susținute abia și de tâmpeni.

— Auziți ori mi se pare? întrebă unul. Parcă dinspre dealuri...

— Nu, din afund... știi, din Valea-Seacă, așa se aud de multe ori noaptea.

— Aproape să zici, că-s tobele și tipsiile de azi dimineață. Nu li-i frică?

— Cui să-i fie frică?

— Mă gândesc tot la vânători. Pădurile nu-s de loc sigure; umblă hoți și bande întregi de uneltitori.

— Hm, nu i-ai văzut?

Trecuse de miezul nopții. Oamenii se traseră încet, obosiți, aruncându-și câte o glumă:

— Urși s'au făcut!

— S'au luat de gât cu urșii!

— Le-au venit lor de hac urșii!

Vânătorii se întoarseră tocmai într'a patra noapte; și pe tăcute, spărgându-și rândurile înainte de a scobori în sat. Ruva întrebă de Șodi, se mulțumi a strânge din umeri; însă, când veni și Mudiurul de se așezară împreună la vorbă, Hagi-Sdrula nu putu să se ție:

« N'am avut noroc. Urmele de urși se vedeau. În sus de Trei-Fântâni. Ne-am luat după ele. Am aprins foc în pădure și-am stat de basme, de veghe. Numai Ruva că era, că nu era. Gândurile aiurea... Așa-i? Te-am ghicit? stăruii el către Ruva, care înțelese unde vrea să bată și nu răspunse; iar Hagi-Sdrula merse înainte:

« Nici povestea... Ceeace-am spus, n'ai băgat de seamă! Veche ispravă a mea. Are să-i placă lui Chiazim Efendi. S'a petrecut launtru Anatoliei. Într'un sat. Am intrat ziua. Și poate înfățișarea mea? Hainele, fiind îmbrăcat ca nealții? Ori felul cum pășeam, într'o mână cu geamantănașul negru de metal? Nu știu ce-a fost, că lângă mine am auzit: « El este, nu încapă îndoială! » Mai mulți inși s'au apropiat atunci. Cu zâmbete, cu ploconeli, au început: « Poftim! » unul; « Poftim! » altul; care de care să mă cheme la ospete. Dar eu, bănuitor, m'am dus la han. Aci m'am pomenit cu o seamă de bătrâni. Toți mi s'au închinat până la pământ în semn de cinste. « Mare poznă! » mi-am zis. « Ce-or fi vrând? » Unul dintr'înșii a înaintat puțin: « Să ne ierți, am aflat și noi de leacul miraculos și oricum, câțiva ani încă de viață și de vigoare... Când l-am auzit mi-a venit

să mă iau cu mâinile de păr. Așa ceva nu mi-a trecut prin minte. Și-am încercat a mormăi. Că se înșeală, că nu-s eu acela ce credeau, că n'am nimic cu alchimistii. Ci fără folos. Să fug iarăși, nu puteam ziua la miazamare. Am gândit să mai aștept. « Veniți diseară, după răsărirea lunii! » le-am spus. Și-am răs în mine. Legătura cu luna era bine adusă. Mă găteam de scăpare în răstimp. În ograda hanului am așezat o masă. Iar pe masă am scos din geamantănaș varga măiastră, cărțile de joc, cilindrele, două chivere, niște mingi în cristal, câteva fâșii de pânză colorate. Și, cât ce sosiră bătrânii, iute, fără de răgaz, le-am servit o mulțime de năzdrăvănii... Apoi vocea coborâtă, îngroșată, ca și cum ar fi ieșit din pământ: « Pentru întinerire acuma, unul din voi are să moară. Cel mai bătrân. Imi trebuie sângele celui mai bătrân! » Oamenii își opriră o clipă răsuflarea. Și deodată:

- Tu ești mai bătrân!
- Ba nu, tu ești!
- Eu? De unde...

Incepură a se certa laolaltă. « Nu așa », am intervenit. « Unul câte unul, aparte, veți da în scris anii. Care nu poate scrie, își va pune degetul ». Au trecut la rând. Fiecare, de teamă să nu fie jertfit, și-a micșorat cât mai mult vârsta. « Bine, bine detot! » am adăogat, trăgându-mă spre poartă. « Iată, că v'am întinerit », le-am strigat. « Cu ani mai tineri v'am făcut. Cum ați mărturisit singuri ». Și-am luat-o goana pe străzi și-afară din sat... »

Ascultătorii lui Hagi-Sdrula stătură nedumeriți, dacă să-i deie ori nu crezare. Șodi grăi într'o doară:

- Ca ce te-ai dus în satul acela?
- Cum? N'ați înțeles? Meșteșugul meu de scamator...

— Asta înainte de-a fi pornit negoțul cu tutunuri!

— Mult înainte. Dar nu înțeleg, de ce m'au luat drept un vraciu.

— Arătarea, cum ai spus, făcu Ruva. Apoi chiar și-aici. Venit de curând, după atâta lipsă, mai-mai un străin, ca și mine; de unde știi, că lumea nu-și închipuie cu totul alta decât ceea ce ești?

Vorbele lui Ruva păreau să aibă un înțeles de împunsătură pentru Hagi-Sdrula, lăsându-l într'o tăcere supărăcioasă, mocnită.

XII

Norul de constrângere ce apăsa între Hagi-Sdrula și Ruva trebuia să se rupă. Curând, pe estrada grădinii, zbugni într'o noapte schimb de cuvinte aprinse, pe care cercau amândoi să le înăbușe, pentru a nu fi auzite. Un vânt ușor, totuș, adia spre odaia lui Șodi, purtându-i câteva fărâme răzlețe:

— Dacă te-ai prins în horă...

— Să joace alții, nu de asta m'am prins.

— Ce credeai?

— Vânătoarea...

— Ha, ha, râdea în silă Hagi-Sdrula. Te-ai fi așteptat să dau svoana? Când te-am găsit în Cavala și te-am luat cu mine, ți-aduci aminte?.. Spuneai de Vizanscu, de casele arse, de părinții și rudele împrăștiate. Dăm noi foc? Omorîm noi pe careva?

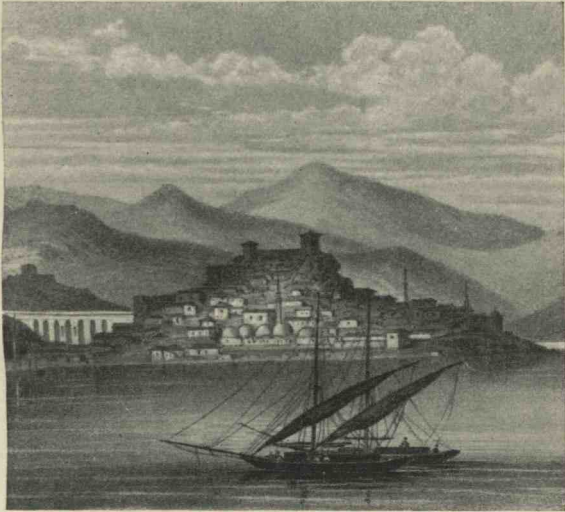
— Dar nici Turcii...

— Negreșit, dacă-i fata ceea la mijloc! Turcii-s niște îngeri. Au coborît-o din cer. Ca pe o minune. Să ne lege la ochi...

Urmă tăcere ori Șodi n'auzea? Iși aținti bine urechea, și tot gura lui Hagi-Sdrula tresări:

«Astfel de vorbă. Înaintea unor străini. Cum adică? Ți-ai dat seama? Că lumea are să-și închipuie alta decât ceeace sunt...»

Șodi își repetă singur: «Lumea are să-și închipuie alta decât ceeace sunt!» Spusa lui Ruva

Cavala

de acum câteva zile, când Hagi-Sdrula povestise pățania cu bătrânii ce-l ținuseră de vraciu iscusit... Asta o pricepea bine Șodi. Ii ghicea oarecum și rostul. Ci marea parte a convorbirii... Impotrivirea lui Ruva, mai mult neînclinarea-i de a se amesteca în vreo întreprindere ce se punea la cale; aducerea fără nume între dânșii a lui Marsinè, că nu de alta era vorba: « Au coborît-o din cer. Ca pe o minune. Să ne lege la ochi ». Ai cui ochi să lege?... Se avea Hagi-Sdrula în vedere pe sineși ori, de pică, își râdea de Ruva, că venise Marsinè cu frumusețea să-i întoarcă mințile? Șodi frământa în gând cuvintele, mereu le împreuna și le desfăcea, ca pe niște ițe pe care le încâlcești și mai vârtos pe cât cauți uneori să le descurci.

Treptat, însă, începu a le pune în legătură cu alte întâmplări, cu anume laturi din mișcările lui Ruva ce lăsau urme de bănuială. Continuau vânătorile. În răstimpuri tot mai dese și pe mânecate sătenii deschideau ochii asupra aceleeaș priveliști de oameni cu puștile, de catâri încărcăți, pierzându-se lăuntrul frunzișului, unde porneau iarăși tobele și tinichelele și tipsiile. Ci acuma păreau a nu fi luate în serios. Ba stârneau îndoieli. Privitorii le asemuiau cu butoaie goale în rostogolire. Era nevoie de larma lor? Ce însemnau aceste lungi colindări prin codri, aceste goane după urși ce nu se iveau de nicăeri? Și printre bătaiași ei înșii, mulți necunoscuți, cu obraze fioroase pasămite, răsăriți numai de ziua vânătorii... Apoi, cum le abătu să ridice într'un timp la marginea estradei o prăjină de tot înaltă, cu fanar în vârf? Șodi se luă de gânduri. În casa lui, oricât. Nu și-ar fi atras vreo năpaste? Pe nopțile vântoase, când ierburile grădinii se frământau, când plopul suna clătinat, clipirea felinarului aducea în adevăr cu un far. Dar ceea ce spunea Ruva că ar fi vrut

Sdrula să-și amintească de un far ce-l zărea cândva pe mare spre Odesa era numai o vorbă, menită să-l acopere pe Sdrula, care dealtminteri o lua dibaciu cu gluma:

« Ajungi cunoscut, Șodi. Foarte cunoscut. Caravane suie, caravane coboară. Toate prind din ochi lumina. Se întreabă: A cui e casa cea? A lui Șodi, Iancu Șodi... »

Decât nu ardea totdeauna felinarul. Iar când îl aprindeau, trebuia să fi slujit drept semnal. Asta o băgase de seamă Șodi. Că prindeau atunci a se furișa pe intrarea tănuită a grădinii unul câte unul obișnuiții oaspeți ai vânătorii, și beau cu toții împreună, și grăiau pe înfundate; și, dacă vocile creșteau uneori în mânia, se interpunea iute și răstit Hagi-Sdrula: « Destul, destul, destul! Că deșteptați lumea. Ridicați tot satul în picioare ».

XIII

Vânătorii își urmau înainte alaiurile pitorești. Duceau cu dânșii dela un timp și poveri de corturi, că rămâneau săptămâni întregi prin codri, tăbărând pe unde vor fi nimerit, pânăce hotărîră a-și pregăti un sălaș statornic în acest scop. Și iată, merse vestea într'o bună zi, că alegerea căzu peste stânca ce se chema Piatra-cu-Icoană. Două căi ieșeau din sat într'acolo; fugeau deacurmezișul una deasupra alteia, aci subț poala pădurii, aci printre grămezile de foi veștede ale copacilor, depărtându-se până la două înălțimi prelungite ca niște promontorii, la marginea cărora străjuiau neclintite plăzmuiri în alb, două biserici, întoarse către largul perspectivei în partea cea: coastele văii tot mai scăzute, câmpul însuș nețarmurit, dincoace în forma întăriturilor de mult mânăstirea Sântei-Marii, alături un licărit viu de fântână împrejmuțită cu plop, și mai sus Piatra-cu-Icoană. Singuratică și sură, prinsă între fagii desișului neîntrerupt, avea totuș legături cu mânăstirea, unde veneau fecioare și neveste, — adesea nelipsită între ele și Marsinè, veneau să doarmă noaptea, spre a trece dimineața la Piatra-cu-Icoană. Sculate în mijitul zorilor, dupăce-și răcoreau obraji în apa fântânii, șoptind între buze vreo dorință ori vreo rugă nimfelor priincioase, cărora le aduceau și câte un dar de busuioc, turtă dulce, bănuți de argint, o luau pe o cărare în dosul

plopilor. Cu vase de untdelemn și cu făclii în mâini, cucernice se apropiau; și, odată ajunse înaintea Pietrei-cu-Icoană, se înclinau, pierind lăuntrul unei peșteri. Aci, subt tremurul luminițelor dintr'o candelă și două sfeșnice, se desvăluia în piatră chipul unei sfinte, nedeslușit sculptat, făcând oarecum parte din însuși zidul peșterii. Se înclinau puțin fecioarele și nevestele; apoi, lăsate 'n brânci, străbăteau la rând și de-a-bușelea o neagră hrubă strâmtă ce le scotea iar în lumină, dinapoia peșterii unde le auzeai pe fiecare: « Ințr'ajutor, înțr'ajutor să-ți fie! », urare de măritiș apropiat și de naștere ușoară.

Această bucată de piatră, aflată din vechi-străvechi în stăpânirea Sfintei-Ocrotitoare a dragostei și facerii, se împreuna printr'un fel de parapet buruienos cu adevărata stâncă enormă, profilându-și la vârf niște crengi de corn, sub care se deschideau adânc intrări scorburoase, încăperi și ganguri ce nu știai unde duc: poate nicăeri, poate în chiar inima pământului.

Văzută dinspre cele două biserici, Piatra-cu-Icoană, părând înainte ca un monstru culcat pe spate, începea să-și schimbe înfățișarea sub silințele grăbite ale tovarășilor lui Hagi-Sdrula. Ridicau ziduri ici-colo, mai ales în laturea mai repezită a parapetului stâncii. Lumea din sat, bărbați și femei, câți ieșeau în plimbare, se uitau îngrijorați, clătinând din cap, mormăindu-și:

« Ai văzut, ai văzut? Cașicum n'ar fi de ajuns pădurile, atâtea nebănuite ascunzișuri, mai trebuia un culcuș de-a-gata pentru lotri. Și unde? Tocmai la Piatra-cu-Icoană, de au speriat pe fete și nu mai merg; și lasă, că Sfânta se răzbună, se răzbună... »

Iși făceau cruci. Nedumeririle creșteau, își luau sbor nestrunit. Cine să fi fost în adevăr acest

Sdrula, cu ani de lipsă în străini, cu bogății strânse; strânse, din ce? Scamatorie, vorbă lungă, negoț de tutun? Iși mai zicea și Hagiul. Poate nici că dase vreodată prin Ierusalim, își luase porecla doar așa de ochii lumii, spre a-și acoperi alte alea. Destul să te fi uitat la el: paloarea-i vineție, neastâmpărul ochilor des clipitori. . . Nu le-a plăcut dintru început omul. Iar vânătorile, îndelungile rătăcirii prin codri, suita-i de fețe dubioase, și după toate Piatra-cu-Icoană, de care, totuș, se cuvine a mărturisi, că pe nedrept îl învinuiau. Nu el, ci Ruva o alesese:

« Piatra-cu-Icoană, stăruise acesta, e lângă mânăstire, putem fi siguri oricând de merinde; apoi, ridicându-se colo în văzul tuturor, n'am fi luați în nume de rău ».

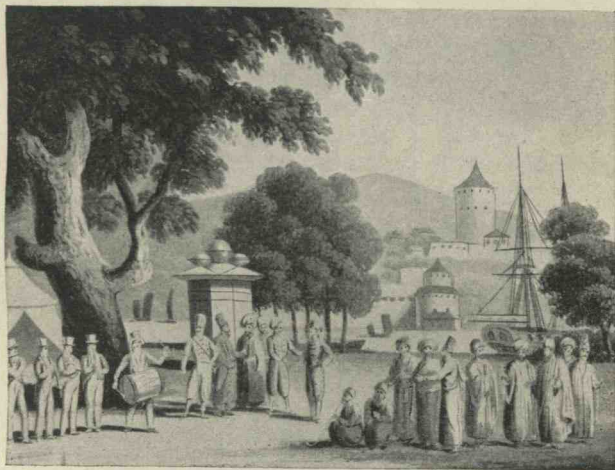
Poate ar fi fost așa în alte împrejurări, însă de câțva timp căile munților se găseau mereu bântuite de bande vrăjmașe ce se urmăreau și se ciocneau laolaltă. Și se mira nespun Mudiurul; dintr'untâiu nici că putea înțelege: « Aici e mâna satanei, gândea el. Alminteri, de ce s'or fi urând și ucizând creștinii între dânșii? Că unii nu grăiesc la fel cu alții? Apoi și în Cartea lor spune: Allah singur le-a schimbat limbile. Și n'au nimic de împărțit. Toți îs una dinaintea Padișahului, care-i bun și mare, de-i lasă pe toți după voie să trăiască în umbra puterii sale ». Ci erau semne, că unelteau și împotriva ocârmuirii. În dreptul porții lui Șodi suiau tot mai puțini cărauși; iar, odată pe săptămână, când se făcea târg în meidan, de-și scoteau mărfurile jurîmprejurul fântânii cu platan, arătau speriați, împărțășind vești rele, șoapte de o neamănată răscoală. Iusuf paznicul, așa de liniștit în felu-i — să-l crezi aproape nepăsător avea ochii în patru la câte toate se întrețeseau; cât de astădată-i mirosi cu adevărat a primejdie. Și merse la Mudiur:

— Clocește ceva, Efendim!

— Pe cât văd, aici totdeauna clocește ceva. Dar vara-i pe sfârșite, și de obicei vara...

— Cu plan întârzie, să ne ia pe nepregătite. Ca un foc ce-l socoți stins și deodată aruncă văpăi. Mudiurul tăcu. Se gândi și la Hagi-Sdrula, numai la Hagi-Sdrula, fără a-l pune alături de Ruva: « O fi având dreptate Iusuf al meu... » Zicând așa, ținu să puie și un cuvânt de preînștiințare. De față cu Șodi, vroitor a părea că nu înadins grăise, ci oarecum în treacăt:

« Ascultă, Hagi-Sdrula! De multă vreme umblați voi după urs. Ce-ar fi, dacă v'ați porni la bătaie și omor din pricina ursului, pe care nu l-ați prins încă? Vorba ceia: « Peștele 'n mare și tigia pe foc ». Unii uită că este aci un Padișah. Ați fost vreodată la Ildiz-Chioșc? Treci pe o mare poartă și urci aleia, o aleie de copaci feluriți, rari și întinși până departe. Atâta liniște! Nimic nu clintește. Peste puțin, iacă nimeresti la dreapta înaintea unui lac. Și-acuma se văd sus împrejmuiți grele și altă poartă și pe urmă seraiul. Ai zice că-i mort. Și totuș neconținut intră și ies știri, sboară de acolo porunci în toate colțurile Împărăției, și orice neordine e grabnic și aspru pedepsită ».

Vedere din Stambul

XIV

Pe o ulicioară deschisă din meidanul pieței era o clădire joasă cu pridvor în lemn; ai fi luat-o de simplă dughiană, dacă n'ai fi văzut aninată la intrare tureaua emblematică. Dealungul pridvorului călca vârtos de colo-colo Iusuf, înarmat, o mână la pușcă, iar cu alta sucindu-și întru neștire mustățile roșii, mari. În dimineața ceia surprinsese pe unul din ortacii lui Hagi-Sdrula cu tutun de contrabandă. Și nu fu de ajuns. Peste câțva timp, unde nu-i pică din munți și un păstor cu solie urită. Intâi se burzuli la dânsul, dar singur își dete seama: la ce putea fi vinovat bietul om!

— Și cum îl cheamă, zici?

— Ciacalâru, făcu păstorul. Veni la stână, cu puțini încă; și de afară se auzeau glasuri numeroase. Și mi-a poruncit: « Du-te la Mudiur și spune-i din partea lui Ciacalâru să facă rost de șapte sute de pâini, dacă mai ține la viață ». Și 'n două ceasuri cere un răspuns. Altfel e rău și de mine, îmi dă foc stânei.

Iusuf bombăni între dinți oțărit și trecu înăuntru la Mudiur, care ședea pe divan cu narghileaua și cu niște hârtii dinainte.

« Un cioban, Efendim, trimis de Ciacalâru. Vrea șapte sute de pâini ».

Mudiurul rămase cu ochii plecați. În tăcere cresc gâlgâitul narghilelei ce căuta parcă să-i

aducă vreo idee. Crezând, că nu-l auzi, Iusuf repetă:

« Un cioban, Efendim, trimis de Ciacaláru. Vrea șapte sute de pâini ». Și tot el: « Dacă nu le dai, asta-i onoarea tâlhărească: n'ai să te plângi, că te lovesc fără pricină. Și, dacă le dai... »

Mudiurul tresări: « Dacă le dai? Apoi, de aia m'a pus aici Padișahul să hrănesc pe bandiți? » Și, cum paznicul întârzia nehotărît, adause: « N'am alt răspuns ».

Se sculă pe urmă și, înainte de a coborî pridorul, stătu pe gânduri. Chemă: « Iusuf, Iusuf! » Repede, cu o temenea, acesta se înfățișă:

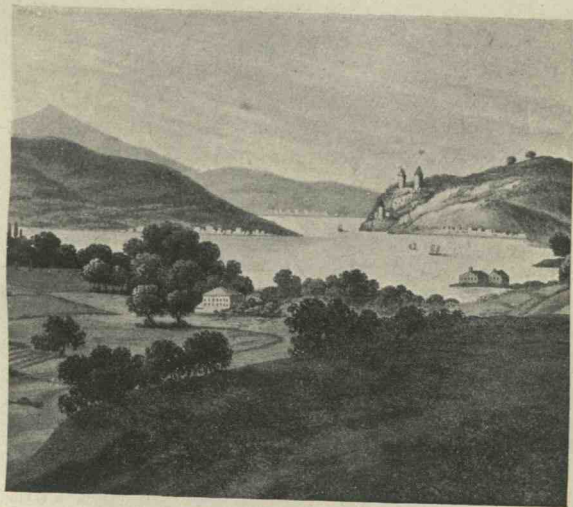
— Pe câți ne putem bizui la nevoie?

— Intreaga poteră-i de o sută și cincizeci de oameni. Bat în cete împrejurimile.

— Du-te și vorbește-le, să capete ajutor și din Cailár și din Căstur; de bine, de rău să fim pregătiți.

Chiazim Efendi porni spre casă. Platanul pieței, cu fântâna răcoroasă de desubt, închipuia un fel de oază, atât era de gol meidanul. Câțiva negustori, buimăciți de piroteală în fundul prăvăliilor, mișcară de abia și se ploconiră. Dădea spre nămiezi, adevărat, și nu era nici zi de târg; dar în muțenia ceia stăruia parcă și un simțimânt de înfricoșată așteptare grea. Și, coborînd cu mâinile la spate, frământând între degete boabele de fildeș ale mățăniilor, Chiazim Efendi își ura ceasul, când se îndemnase a pleca din Scutari; își evoca în amintire ostrovul-cetățuie, legenda cu fata pașalei, înțelepciunea spusei: « De ce ți-e scris, nu scapi! »

— « Bine, dar și așa, să înfrunți soarta, să te vâri cu ochii închiși într'o lume ca asta... Allah, ce lume! » Își auzea pașii pe caldarâm. Vreun cocoș înălța cât-cât vocea răgușită, adăugând totuș oarecare accente de viață în preajma minții sale îngri-

Bosforul

jorate, duse acum pe socoteli: « Numai o sută și cincizeci de poterași... Iar dânșii, oare, câți? De-ar fi mulți și de-ar năvăli curând, le-am putea ține piept? Cu ce? Fără alt ajutor... » Domol, însă, cum înainta, prânzul aromitor, lumina cu plăpâiri ușoare de foi veștede în răstimpuri, seninul văzduhului prin care nori albi pluteau ca pânzele de nave, îi luară gândurile aiurea, spre țarmii anatolici. « Puțin, câteva luni încă, și nu mai stă, nu mai stă... Iși ia fata și se întoarce colo, să fie liniștit, scăpat de atâtea nesfârșite uri, pizme și uneltiri... » Ajunse aproape vesel acasă, unde-l întâmpină Marsinè, zâmbitoare, mândră, însăși vedenia speranțelor sale, cât nu-i mai spuse nimic. La ce ar mai fi necăjit-o și pe dânsa cu toate cele? Poate, — vorbe de clacă, niște curate amenințări și nu alta. După o vreme, însă, răzbătura împușcături. Amândoi tresăriră, uitându-se în ochi:

« Nu cred să fie ceva », făcu Mudiurul, deși schimbat la față. « Aici, cum li-i obiceiul, și la petreceri trag focuri ».

Chiar atunci, sosi și Iusuf într'un răsuflăt, aduse vești rele, de întâlnirea bandelor, de gloanțe schimbate, către șes în jos: « I-am respins, și a fost din parte-le o încercare să atragă potera. Ceilalți, peste o mie, cu Ciacaláru, îs gata să năpădească de sus ».

Chiazim Efendi se înmuieă. Simți că-l părăseau puterile. « Cine m'a blestemat, își zise, cine m'a blestemat să vin aici? » Se depărta pe veci locu-i de obârșie. N'avea să-l mai ajungă vreodată. De acum aici erau să-i rămână oasele. Și Marsinè, odoru-i scump...

Rupse tăcerea Iusuf:

— Nu-i timp de pierdut! » După el îngână și Mudiurul: « Nu-i timp de pierdut! Cu o sută și

cincizeci de oameni, și nici un semn de ajutor încă... Intâi pe noi și-or vărsa mânia. Unde să ne ducem?»

Marsinè grăi sfioasă: «La Ruva...» Avea încredere Mudiurul în darul ei de înțelegătoare pătrundere. Foarte rar dedea greș.

«Așa e, da... la Ruva. De ne-ar feri el și de Hagi-Sdrula...», întări Mudiurul, întors către paznic, care dădu din cap, îi grăbi și el cu îndemnul și-i duse până în poartă lui Ruva. Acesta stătu locului năuc, văzându-i; aproape să nu-și creadă ochilor, când prinse șoapta Mudiurului:

«Am venit să ne ascunzi... Și să nu știe Hagi-Sdrula, așa să-ți ajute Allah...»

Fără să ridice ochii, în mișcări de lunatic, Ruva trase iute zăvorul porții; coborî capacul greu, cu încuietori de fier, asupra scării ce ducea în catul de jos; și-i pofti în odaia mare. Incet, apoi, revenindu-și, îi era parcă să binecuvinteze împrejurarea ceia, cât de groaznică. Nici în visurile-i mai îndrășnețe nu s'ar fi așteptat la așa norocire. Frumusețea, pe care o dorea și-o mângâia de mult, în taină, cu tot avântul gândurilor tinere, acolo ședea pe divan acuma, lângă dânsul. Și apropierea nu-i scădea nimic din farmecul necuprins; ba, întreaga-i înfățișare: marama sidemie cu fluturași scânteietori, haina-chimonou cusută în aur, pantofii de mătăasă moi; avea un aer de covârșitoare intimitate, prin care măriți de teamă îi luceau ochii și un tremur fără seamăn îi lua glasul, în ceeace vroia să fie o mărturisire, dar și o rugămintă încrezătoare:

«Mi-a spus deseori tata de tine... Și de Hagi-Sdrula mi-a spus. Și, când a fost să căutăm un sălaș, unde oare ne-am fi dus? Am zis: La Ruva... Numai de Ruva putem fi siguri». Iar el, înclinat puțin spre dânsa, cu sufletul răpit de un extaz

biruitor: « Care s'ar încerca să se atingă, să vă facă rău, fie oricare, va trebui să treacă întâi peste trupul meu ».

Atâta zise și se uită de o parte. Crengile plopilor în ferești stau neclintite. Pe deal pădurea, nerărită încă, bătea în galben. Iși trimetea câțiva copaci răzleți până deasupra drumului; singuratic și el, fără țipenie de călător, numai în tovărășia împietrită a Gropii lui Musà ce tăia statornic zarea. Văzând-o, Chiazim Efendi avu ca un fel de ușurare: nu s'a înșelat, nici Iusuf al său nu s'ar fi dat înapoi dela orice jertfă; și bun e Allah, că l-a îndreptat în primejdie spre acest Ruva... Nu-și mântui bine gândul, când izbucniră chiote și detunături. Se puteau deosebi acum năvălitorii. Coborau în cârduri atât din frunzișuri, cât și de peste muchea înălțimii, dinapoia Gropii lui Musà; și, trăgând cu puștile, țipau și desfășurau steaguri numeroase. Cam în acelaș timp străbătură și câteva bătaii la poartă. Ruva se repezi în odaia de culcare, unde o firidă-meterez privea drept la intrare și se întoarse:

— Hagi-Sdrula!

— Hagi-Sdrula? făcu Mudiurul și se ridică, luat de fiori nestăpâniți:

« Nu, nu-i deschide... »

Ruva dădu scurt din amândouă mâinile, cașicum ar fi voit să zică: « Știu eu, știu, fii liniștit ». Bătăile crescură, se prelungiră sdrobitoare în tăcerea dinlăuntru, pierzându-se apoi subț larma cea de pe coaste. Rămas fără de răspuns, Hagi-Sdrula trecu pe marea poartă de jos în curte, că se lămuriră vorbe iuți, mânioase; Hagi-Sdrula se răstea negreșit la Șodi: « Nici Mudiurul și nici fata Marsinè... acasă nu-i gădesc... Unde s'au dus? Aici sunt, aici... Și Ruva... Ce, nu-i sus? Mie-mi spui? De mine vrei s'ascunzi?... » Și ca

furtuna, călcând treptele, prinse a izbi vârtos și repetat în capacul scării și a striga, de astădată:

« Ruva, Ruva, Ruva!... »

Dar nu-și auzi decât ecoul vocii sale groase, răgușite. Se retrase la urmă într'o cumplită revărsare de amenințări și sudălmii.

« A plecat », șopti Marsinè. Iși ținea firea, poate din marea-i încredere devotată în Ruva; însă Mudiurul tremura din tot corpul, privea aiurit, aici la răsculații ce înaintau, aci la fiică-sa:

« Nu mi-i de mine, se căinea lui Ruva. O moarte am. Ci, dacă mă duc eu, cui o las? Vor pune mâna pe ea și o vor batjocori și o vor necinști... »

Două lovituri ușoare, grăbite, îl opriră. Și recunoscu glasul paznicului:

— Eu sunt, eu, Efendim! Deschideți până mai e vreme...

— Hagi-Sdrula... nu cumva pândește, vezi...

— Nu, nu... deschideți!

Poarta se trase o leacă și, strecurându-se Iusuf, prididi cu vorba:

« Hagi-Sdrula, știu, a luat-o 'n deal să spuie. Și potera nu poate să-i mai ție. Veniți de grabă, drumul spre Cailăr nu-i prins, l-am cercetat. Și doi cai așteaptă să vă ducă ».

Mudiurul și fata întoarseră ochii la Ruva. Numai sfatul său i-ar fi hotărât:

« Are dreptate Iusuf, de acum nu-i alta de făcut ». Și Ruva coborî el însuși treptele porții să le supravegheze fuga, uitându-se deamândouă părțile.

XV

Către înserate răzvrătiții dovediră a lua satul, ridicând steag roșu în meidanul târgului, unde își puseră și lagărul. Intâia grijă a lui Ciacalàru fu să trimeată după Mudiur: « Să-l aduceți legat, pe el și pe fată! » Câtiva porniră și, întărâtați de multă cercetare zădarnică, începură a-l sâcâi pe Șodi:

— Unde-i, unde-i?

— Nu știu, oameni buni, căutați și voi.

— Cum așa? Nici de Ruva nu știi, hei? Aici nu ședea? N'a spus Hagi-Sdrula?

Și, dupăce cotrobăiră și răsturnară deavalma lucrurile și se burzuluiară, țipând, mai-mai să dea pârjolului casa, de necaz îl târîră și pe Șodi cu dânșii înaintea căpitanului. Așezat la un foc mare, în piept două rânduri de cartușiere, ochii mici licărindu-i în fața bărboasă, întrebă aspru:

— Ce-i cu Ruva? Incotro s'a dus? Și Mudiurul, cu fata cea frumoasă, de care toți vorbesc? S'au ascuns în casa ta.

— N'am știință, făcu Șodi. Intrarea deasupra scării era încuiată, că a venit și Hagi-Sdrula... a văzut și el.

Căpitanul chibzui puțin o clipă-două, când Șodi recunoscă, fără mirare, pe unii din tovarășii lui Hagi-Sdrula.

« Bine, zise Ciacalaru, vom lămuri noi astea mâine. Acum nu e vreme ».

Prin fierberea și îmbulzeala dimprejur simțea gătirile de cină, de înveselire, de prăznuit al biruinței. Iși umfla nările pofticios la miroasele fripturii ce-l ajungeau și la nesfârșitele plocoane zorite colo sub ochii-i: pui, ouă, plăcinte, clondire de vin și de rachiu, pe care Ciacalaru împărțindu-le cu ceilalți, aducându-se și hartanele de miei întregi la frigare, începură lacomi a îmbuca, și printre înghițituri a-și arăta sgomotos și plăcerea ospătării, a-și da ghies și a se cinsti laolaltă; și, când după un timp se lăsau încă luați de nesațul atâtor bunătăți și de fierbințeala băuturii, uite că se apropiau umili și lăutarii chemați — lăutarii toți cu toate instrumentele din sat. Și porniră a zice: tare și adânc tobele, ascuțit și sus clarinetele, cât să se spargă între ele dibelele; iar peste această hărmălaie, și așa grozav de asurzitoare, unde nu se adăugiră și glasurile cetelor chefuitoare; că săriră de jos și se prinseră într'un aprig dans răcnitor:

*« Cum se ma, cum se ma, cum se macină piperul,
Și din mâini, și din mâini, și din mâini și din
picioare,*

Vezi așa, așa, așa!

*Vă scula, vă scula, vă sculați, voinicii mei,
Cu hange, cu hange, cu hangere și cu săbii,
Vezi așa, așa, așa!*

Cuvintele urmau cadența muzicii, iuțindu-se treptat până la refren, când jucătorii frământau scurt pământul, parc'ar fi strivit sub picioare niște vrăjmași închipuiți:

Vezi, așa, așa, așa!

Apoi cădeau iarăș în măsura dintâi, pentruca la refrenul repetat să ridice pumnale în aer:

Vezi așa, așa, așa!

Strălucirea de arme, tumultul mișcărilor neînfrânate, gloata celor tăbăriți pe jos, cari aci se arătau și aci piereau, după bătaia luminilor dela vâlvătai ori dela torțele de zadă fumegânde ce le duceau în mâini, totul nu părea să fie decât zămislirea unei cumplite fantazii vrăjitoarești. Ciacalaru privea mulțumit de lângă foc și pe cât îl ținea gura cerca să desvăluie ascultătorilor măreția izbânzii :

« Intr'astă noapte câți nu se bucură împreună cu noi! Steagul roșu sboară înfipt pe munți și trecători. Și toți răsufală ușurați... »

XVI

Hagi-Sdrula nevăzut, de o parte îl asculta pe Ciacaláru și abia se putea stăpâni. Izbândă, steag roșu... La ce bun, dacă i-a scăpat Marsinè? Și de atâtea ori i-a spus lui Ciacaláru. A stăruit el: « Ciacaláru, trimite oameni să ație drumul spre Cailár! » Dar, cine să-l asculte... A fugit Mudiurul, a fugit și fata. Hm, și din pricina lui Ruva... Să i se pună Ruva împotrivă; și el, Sdrula, să iasă bătut și să rabde! Bine i-a făcut. Asta-i trebuia, vezi! Că l-a simțit el pe Ruva de mai înainte. A știut, unde avea să ajungă. Și vina cui a fost, dacă nu l-a sdrobit? Azi încă, de ce sta cu mâinile 'n sân? De ce nu-l urmărea pe Ruva? Incotro, însă? Și el singur? Tovarășii săi erau întinși la chef. Nu-i mai putea urni. « Mănâncă și bea, și n'au altă grijă... » bombăni cu dispreț, muncindu-se ca unul strâns în lanțuri, căutând o ieșire. « Acasă întâi, să merg acasă! » Și se duse, pentruca după un mic răstimp să iasă alt om: fără barbă, cu sarică și pe cap o batistă în jurul fesului, cum purtau chirigiii umblători. Trecu iarăș prin veselia meidanului și se îndreptă dincolo de Groapa lui Musà, unde stătu, izbit de ceva neașteptat. Privi cu luare-aminte, ca nu cumva să-l înșele ochii. Flăcări se înălțau departe, resfrânte pe zarea cerului. Bobiște și Zagoriceni — două sate ce se uniseră cu răzvrățiții, ardeau; le daseră foc ostașii. Curând aveau să se apropie și de Clisura.

Înțelese atunci Hagi-Sdrula, că planurile sale fură zădărnice. Câteva clipe de șovăire, apoi se hotărî. O luă în jos. Iute-i se depăneau picioarele, odată cu gândurile, între care unul în deosebi iscat de lăudăroșia-i neînvinșă: cum avea să povestească mai târziu și această ispravă, el, preschimbat în chirigiu, nedescoperit de nimeni, și pornit către miezul nopții în Căstur. Străbătu Bogazul, unde nimic nu sufla; parcă singură învierșunarea-i grăbită ar fi trăit sub întunecimea de moarte. Ostenise până la cătunul din Mavru. Se rugă de un cal și nu mai zăbovi. Deși ceasul când și apele dormiau, oarecare luciuri neîntrerupt și răcoare umedă în aer, spuneau de vecinătatea bălții. Iși aminti de ceea ce auzise: Din vreme 'n vreme scotea balta un huruit groaznic și se acoperea în urmă de o pânză verzuie pe toată întinderea, îmbolnăvind adâncurile. « Basmă... » zise Hagi-Sdrula, nebăgător de seamă, că la fel huruia și într'însul ura și se grămădea veninul ce-ar fi atins și pe Mudiur și pe Marsinè, de nu s'ar fi îndepărtat amândoi. Cât despre Ruva, lasă... Il avea el încă pe Ruva în mână. Dar, așa târziu, te pomenești că nu găsea pe nimeni... Nu, nu, când sate întregi se mistuiau... Lumini ce prinseră a clipi drept în față îl încredințară. Fusesse de multe ori în Căstur. Și-ar fi nimerit cu ochii închiși orașul clădit pe un promontoriu în baltă; intrarea colo subțintărituri, apoi rămășiți de alte ziduri ce despărțeau așezările creștine de cele turcești, unde se afla și Caimăcămia. Când ajunse, două străji înarmate săriră din cuștile de lemn ale porții.

« Dela Mudiurul Clisurii... făcu Hagi-Sdrula. Aduc vești ». Il dădură în seama unui ceauș. În tremurul felinarelor aprinse curtea răsuna plină: zinghete și voci și neastâmpăr. Ii porunci să aștepte ceaușul și peste puțin îl înfățișă Caimacamului, un bătrân cu fața trasă de griji și de nesomn.

« Spune, ce este? » vorbi acesta, fără a-i lăsa nici timpul de o temenea lui Hagi-Sdrula, care se înclină cu mâna până la pământ.

— Mudiurul din Clisura...

— A plecat pe cât știu.

— Da, Beim, ci la plecare mi-a spus...

— Ți-a spus?

— Să vin și să vă denunț pe Ruva. El e capul relilor, el s'a prins tovarăș cu Ciacaláru și l-a chemat și a uneltit.

— Și ce om e ăsta... Cum îi zici?

— Ruva...

Adauseră apoi Hagi-Sdrula o seamă de lămuriri, strecurând la sfârșit:

— Lângă mânăstire, la Piatra-cu-Icoană, Beim, își are culcușul.

— Bine, du-te! Și să știi, până te întorci, strechea o da și în Ciacaláru și în toți ce și-au pus mințile cu el.

Caimacamul strigă pe câțiva poterași de afară și Hagi-Sdrula, oprit la ușă auzi răspicat între altele:

« Viu ori mort să-l aduceți!... »

Ieși bucuros. « Nici eu, dar nici Ruva », scrâșni el, cu privirea la cer, parcă nu s'ar fi sfiit în complotul său de ivirile rumene ale zorilor. Se înapoiè la Mavru și de aci, pe un drum lăturalnic, își pierdu înainte pașii.

Nu după mult iscoadele răzvrătiților în Clisura trebuiau să vestească retragerea. Ajutoare de nizami soseau șivoaie din Căstur și din Cailăr. Și 'n urma lor se întorceau călare Mudiurul și Marsinë. Amândoi cătau cu mirare la străfulgerarea gemurilor dinaintea soarelui. Caravane se urneau încărcate, femei treceau la înălbitul pânzelor; cași cum nimic nu se întâmplase, și visaseră un vis urât, din care deși treziți, îi urmăria continuu

amestecul tulbure al peripețiilor: ieșirea de acasă, căutarea scăpării la Ruva, amenințările crotopitoare de pe colnici, Hagi-Sdrula cu spaima loviturilor în poartă, cu furia și cu plecarea sa. Unde? Câteva momente a fost văzut între năvălitori, apoi... Fără a-și mărturisi-o, pricepeau acum ținta urzirilor sale întunecoase: umbra din răspuneri a se lipsi de Mudiur, spre a pune stăpânire pe fată; și, neizbutind... Iusuf, care avuse timp să adulmece prin sat, veni; și Marsinè îl întrebă nerăbdătoare:

— Sunt știri?

— Nimic de Hagi-Sdrula; am aflat, însă, de un chirigiu necunoscut, care s'a dus la Caimacam... Cică l-ar fi însărcinat Chiazim Efendi...

— A spus așa?

— Intr'adins... Și după el s'au luat, de-au pus un preț pe Ruva: «Viu ori mort...» E o pâra vicleană la mijloc.

Fata se întoarce la Chiazim Efendi cu vocea nesigură:

— Auzi, tată? Fă ceva... se rugă din tot sufletul. Nu poți? Trimite pe Iusuf la Caimacam, fiindcă din pricina noastră i se trage...

— Negreșit, scumpa mea, și până să meargă, până să descurce lucrurile... Potera s'a și pornit în căutarea lui Ruva.

Măcar de-ar fi aflat și de s'ar fi ținut în pază, gândea Marsinè, frământându-se și cumpănind în sineși prepus după prepus: o fi luat drumul străinătății, s'o fi ascuns în codru... Din curtea casei arunca într'una priviri neliniștite spre odaia lui Ruva, unde s'a retras ea în toiul groazei și-l vedea plecat asupra-i, ochii înflăcărați de nesfârșită râvnă iubitoare, rostind fără de nici o șovăire ceea ce era să-i răsune de acum totdeauna în fundul inimii: «Care s'ar încerca să se atingă, să vă facă

rău, fie oricare, va trebui să treacă întâi peste trupul meu ». Și, după ce a vorbit, și-a întors capul, oarecum rușinat.

Avea trebuință de cuvinte? Nu-i puteau ceti în ochi, în gesturi, în tot, hotărârea nestrămutată de a-i apăra, cu prețul vieții și până la urmă? Deși pradă tulburărilor, stâlpită Marsinè țintea înainte odaia cu divan, spunându-și: « De-ar fi să se întoarne, oricât... aș lua de veste ». Și nimic nu clintea, nici un semn până târziu după înop-tate, când într'o vreme îi se păru că prinde ceva, prin dunga de margini a perdelelor ferestre, un licărit, reflexul opaițului ce fugea din loc în loc:

« El este, el... zbugni Marsinè, știe de sigur și se ferește ». Trecu în casă de-și luă un șal pe umeri și iar cercetă încordată luminița, care mai tremură puțin și scurt se stinse. Ea înțelese. Grăbi afară. Coborî pe lângă amândouă porțile ce dau în drum. Și singură se asigură: « Nu, nu, pe-aici nu iese... » Ocoli împrejmuirea grădinii; adevărat, îl deosebi curând, strecurându-se tiptil dinlăuntru:

« Ruva... » Și glasul reținut de intensul grijii venea ca din cer; niciodată nu-și auzi numele încărcat de atâta farmec covârșitor, cât rămase locului fără vorbă. « Ruva, stărui ea, de ceasuri întregi te aștept, pândesc într'una să-ți spun... ți-au luat urma, fii băgător de seamă, nu te arăta... până orânduiește tata, că l-a trimis pe Iusuf ». Și, ridicând mâinile, îi trecu pe după gât un talisman atârnat de baier:

« Il am dela mama, ți-o fi de pază... » Cuprinsă atunci, năbușită aproape de îmbrățișările lui Ruva, mai șopti de câteva ori printre sărutări: « Allah, Allah să te ție... »

XVII

Asupra celor petrecute mai târziu Șodi nu părea sigur și nici tocmai înclinat a povesti. Numai după-ce-l întetii cu vorba, zise oarecum supărat pe el însuși:

— Ce vroiai să cred, dacă mi-a venit știrea omorîrii?

— Omorîrii cui?

— A lui Ruva. M'am gândit: « Il păștea nenorocul, de l-a împins orbește spre Piatra-cu-Icoană... »; căci într'acolo a fost urmărit și împresurat — lung schimb de împușcături, și trupul târît până la mănăstire. Nu mi-am închipuit atunci, că un trup așa fără de cap ar fi putut amăgi. A găsit pe vreun alt ucis și l-a îmbrăcat de ochii poterii? Nu încapе 'ndoială, mortul avea jiletca-i de catifea și lăntugul, cum nu purta nimeni. Orice aș spune, a fost prea dibaciu săvârșită înșelăciunea, încât l-am ținut eu dus pe veci, până când am aflat de asaltul din Sărună.

Se opri Șodi. În tăcerea lăsată mă pătrunse iar fiorul de mult, acum întărit și prin cunoașterea oamenilor ce răsăreau vii înainte-mi subtră-marea firelor de păclă între dânșii, mai ales Marsinē cu neasemuita frumusețe, atrăgând și tulburând fără voie și stărnind patimile. Deci Ruva mânuișe cuțitul îndoitelor tășuri, el izbise răzbunător în Hagi-Sdrula; ci cum îl gășise și tocmai în pragul dinafara magazinului tatei, de-l amestecase și pe acesta în sinistra împrejurare? Intrebai pe Șodi.

— Apoi, toți câți purcedeau în străini, nu puteau să nu se abată pe la tatăl tău, a cărui prăvălie era ca un han de întâlnire la răscruci. Ruva îl va fi urmărit îndelung; poate n'o fi vrut să-l omoare, și numai să-l pedepsească de trădare... Hotărît e că, după ce i s'a lecut rana, Hagi-Sdrula închis a fost la Iediculè, și Ruva a dispărut încolo pe străzi. Și din senin, iacă-l într'un târziu la mânăstire!

— În seara când m'am nimerit și eu. Ce l-o fi împins? Că trebuie să fi avut o țintă.

— Hei, nepoate, încă și sufletul mortului se întoarnă spre locurile amintirii, dar unul în viață, și după așa iubire! A zbucnit învăpăiată, fără să rămână timp... Și tocmai de aceea. Știi vorba: «Dragostea scurtă e cu suspin lung». A crezut că poate s'o întâlnească; dar cutezanța l-a dus în mare primejdie. Poterașii au prins de veste.

— Și, se vede, negăsind scăpare, s'a îmbrăcat în haine călugărești, de-a intrat la mânăstire, fără să mai fi ieșit. Totuș, cum a pierit așa? N'a fost nici umbră, nici abur, să se fi topit în aer.

— Asta mă uimește și pe mine. În toate chipurile mă căznesc. Prea stăruise Ruva în privința Pietrii-cu-Icoană. În ce scop? Nu și din pricina mânăstirii, unde cobora cam des? Se împrietenise bine cu egumenul Papa-Sotir, pe care, însă, l-a iertat Dumnezeu apoi. Singurul ce-ar fi știind astăzi ceva e Darmani...

— Darmani?!

Și căutai să-mi amintesc de noaptea sosirii la mânăstire, cu dinadinsul să judec întrebările, privirile, gesturile acestuia. Negreșit, ascundeau ceva:

«Da, singurul ce-ar fi știind astăzi ceva e Darmani...»

Intr'o după amiază ne-am dus cu Șodi la mâ-

năstirea Sântei-Marii, fiind întâmpinați de acelaș paracliser Darmani, mai în voile sale și cu un zâmbet ușor acuma:

« Ia poftiți înăuntru! » Și ne îndreptă sus într'ochilie cu ferestruia prinsă în cadrul clematitei ce urca lângă poartă afară. Pe-acolo își scosese capul și-mi grăise Darmani, în seara când picasem la mânăstire. Iși amintea și el, deși cerca din răsuputeri a se preface. Intr'un moment, văzând pe Șodi că scoate o ploscă de rachiu, zise: « Am să vă aduc ceva să gustați! » Și repede se întoarse cu pâine, brânză, măslină și trei pahare, pe care Șodi le umplu și, așezându-ne pe o rogojină, cinstirăm între noi.

— Hei, și cum merge? întrebă Șodi.

— Bine, bine, făcu Darmani. Egumenul s'a mai deprins cu trebile, și oricât, mânăstirea-i casa Domnului, primitoare totdeauna, fel și fel de oameni vin și pleacă.

— Așa este, uneori încă și călători neașteptați ca acel călugăr din Muntele Athos, nu? După care umbla potera...

Darmani păru a nu băga de seamă. Se uită aiurit și mai goli pe nerăsuflăte câteva pahare. Șodi nu se lăsă:

— Nepotul meu aci stărue, că nu l-ai fi recunoscut, că l-ai fi luat în adevăr drept călugăr. Nu se poate, zic eu, nimic nu-i scapă lui Darmani.

— Apoi de... atât amar de vreme la mânăstire, și să n'am ochi... Dar, ce mă privește pe mine, să deschid gura? I-am văzut și talismanul de gât...

Ne luase pe negândite Darmani. Puțin stăturăm zăpăciți, apoi Șodi îmi făcu semn din privire și vorbi:

— Dar cum, prin ce minune a plecat, de n'a bănuț nimeni?

— Un om cu piciorul iute și ușor, credeți, nu s'ar fi strecurat...

— Peste puțință. Nu unul și doi... șapte poterași au veghiat nemișcați.

— Mai știi, a găsit el căciula din poveste și, punând-o 'n cap, s'a făcut nevăzut.

— Hm, frate Darmani, nici asta nu se prinde. Ți-aduci aminte, că el a fost lăsat în biserică și poarta bisericii încuiată pe dinafară.

Darmani căută înțelegător la noi. Și, îndemnându-ne a mai ciocni un pahar-două, se plecă înainte și încetini vocea spre destăinuire.

— Păcat, că nu mai trăește bietul Papa-Sotir, foarte învățat, a cercetat el biserica în amănunt. Și câte n'a găsit! Chipuri de piatră, și lespezi, cu leături și slove săpate și bucăți de ziduri vechi, sute și sute și sute de ani. Și el v'ar fi spus... Eu ce să-mi dau seama! Dar să rămână asta între noi, că, pe unde iese vorba, iese și sufletul... El v'ar fi spus și de o trecătoare...

— Ce trecătoare?

— Una subpământeană, lângă altar, s'a pomenit acolo. Și unde duce...

Darmani ridică din umeri:

« Iarăș Papa-Sotir ar fi putut-o spune. Eu n'am intrat niciodată ». Tăcurăm. După stingerile sfîntitului pe ferestruie se desprindeau profilurile plopilor, împrejmuind fântâna, de unde într'nume dimineți suiau femeile spre Piatra-cu-Icoană ce răsărea încă cenușie dinainte-ne. Peștera-i de rugăciune, străbateră pe brânci a scorburei negre cu zelul îndeplinirii unei dorinți; de partea cealaltă ascunzișurile adânci, dispariția lui Ruva înăuntru... Prindeam a desluși taina. Fără îndoială, acolo ducea trecătoarea subterană, izvodită într'alte vremi, când biserica mănăstirii fusese templu păgânesc și Piatra-cu-Icoană un altar consfințit zei-

ței puternice a iubirii și nașterii, la care de nenumărate generații pășeau spre închinăciune femeile cuprinsului. Înainte de plecare, Marsinè, cu simțul neînșălătoarei presimțiri ce-l dă iubirea, că Ruva era teafăr și era să se întoarne cândva, merse a depune șirurile de rămas bun. Și, când îi spuseși și lui Darmani, nu mai putea de uimire:

— Hârtia ce-a lăsat-o în urmă, ce ți-am adus-o noaptea?

— Da, precum vezi, Darmani:

« Știu, ceva-mi spune, că n'ai murit, sufletul meu! Ci unde vei fi acuma? Dacă-i să te întorci cândva, las ici rândurile astea, să afli că, înaintea plecării, gândul mi-a fost la tine, sufletul meu! »

Nu se mai puteau ceti cuvintele, pe care le știam, însă, pe dinafară. Scăzu de tot lumina zilei. Rămaserăm pe întuneric câte-și-trei, fără a ne vedea, luați de aceleași gânduri ale peripețiilor cunoscută. Într'un timp întrebai pe Șodi:

— Ce crezi, pe unde-o fi Ruva?

— A mers, poate, s'o caute. Dragostea înfruntă orice piedici, nepoate. Lumea-i mare, drumurile se despart și se pierd încolo. Totuș, poți să știi? Munte cu munte nu se întâlnește, dar om cu om...

ÎN TRE DOUĂ LUMI

I

« Te-ai sculat?... » grăi Tasa Cegani din capul scării; dar, văzând pe fiu-său, că-i face semn cu un deget pe buze, își curmă scurt vorba și se apropie de masa, la care ședea el în cerdac. Il sărută pe amândoi obraji:

— Doarme?

— Da, mamă. N'a putut închide până târziu ochii.

Un răstimp tăcură. Bătrânețea întipărise oarecare asprime pe fața Tasei Cegani; însă, când zâmbea — cecece se întâmpla foarte des, îi se muiau trăsăturile de o mare blândețe. Acum părea întinerită. Își sorbea din ochi băiatul, Duma Cegani, și nu mai știa ce să-i zică, avându-l colo înaintea-i, după ani de înstrăinare. El șopti mai mult pentru sine:

« Ce i-o fi venit? Ce gânduri neînțelese? Că n'a scos cuvânt ».

Tasa întrebă:

— E totdeauna la fel de posac prietinel tău?

— Nu, mamă. Vorbareț, n'aș spune; dar nici așa... S'o fi arătat vreo pricină mare, neașteptată. Aproape nu-l mai recunosc; eu, care dimpotrivă, mă așteptam să-l văd atât de fericit. Tocmai el mă îndemnase, și nu odată: « Mult aș vrea să te însoțesc în țara ta îndepărtată. Nu plecăm? »

— Iacă, întrerupse Tasa, pentru acest lucru mi-i foarte drag prietinel tău. Cum îl chiamă?

— Bent, Edmund Bent.

Repetă și ea: « Edmund Bent... Când s'o trezi, îl îmbrățișez spre mulțumire; altminteri, dacă nu te-ar fi împins el, poate ai fi avut soarta unchiului tău, Manole Cegani, Loghiotatul, care, de cum s'a dus, în străini a rămas. Încaltea, scumpul meu, ai izbutit să-i afli de urmă, încotro și-o fi nimicit zilele, singur ca un schivnic? »

Duma Cegani clătină din cap:

— Cercetarea lui născu și legăturile cu Bent, căruia ce-i abătu odată să-mi spue, că și el s'ar fi trăgând din spre părțile noastre. Mi-aduse și dovada unui strămoș, Paulus Bent, strămutat de mult în Anglia. Ce să crezi? Inșă, de unde înclinarea și atragerea nestăpânită pentru aceste locuri, și dorința de a sosi cu tot dinadinsul aici de noaptea Sânzienelor?

— Atunci ați nimerit bine, că poimâine avem Sânzienele. Și Vantia, soru-ta, s'a ridicat azi de mânecate, pe când tu încă dormiai; în vârful picioarelor a pășit în odaia-ți de te-a sărutat și a grăbit la tovarășe, unde fac pregătirile. Dar ne-am luat astfel cu vorba și-am uitat, că ți-o fi poate foame...

Tasa Cegani trecu repede în casă. Răsărea soarele și la dreapta, în satul prelungit pe coastă, geamurile trimiteau resfrângeri învăpăiate. Se lămură din abureală și codrul nemărginit de fagi, îndreptați spre casa Cegani, așezată astfel mai retras, ea în de ea, vecină singurătăților, o clădire în piatră, cu două rânduri. Trepte suiau dinlăuntrul tindei, mântuindu-se într'un șirag de baluștri, măiestrit lucrați, cu ape chihlibării. De aceeaș culoare erau și ușile ce dedeau în cerdacul spațios, stăpânitor al împrejurilor. Intr'un iatac de sus

hodinea Edmund Bent, pe care prietinel său căuta să nu-l tulbure; gândea că somnul avea să-i lecuiască starea de mocnire neașteptată ce ascundea negreșit un sdruncin sufletesc; totuș, era nerăbdător să-i arăte priveliștile copilăriei, de care se înduioșa profund acuma, gășindu-le neschimbate. Devale, pe drumul suit în ajun, scânteia vârful unei clopotniți mânăstirești; alături femei cu broboade albe întindeau pânze la soare; mai aproape de casă și fântâna cunoscută: pe nișa ei, deasupra gurii, vor fi fost și azi bani de argint, busuioc și firișoare colorate. Adeseaori noaptea venea până la Cegani zvonul curgerii între plopil subțiri, din cari unii se desprindeau, unindu-se cu trupul codrului, neumblat, tănuit către partea ceea, zisă La Viglă. O numire ce și-o rostea deodată cu surprindere Duma Cegani. Nu era numai o întâmplare, că-i răsăreau în gând, pline de nebănuir înteles, arătările vechi: o bucată de marmoră cu slove săpată și, drept strajă, fagi în dese șiruri, încolăciți de jerbii lucii, vii, atârnând ici-colo printre crengi, podoabe ale retragerilor zănatice, făcute să răscolească închipiirea oamenilor. Nu-și aducea bine aminte locul și împrejurările, totuș nu departe de La Viglă, printre ferigi și buruieni grele, a răsunat o poartă de aramă. Și a mers vorba ca de o minune. S'au ivit niște învățați spre cercetare. Impreună cu ei a răzbit înăuntru Duma și repede a ieșit, fără să priceapă mult. Era și mic de vârstă atunci. Ce a fost? Unde s'a deschis poarta? Și avea legătură cu frântura de marmoră scrisă, rămășița vreunui templu?

În clipa ce-și punea asemenea întrebări, Tasa Cegani intră cu laptele și cu felii de cozonac, și i le puse înainte:

— Iacă, dragul meu...

— Mamă, ți-amintești de o subterană găsită, când eram copil? Veniseră câțiva străini și mă strecurasem între picioarele lor.

— Da, da, încuviință Tasa Cegani, cu o mișcare ce păstra încă atâta din uimirea și spaima trecutului.

— Unde, în ce anume loc fusese? Că i-am po-
menit lui Edmund Bent și-mi va cere deslușiri.

— Parcă s'ar cunoaște acum... Au crescut ier-
burile. Undeva La Viglă. Au astupat intrarea. Cică se făcea în adânc un gang. Incotro va fi scos? Doi inși, cari au cercat să pătrundă, au murit; altuia i s'a luat gura — înștiințări de sus, că locul trebuia să rămâie necunoscut. De aceea au poruncit să se închidă.

Tasa Cegani avea un glas domol ce acoperea în mister și lucrurile obișnuite, necum acele din amurgul irealităților:

«Și, dacă nu l-ar fi închis, crezi că s'ar mai fi apropiat vreunul? Chiar și așa, nimeni nu străbăte La Viglă; afară de vrăjitoare, și ele pe margini, lângă fântână, spre a strânge buruieni de leac. Și se vădesc semne. Vedenii răsar și se aud muzici. Intreg cuprinsul Viglă parcă este și nu este. Uneori se depărtează și piere cu totul, iar alteori iese, plutind în străluciri. Odată s'a petrecut ceva...»

Tasa Cegani se opri. «Aud pași, făcu apoi. S'a deșteptat prietinul tău. Mă duc să-i găsesc și lui de gustare».

II

Tânăr, de stat mijlociu, cu fața limpede și gura sensibilă, Duma Cegani păstra în priviri umbra unei tristeți meditative. Cobora din viță cărturărească — o perindare întreagă de învățați, adică *loghiotați*, după un cuvânt grecesc, dela care numai tatăl său, din motive neștiute, se abătuse, aruncându-se într'un negoț primejdios, cu nesfârșite anevoinți și colindări din Adriatica la Egea și din Tesalia până către Pesta și Viena. Totuș, în casa-i de fier, unde ținea hârtiile prețioase, s'au găsit câteva scrieri de înfocat romantism, între care *Werther* și *Corinne* a Doamnei de Staël, amândouă în traducere grecească. Pesemne, a voit el să-și ferească fiul de înrâurirea unor asemenea cărți; însă, Duma Cegani le-a cetit mai târziu cu tragere de inimă, și din ele i-a venit gândul mare să încerce și el câte ceva în proză cadentată, urmând astfel căilor unchiului său din spre tată, Loghiotatul Manole Cegani. Pe acesta Duma îl cunoștea numai dintr'un portret ce-l înfățișa în straiele vremii: anterior cu vârgi, fes lat și scurtică blănită; în brâu, călimară de bronz. Stăruia pe obrazu-i oarecare nedumerire; dar ce anume gânduri mișcau îndărătul frunții sale mari, cum ar fi putut ghici Duma? Totuș chipul întreg, trăsătură cu trăsătură, a pătruns în sufletu-i de copil, spre a da un răsunset mai intim și mai adânc prepusurilor câte nășteau subt acel cadru

aninat de peretele casei Cegani. Intr'unele împrejurări auzea Duma pe tatăl și pe mamă-sa, șoptind mosafirilor cari le treceau pragul:

«De-ar fi fost acum Loghiotatul! Ce-ar fi zis el? Cât prețuește un așa înțelept...»

Il țineau de versat în elinește și de bogat în pilde ce impuneau ascultătorilor. Ori și câte ori se ivea trebuința unor îmbunătățiri obștești, lui se dedea însărcinarea de a strânge ajutoare prin străinătăți, unde se întâlnea cu dregători mari și cu obraze bisericești, de se minunau toți și căutau să afle: oare, pe la ce universități va fi umblat el? Răspundea Loghiotatul:

«Cărțile cetite și lumea dimprejur mi-au fost mie școală».

Iarăși, dacă vreo năpaste ajungea satul Iaja, tot el era chemat s'o alunge. Așa, într'un rând județul veni cu o dare groaznică ce-i spunea *mucademi*, încât oamenii își lăsau casele și fugeau într'ascuns, care cum putea, spre a nu plăti. Ieșise și un cântec:

«*Vai, vai, de mucadèmea cea din Iaja!...*»

Loghiotatul merse cu plângere la Bitolia și se înfățișă Valiului, pe-atunci Hachim Pașa, care înțelese îndată că nu avea înainte-i un trimis de rând și-i făcu semn a-și dezvălui pricina:

«Inălțimea-Voastră, începu Loghiotatul, umblând odată prin locuri străine, am tras la un han. Obosit de cale, în clipa ce-am stins lampa să adorm, am tresărit: la fereastra puțin deschisă, dealungul perdelei, a căzut ceva, un fășiit greu... Ce să fie? O pasăre a trecut în odaie. Am crezut, că din greșeală. Am deschis larg fereastra și cu un peșchir am bătut în toate părțile, îndemnând-o să iasă. Cu grijă și spre binele ei mă sileam; dar biata pasăre fugea speriată de colo-colo și cu nici un

chip nu vroia să sboare afară. Și deodată mi-a săgetat în minte, că poate, urmărită de vreo primedie ce o pândea încă, pasărea își căutase adăpost în casă. Și-am lăsat-o. La capătul patului asupră-mi a tăbărit-o somnul și-a doua zi de mâncate a sburat iar în lumea ei. Și-am cugetat atunci, cum eram să intru în păcat și să fac rău, fără voie... Prigoniți ca pasărea ceea suntem și noi astăzi; dar pasărea n'avea gură, pe când Allah ne-a hărăzit nouă darul vorbirii. Și-am venit așa, încredințat că Înălțimea-Voastră nu cu dinadinsul ne vătămați; și, dacă ați ști, cum stau lucrurile...»

Pașa întrerupse: «Aferim!» și-l bătu pe umeri. Porunci de-i aduseră cafea, și se așeză lângă el, grăindu-i de una și de alta. Intr'un timp făcu apăsător: «Mă bucur, că la umbra Impărăției Padișahului trăesc și oameni atât de luminați. Măsura cu birul nou va fi ridicată». Apoi dintr'o cutioară de sidef scoase un inel; avea piatră de peruzea, scrisă cu slove turcești. Il dădu Loghiotatului, adăugând: «In vremuri grele, oriunde m'aș găsi, are să-ți fie talisman de intrare la mine». Și cum s'au potrivit lucrurile, că mai târziu Hachim Pașa ajunsese Mare Vizir. Iar Loghiotatul, întorcându-se din străinătăți, căzu subt pâra de a fi strâns bani într'u pregătirea unei răskoale. Dus în cătuși la Stambul, spre a fi mazilit, avu norocul întâlnirii cu un prietin al său. Acestuia încredință inelul, cu rugăminrea de a se înfățișa Marelui Vizir, care, nu numai dădu poruncă să fie liberat, dar îl și primi pe Loghiotatul foarte călduros. Și la ce demnități n'ar fi urcat el subt ocrotirea lui Hachim Pașa! Că multa învățătură nu-și prea găsește împăcare în favoruri lumești. Avea negreșit Loghiotatul și oarecare neastâmpăr excentric, de vremece i-abătuse într'o bună zi să fugă în Anglia. Tocmai

în Anglia! Ce l-o fi momit? Poate universitatea cu precăderi eleniste ori poate setea-i nemărturisită de faimă? Și ajuns acolo, nu i-o fi izbândit pesemne planurile, o fi căzut în lipsuri; și, mândru cum era, o fi găsit nimerit să-și petreacă restul anilor în amurgul unei tăceri depline și netulburate. Însă, cineva ca Loghiotatul nu putea să dispară și să fie dat uitării așa de lesne. Întrebările și nedumeririle creșteau fără încetare, stârnite de însăși taina ce le învăluia. Portretul său veghea neclintit în perete. Tasa Cegani când și când îl țintea, murmurând și clătinând din cap. Iar fiul, Duma, culegea în suflet toate cele dimprejur și, cu înaintarea vârstei, prindea să câștige un simțământ de prețuire adâncă față de învățatul răznit în lume; până ce odată, după ce mântuise școlile din partea locului, făcu pe neașteptate:

« Mă duc în Anglia! »

Biata maică-sa îngălbeni și rămase mută ca un sfeșnic în picioare. El cercă a-și reveni:

« Pentru studii, mamă, câțiva ani... »

Arătarea țintei, știa Duma, că era s'o potolească. Avusese prilejuri să se încredințeze de aceasta. Aflându-se încă la școală și murindu-i năpraznic tata, de o lăsase pe maică-sa numai cu Vantia și cu dânsul, îi vorbise, atins de greul pierderii:

— Pentru mine, mamă, nu mai e școală de azi încolo. Stau aci să caut de casă.

— Nu, dragul meu; tu-ți vezi înainte de carte, spre care ți-e menirea. Avem noi cu ce trăi. Puțin încă, și anii trec repede.

Apoi de vacanță adesea, în după nămiezile tihnite cădeau oaspeți la Cegani și, dând binețe, întrebau:

— Unde-i feciorul?

— Apoi Duma tot cu învățătura. Pune-i o carte

în mână și nu-l mai scoți din odaie; uită de masă și de somn.

— Dar, Tasă, și atâta învățătură... Ce vrei să-l faci, grămatic?

Alții se mirau:

— Orice meserie o deprinzi și e gata. Ci învățatura asta n'are sfârșit?

— Precum vedeți, îngâna Tasa Cegani și apăsa cu mândrie: Are pe urmele cui să calce...

Acuma, stăruind Duma de plecare în vederea studiilor, gândea un timp și încuviință:

«Bine, scumpule, dacă-ți zice inima și ești hotărât, du-te și în Anglia; și să nu te lași pierzaniei ca Loghiotatul. Vezi, mi-e teamă. Am aflat din oameni, că cine străbate în țara Englezilor, nu se mai întoarne. Loghiotatul, oricât, era singur pe lume, un frate și acela hodinit pe vecie. Dar tu ai mamă, ai soră, care mâine-poimâine crește, face aripi și zboară de lângă mine, cum e rostul fetelor. Voi închide și eu ochii și cine mai rămâne? Nici Loghiotatul, dacă l-o fi iertat Dumnezeu, nici părintele tău n'au să fie liniștiți în morminte, știind că li se stinge numele și casa.

III

Duma Cegani stătu singur să cugete... Literatură englezească cetise; dar ce atingere de-a dreptul avuse cu nația, cu lumea ceea, unde se pregătea să intre? Inceputul studiilor și-l făcuse în Sărună, tânjind atunci sub atmosfera de bigotism superstițios al Bizanțului. Neconținut în școala-i greacă năștea vorba de biserici și de icoane îngropate. Sâmbetele către seară băieții se adunau pe un meidan — ei, creștinii, de o parte și de alta Evreii —, și se băteau cu pietre până la sânge. Oricare om, înafara crezului ortodox, era socotit drept antichrist. Iși amintea Duma Cegani de unul Diamantopolos: mic și îndesat, și totdeauna cu o geantă neagră, din care scotea biblii și le rânduia ori cerca să le rânduiască de grabă în colțuri de străzi; că bietul om n'avea liniște, îl urmăreau copiii învierșunat și-l acopereau de ocări. Părinții, văzându-i, nu le aduceau vreo dojană, ba dimpotrivă:

— Bine-i fac. Dacă-i protestant, întors pe bani și vândut...

— Vândut? Cui?

— Englezilor *farmazoni*.

Cuvântul se atribuia persoanelor de haină viclenie, croind în umbră nemărturisite planuri. Și Duma Cegani se mira; deoarece întâlnise și el câțiva turiști ai aceluiaș neam: ciudat îmbrăcați într'adevăr, și semeți, și lacomi după antichități,

dar n'aveau arătarea de conspiratori. Apoi când și când soseau și marinari Englezi: înalți și drepți, în costume de colori strălucite; și ei, și corăbiile uriașe, poposite în larg, mișcând noaptea deasupra orașului feerice lumini, impuneau grozav tuturor. Cât despre țara însăși, cetise Duma Cegani în *Alexandria*, ale cărei mituri împreună cu acele din *Odisea* și *Argonauții* îi pătrunseră sufletul cu puterea unor vii realități; cetise că Alexandru Machedon, împărțind lumea: « Ii dete lui Ptolemeu Egiptul, Ierusalimul și Pelagonitul; lui Selevchie îi dete Romul, și lui Leomedus îi dete Englitera... »

Și porni Duma Cegani cu îndrăsneala și cu impulsul hoinăriei strămoșești. Ajunse la Paris în preajma Crăciunului, când orașul avea înfățișarea unui iarmaroc întins, cu tărâbi de amândouă părțile bulevardelor. A lui era lumea de acuma; umbla fermecat din muzeu în muzeu, în grădini și teatre, încercând o lărgire nespusă a zărilor cunoștinții. Intr'o cafenea de lângă Sorbonne, cum se așeză la masă, chelnerul îi puse 'n față călimară și peniță:

« Domniata vrei să scrii... »

Duma îl privi mirat.

« Cunosc eu după ochi. Mulți ca domniata vin aici ». Și chelnerul se aplecă:

— Versuri ori proză?

— Și una și alta, râse Duma.

Apoi deseori merse la aceeaș cafenea, luându-se de vorbă cu lumea; între cari și cu un tânăr Chilian, Enrichez Soriano, întors de puțin timp din Anglia. Acesta, când îi vorbi Duma despre călătoria-i apropiată, îl întrebă:

— Și unde-ai să tragi?

— Unde-o fi...

— Nu merge așa în Londra, trebuie să știi de

mai înainte. Iată, o casă de oameni cumsecade. Am stat și eu acolo ». Enrichez Soriano sfârși în glumă, cu oarecare înțeles: « Dar vezi, să fii cuminte, ștregarule! »

Scrise Duma pe adresa ce i se dete și curând primi răspuns, că-l așteptau la gară și, fiindu-le necunoscut, îl rugau să-și pună o batistă la pălărie. Sosit către noapte în Londra, Duma trecu într'un alt tren, cu niște vagoane lungi, care o luase goana prin oraș, uruind deasupra străzilor și oprindu-se la stații numeroase. « E departe, gândea Duma Cegani, la vreo suburbie ». Și se mira de tăcerea călătorilor, intrau și ieșiau aproape automatic. La una din gări auzi tare: « Haringay, Haringay! » Conducătorul îi făcu semn. El își legă repede o batistă la pălărie și grăbi afară. Un băiat ca de treisprezece ani, slab și blajin, se apropie, dându-și numele: Harold Spender; și-l îndreptă acasă, unde gazda îl întâmpină foarte bucuroasă:

« Aci n'are să-ți fie urît », prinse vorba, și stătu. În clipa ceea se ivi și o tânără fată cu zâmbet dulce, întinzându-se în conturarea de gropițe pe obraz. Duma Cegani roși de sfială. Gazda lămuri:

« Iată, fiică-mea Isobel », care la rându-i se înclină și-i strânse mâna. « Aceștia suntem în casă, urmă Doamna Spender: Harold, Isobel și cu mine; cât și o jupâneasă ce vine să ne ajute. Și cum spuneam, aici n'are să-ți fie urît, până să te mai deprinzi... » Duma ridică ochii la fată și singur își zise: « Dece să-mi fie urît? » Și auzi iar pe Doamna Spender: « Acum să-ți arăt odaia de culcare ». Poftindu-i noapte bună, adause cuvinte englezești nepricepute — negreșit, ceva despre vise, pe care în oboseala și în vârtejul impresiilor unei lumi detot nouă Duma nu le avuse. Dar, înainte să fi adormit, îi trecu stăruitor subțiri ochi ca o stea prin cețuri chipul fetei:

« Isobel... Ce nume! » șopti fără voie. « Și ce zâmbet! » Deodată îi se desluși în amintire vorba Chilianului Enrichez Soriano: « Dar vezi, să fii cuminte, ștregarule! »

Anevoie se urni din pat a doua zi. Fumul pâclii străbătuse și în casă. De aceea îl cuprinse un simțimânt cald și binefăcător, când se dădu jos în salon și-l găsi rumen de focul ce pâlpâia în vatră. Doamna Spender așezase pe masă ceaiul aburind, cu pâine și cu dulceață de portocale. Și ea însăși venise lângă Duma Cegani să-i stea tovărășie.

Nu era bătrână ea și nici prea neînzestrată, dar cu o lene greoaie în mișcări. Spuse de Isobel, că pleca diminețile în treabă — un magazin de pălării: — « Să vezi măiestriile ieșite din mâinile ei! » Iar Harold avea meseria de tipograf a lui tată-său. Ar fi voit Duma să întrebe: « Unde-i acest tată acum? O fi murit? » Și Doamna Spender, ghicindu-i oarecum gândul, lămuri ea singură, că nu era văduvă și nici divorțată: « Ușor te legi de cineva, dar să te poți desface pe urmă... Costă mult și ți se răscolesc în public toate intimitățile ». De aceea s'au despărțit cu bună înțelegere, hotărîndu-i el un ajutor pe săptămână. Câți nu convin să trăiască la fel! Și Doamna Spender intra zelos și necruțător în controversile chestiei. Soțul ei se dase băuturii și femeilor; și vroia să știe, dacă și aiurea sunt așa bărbați și dacă se îngăduie femeii o scăpare mai lesnicioasă.

Vorba s'ar fi întins fără sfârșit. Duma se ridică, cerându-și voie; ar dori, zise în glumă, să facă o recunoaștere, să vadă și el în ce parte de lume se află. Merse ici-colo, uitându-se la trecători și la vitrine. Și nu departe, pe o largă poartă de fier, trecu în parc. Alei de copaci înalți și goi lăsau desvelite cuiburile ciorilor, croncănind în aerul

umed. Intr'un loc, steaguri și pupitre și vorbitori dinaintea câtorva grupuri. Aceasta era o noutate pentru Duma Cegani. Se opri, de ascultă puțin și o luă îndărăt pe acelaș drum, spre a nu se rătăci. Iși recunoscua strada, îi știa și numele: Herford Street; dar numărul, băgă de seamă, că n'avuse grija să-l ție minte. Și casele în șir, de amândouă părțile, toate la fel: un grilaj de grădină, câte două caturi, în stânga poarta și atâtea ferestre întocmai fiecare. Prin ce le-ar fi putut deosebi? Bătu și el întâmplător, unde crezu mai nimerit. Și, când îi se deschise: « Mă rog, nu stă aci un străin venit aseară, Duma Cegani? » Poarta se trânti în față-i; pesemne fu luat drept un pierdevară. Bătu la casa de alături și iarăși: « Mă rog... » urmă, întrebând despre el însuși, dacă locuște înăuntru. Ii se răspunse hotărît: « Nu, Domnule! » și Duma păși la a treia casă, unde o jupâneasă bătrână îl măsură lung, mirată: « Apoi, da, da... n'ei fi oare fratele său, că prea mult sameni! » Plecă repede, și Duma o auzi vorbind cu gazda, care se răstia: « Ce frate, mi-a spus, că n'are frate... » Iar Duma, rușinat, grăbi s'o întâmpine, mormăind: « Nu... eu sunt, dar vezi cum s'a întâmplat... » Doamna Spender începu a râde cu hohote; și la întoarcerea din oraș a lui Harold și Isobelei hazul se prelungi până târziu. Duma Cegani părea și el cucerit de atâta veselie. « Și cum ai spus... », îl necăjea Isobel și bătea din palme: « Mă rog, nu stă aci... » Și, prefăcându-și glasul aidoma ca al jupânesii: « Apoi, da, da... n'ei fi oare fratele său, că prea mult sameni ». La un timp goni sprintenă în odaia ei și aduse un carnetel: « Uite, scriu aci și strada și numărul să le ai. Doamne ferește, le poți uita și te pierde. Atunci, unde te găsim noi în Londra asta? »

Știind că se îndeletnicește cu literatura, Isobel i-a mai dăruit și o antologie de poezii englezești: frumos legată în piele vișinie, cu chenare de aur, o adevărată plăcere să-i întorci foile. Duma Cegani alegea strofe ce cântau de iubire, le învăța pe de rost și seara le recita Isobelei, căreia de mulțumire îi râdea obrazul și-i înfloreau gropițele ispititoare:

« Acum ajunge, șoptea ea, să cetim împreună ». Se așeza lipit de el: « Ține-ți ochii în carte și nu te mai uita la mine! »

Gazda părea să ajute apropierii între dâșii. Lui Duma Cegani nu cădea să i se urască; și deseori, în lipsa Isobelei, căuta să-l întretie ea însăși cu vorba, pentru care-i rămânea timp destul. Suburbia londoneză, fiind un oraș în sineși, n'avea trebuință să alerge după cumpărături, îi stăteau la îndemână. Cât despre ceace se petrecea în chiar inima vastului furnicar, de unde ajungea un vuiet surd, neîntrerupt, gazeta Duminicii, zisă *Știrile din Lume*, o lămurea deplin, mai cu seamă privitor la sfezi, procese, omoruri, drame conjugale, pe care le sorbia nesățioasă, grupându-le în capul ei după un anume resort personal. Din ele își alcătuia subiectul convorbirilor de peste săptămână; îi foloseau drept temei de reîntoarcere asupra cazului ei, umilinții îndurate; și pornea cu diatribele, pățimaș, îndărătnic, fără să rabde vreo contrazicere. Duma Cegani înadins o întărita uneori, spre a putea răsufli mai liber și a ieși afară, unde-l așteptau atâtea priveliști atrăgătoare.

Incepuse a urmări în Parcul Finsbury pe vorbitorii publici, băgând seama, că erau mai totdeauna aceiași. Când și când se iveau și oratori de mari prilejuri. Unul, cu ochii mici și bărbia ascuțită, ridica în mâna-i lungă cât o prăjină

Biblia: « Iată cartea, numai pe aceasta s'o cetiți... »
 Altul, oacheș, încruntând sprâncenile mari, fi-
 roase, arunca lugubre profeții și punea lumea să
 se roage împreună cu el de iertarea păcatelor.
 Parcul se închidea pe înserate. Mișcarea din el și
 din străzi se muta în taverne, ale căror lumini
 țeseau împrejurul-le o învăpăiere aburoasă.

Vreo patru săptămâni, până să se mai obiș-
 nuiască, Duma Cegani nu ieși din suburbia sa.
 Și-l năvăli pe urmă greul unei adânci singurătăți.
 Deși râdea, cuprins de voioșia nesilită a Isobelei,
 totuș ea lua-aminte. Il sfătuî odată:

— Ar trebui să te mai vânturi prin oraș, să
 mai schimbi impresiile.

— Așa gândesc și eu. Aș dori să văd Muzeul
 Britanic. Mergi cu mine?

Isobel se întoarse la Doamna Spender:

— Auzi, mamă, ce zice Duma? Să-l însoțesc?

— Unde?

— La Muzeul Britanic.

— Apoi, draga mea, ce cauți tu acolo? Acela-i
 făcut pentru străini, nu pentru noi.

Duma Cegani înghiți greu un nod. După un
 răstimp, făcu:

« Nu-i nimic, mă duc singur ». Și, rămas numai
 cu Isobel în odaie, adause ca și cum ar fi urmat
 unor socotinți în sineși:

— Mai întâi, însă, trebuie să văd...

— Pe cine?

In loc de răspuns Duma Cegani începu a-i
 mărturisi, ca pe o mare taină, gândul ce-l nutrea
 de mult să caute pe Loghiotatul, un unchiu al
 său, rătăcit de ani îndelungați. Și unde să înceapă?
 Incotro să apuce? Il ajunse o bănuială, că s'ar fi
 găsimd la Cambridge; apoi și Cambridge nu-i
 un cătun de câteva case. Inainte de a purcede
 spre Londra, mulți îl povățuiră: « Avem colo,

în Legația Hubaniei, un om cu vază, Naum Turbuca. Și câți de-ai noștri se află în nevoie, îi cer lui călăuzire». Deci către acesta trebuie să se îndrepte mai întâi.

După ce-i arată Isobel străzile anume, pe unde s'o ia, într'o dimineață Duma Cegani sună la poarta Legației Hubaniei. Clopoțelul i-aduse ecoul unui sbârnâit lung și, speriat oarecum, dădu înapoi să plece. Dar alături, la o fereastră, avu impresia, că cineva trase un colț de perdea și-l privi cercetător. Cum întoarse capul, necunoscutul se ascunse; și, negreșit, continua să se uite. Ii deschise un fecior, căruia-i spuse pe cine caută; și, când să-l conducă înăuntru, iată iarăși omul cu perdeaua, crăpă ușa unei odăi la dreapta — negru și ciupit la obraz, cu un ochiu lăcrămând și cu altul rânzând, îl pândea furiș, în chip răutăcios. « Cine o fi, își zise Duma neliniștit, și ce-o fi având cu mine? » Pătrunse repede într'o încăpere imensă, unde unul mărunțel, pierdut aproape în dosul biuroului, se sculă în picioare. « Secretarul poate... » cugetă Duma și îngână:

— Doresc să văd pe d-l Turbuca.

— Eu sunt.

IV

Duma Cegani roși încurcat, mai ales după misteriosul întâmpin delă intrare. Însă, binevoitor și plin de curtenie, Naum Turbuca îl pofti pe scaun: «Șezi puțin...» Și începu să-l întrebe de multe lucruri, de acasă, de ziua sosirii și de locuința-i la Londra. Duma Cegani abia răspundea, cu priviri sperioase.

— Ce este? făcu Naum Turbuca.

— Nimic... Și după o clipă Duma îndrăsni: Când am venit, nu știu... umbra cuiva m'a urmărit, întâi mișcând perdeaua, apoi dintr'o ușă.

— Hm, zise cu zâmbet înțelegător Naum Turbuca, n'ai grijă. Acela-i Ironoc, maestru de scrimă.

— Maestru de scrimă? Și ce cauți aici?

— Am să-ți povestesc. În Stambul odată un simigiu se făcu pașă. Tatăl său n'avu norocul să-l vadă în așa cinste, că-l iertase Allah. Apoi și mamă-sa căzu pe moarte. Și, înainte de a închide ochii, îl pofti:

— Eu mă duc acuma, fiule. Și ce să-i spun tatălui tău în lumea cea?

— Multe seliamuri din parte-mi.

— Bine, seliamurile ca seliamuri, dar ce alta? Știi, că tatăl tău se preocupa mult de trebile Impărăției...

— Atunci, spune-i atâta, din simigiu am ajuns pașă. Iar tata cu înțelepciunea sa va pricepe îndată, cum merg trebile Impărăției.

Naum Turbuca păstră o vreme tăcere, pentruca Duma să prindă și să guste mai bine aluzia:

«Poți ghici, cum stau și aici trebile, când maestrul de scrimă încalecă pe un scaun diplomatic. Ce vrei, folosește de iscoadă. Încă n'a putut să afle cine ești și are să vie...»

În adevăr, nu mântui bine vorba și Ironoc se arată pe ușă, uitându-se pieziș, trăgându-se cu o mână de ureche, păturând și despăturând o baptistă ce o scotea mereu din buzunar, și învârtindu-se prin odaie. Turbuca se prefăcu a nu-l băga de seamă și-l sili curând să plece.

«Iată, nici nu-l simți cum calcă. Subt dușumeaua asta, ici, sunt mii de sticle: șampanii și vinuri scumpe; și el, maestrul scrimei, ține cheile din pivniță. Uneori, se trezesc servitorii după miezul nopții cu el în față, temându-i de vreun furt».

Naum Turbuca împuțină glasul, aproape șoptit: «Acum trebuie să fie cu urechea ațintită la ușă. Ia, dă-te mai încoace la masa mea... Știam de venirea-ți. Mi-a scris un prietin și m'am gândit: Manole Cegani, Loghiotatul! Am auzit eu ceva... Dar în atmosfera de aici nu putem vorbi. Ne găsim în oraș mai bine. Ce-i azi... Miercuri; poimâine Vineri, să zicem».

Naum Turbuca îi dădu însemnare de locul și ora întâlnirii, și-l însoți până la poartă, amintindu-i încă odată: «Așa dar, Vineri, unde ți-am spus». Se văzură, cum le fu orânduirea, la Casa-din-Colț, o ceainărie populară, care, prin fastul năuntrului dedea impresia unui local de întâia mână. Duma grăi ceva în acest sens.

«Nu-i așa? făcu Naum Turbuca. Intr'o seară am intrat cu un văr din Macedonia. Căzut în mijlocul strălucirii de lumini și de muzici voioase — ceace numai cu prilejul vreunei căsătorii s'ar fi

întâmpilat în satu-i de munte, șopti el mirat: « Aici în fiecare zi nuntă este ». Altădată a fost Congres Balcanic în Londra. Trei din trimiși, reprezentanții Turciei, fiindu-mi cunoscuți, i-am adus aici. Am nimerit ora ceaiului, cu multă lume. Am stat la o masă și am cerut niște cafele. Și, unde nu s'au pornit ei a sorbi cu atâta șgomot, de răsuna tot localul. Se întorceau oamenii spre noi și, după fiecă sorbitură, Turcii se băteau cu mâinile pe burți și exclamau tare: « Ha, ha, ha... » de mulțumire. Și eu nu știam ce să fac, așteptam să se deschidă pământul să mă înghită... Acum să trecem la chestia ce te privește. Întâi nu-mi răsărea în minte: « Loghiotatul... Manole Cegani... Unde am găsit eu numele? » Și mă frământam, pânăce i am dat de rost. *Esperia*, da — o revistă londoneză în grecește... Am răsfoit-o, și într'un vechiu număr, de șapte ani înainte, am găsit reprodus articolul arheologului Thomas Barker. Acesta, lângă Mânăstirea Dafni, pe drumul spre Eleusis, întâmpină corturi de ale muntenilor Thesalioți; și, descriindu-le viața, adaugă: « Un fiu al nației Vlahe este și Manole Cegani, care, pentru multa-i învățătură îl numesc compatrioții săi Loghiotat, și care de mult trăește printre noi în Cambridge ». Thomas Barker e foarte cunoscut, și pe dânsul caută înainte de toate să-l vezi și să-l întrebi ».

Duma Cegani își ținu răsufletul de surprindere. Numai șapte ani... În clipa de față Loghiotatul o fi la Cambridge. Se va duce și-i va spune: « Eu sunt Duma, nepotul tău! De ce ne-ai părăsit? Intrucât ți-am greșit noi? » Și acasă vor tresări toți de vestea găsirii lui Manole Cegani și trece-și vor prepusuri uimitoare ca despre cineva întors din altă lume. Naum Turbuca luă aminte bucuria-i nestăpânită și-i zise:

— Ține-ți cumpătul. Graba în asemenea împrejurări e stricăcioasă. Ai pe careva în Londra?

— Pe nimeni.

— Și vrei să te înscrii la Facultate, nu? Te-aș pune atunci în legătură cu niște studenți. Iată, însemn aci un club, în apropierea Muzeului Britanic; du-te și întreabă de Hristu Marchidis: e Grec din Insula Chipru și are să-ți fie îndrumător. Iar cât despre Cambridge, mai rabdă puțină vreme...

Il primi foarte binevoitor Hristu Marchidis. Tânăr, lat în spate, măsliniu la obraz, gesturile-i iuți și numeroase contrastau cu tăria de viață, parcă scăzută într'însul. Venise în Londra pentru studiul dreptului. Și, după obiceiul englezesc, intrase la un avocat să învețe meseria, care, spunea el, se reduce în bună parte la vânătoarea de precedente, nu ușoară, căci te poți afunda și pierde ca în deșisuri tropicale. E ceva mai încâlcit, mai încrustat în forme seci și mai costisitor ca jurisdicția engleză? Actele-i meșteșugite, fără punctuație, îngăduie frazelor să fie interpretate, după împrejurări, într'un sens sau altul, asemeni cu ale oracolelor de odinioară. Hristu Marchidis audiă și câteva cursuri de sociologie la universitate, unde se împrietenii cu Voislav Tobenic din Croația:

« E anarhist, lămurea Hristu Marchidis, ci numai doctrinar, fără primejdie. Totuș, când s'a logodit acum trei ani și a prins de veste mama fetei, a dus-o pe tânără la biserică și colo, dinaintea altarului, a legat-o cu jurământ, că n'are să-l iee ».

Episodul acesta făcu asupra lui Duma Cegani o impresie deosebită, care stărui și după-aceia cunosc pe Tobenic. Privirile de subt ochelarii Croatului străluceau de neliniște; și te mirai, dincotro izvora atâta vigoare în corpu-i slab. Neconținut lua hotărâri, avântându-se la noi în-

treprinderi. Râdea cu haz de Marchidis, care, spunea el, că luase obiceiul Englezilor de a umbla după fete în parc: « Ai văzut acolo două câte două scaunele subt fiecui copac; și către seară perechile trântite în iarbă arată ca leșuri după o strașnică bătălie. Un lasă-mă să te las de leneș, acest Marchidis al nostru. Se pune la întrecere în pensiunea sa cu un Portughez, care anevoie face ochi dimineța. Se coboară din pat târziu și cere să i se dea, împreună cu prânzul, și dejunul. Apoi, l-am îndemnat eu, de ce numai atât? Mai bine te scoli pe seară și poruncești să le iei pe toate odată, și dejunul și prânzul și cina. Desigur, ți-a spus Marchidis de logodna mea. E un clopot ce-l bate la toți. Numai că, eu îs anarhist, și el stârnește încurcături. Unde mi s'a apucat să trimită la el acasă întrevederea cu un Indian subversiv — o gazetă mărunță grecească, tocmai în Chipru. Și poliția l-a chemat frumos, de l-a rugat să nu se amestece în alde-alea. Multă vreme, apoi, îi s'a ținut cineva de urme. Libertatea nesfârșită a Londrei te înșeală uneori în credința, că nu ești de fel supraveghiat. Dar tu, prietene, ce-ai căutat în Anglia?

— Studii literare.

— Numai asta? Parcă Hristu Marchidis mi-a pomenit în treacăt...

— De unchiul meu, Loghiotatul.

Și Duma Cegani prinse a-i povesti cu deamănuntul. Tobenic nici nu-l așteptă să mântuie. Zbucni însuși: « Iacă ceva deosebit! O țintă de atins! Ne ducem împreună la Cambridge. De unde ne-am adunat, trei colțuri diferite: Croația, Chipru, Macedonia... Și o luăm pe jos, ca niște magi dela răsărit în căutarea filosofului Valah ».

Tobenic nu le mai lăsă răgaz de răsândire. Făcu singur pregătirile, își umplu sacu-i de călă-

torie, și porniră a doua zi; nu pe calea mare, ci dealungul Tamisei, cu șerpuiți și ocoluri caprițioase. Treceau din câmpii verzi în parcuri și în târguri străine, mânând seara pe nimerite, la ospătării deasupra tavernelor ori în vreun cătun la marginea drumului. Voislav Tobenic, fără codire, se lua de vorbă cu lumea și răzbătea oriunde. Mai ales două amănunte ale acestei aventuroase hoinăreli au stăruit în amintirea lui Duma. Odată la prânz căzură într'un parc, sub un ulm ce-și rotunjea umbra pe o estradă. Se așezară în voie și întinseră pe jos merinde. Ca din pământ le răsări înaintea un polițist:

— Ce-i aici?

— Ia, mâncăm, răspunse Tobenic.

— Văd eu asta, ci strângeți repede și căutați-vă de drum.

— De ce?

— Nu-i treaba ta să întrebi, de ce. Hai, sculați-vă! se răsti polițistul.

« Lasă, Tobenic, îi șopti Hristu Marchidis. Nu vezi, că ne-a luat drept flueră-vânt? »

Intr'altă zi opriră a se mai hodini pe iarbă. O boare dulce sufla clătinând frunzele; iar din văzduh curgeau, în ușoare cascade, triluri de ciocârlii. Duma scoase din buzunar o cartă și trase câteva rânduri:

« Ți-e urît fără mine? Eu stau de-ascult păsările și mă gândesc într'una la cineva din Herford Street, Harringay »

Tobenic îi răpi din mână cartă: « Ia să vedem... A, ha, Isobel Spender! Fata gazdei, nu? O iubesti? Vrei s'o iei de nevastă? » Duma începu a râde înveselit:

— Mai domol, Tobenic. Ce crezi, n'am altă treabă?

— Atunci? Iți dai socoteala, că asemenea cu-

vinte sunt primejdioase în Anglia a le grăi, necum a le scrie? Nu știi, că pe-aici de împărtășești unei fete o aluzie cât de mică, are dreptul să te tragă în judecată? Bagă de seamă!»

Și Tobenic rupse carta. Neașteptatul gestului, seriozitatea vorbirii apăsate, ce apărură în afară de vreun rost, aveau să se priceapă în lumina faptelor de mai târziu.

Ajunseră la Cambridge după o săptămână, frânți de osteneală, încât lucrurile toate le jucau șterse înaintea ochilor. Hristu Marchidis nici vorbă de sculare a doua zi:

— Să-l dăm naibii pe Chipriot, făcu Tobenic, și să ieșim noi. Spui, că pe arheologul Englez îl chiamă Barker?

— Da, Thomas Barker.

— Intâi și intâi să întrebăm la Muzeu, către ieșirea drumului spre Londra.

Cum auzi de numele Thomas Barker, custodele mișcă scurt din cap și-i îndreptă la Pembroke College; unde li se răspunse: În adevăr aci stă arheologul, însă deocamdată lipsește din Cambridge, și, pe cât își dau ei cu gândul, are să se întoarcă peste vreo trei luni. Duma și Tobenic se priviră în ochi, fără cuvânt. Glăsui apoi Tobenic: «Ce vrei să faci? Nu-i alt chip. Vii singur mai târziu». Duma se lăsă dus pe străzi, împovărat de o mare decepție. Să fie într'aceiaș oraș, unde șeade Loghiotatul, și să nu-l poată descoperi! Lung cerceta pe trecători, așteptându-se ca din mijlocu-le să răsară și el. Dar cum l-ar fi recunoscut oare? După vechiul portret de-acasă ce-l înfățișa încă tânăr? Cât nu s'o fi schimbat de-atunci! Și de unde apoi siguranța, că trăește negreșit? A fost în Cambridge acum șapte ani — șapte ani e vreme, în care multe se întâmplă pe lume...

Intors la Londra, Duma Cegani avu grijă în

răstimp de înscrierea la Facultate. Văzu pe decan, un bătrân simplu și omenos, care-i vorbi părințește și-l întrebă chiar și de locuința pe unde stă; iar la spusa de Herford Street, Harringay, decanul tăcu puțin de-l ținti în ochi, și cu tonul ce înlătură vreo jignire: «Ești fericit acolo? Nu ți-i prea departe?» Mult se căzni pe urmă să le dea de rost cuvintelor. Ce vrei decanul să înțeleagă? Tobenic, căruia-i împărtăși nedumerirea, zise:

— Apoi ți-a sugerat pe departe să te muți din suburbia ceea. Adresa cuiva la Londra nu înseamnă puțin. De ai norocul să te așezi în vreo stradă cu nume, deodată ești cineva, însufli încredere. Nu stau doctorii de seamă într'o anume stradă, croitorii mari în alta, modistele tot așa? Mereu ne-ai pomenit de Herford Street, Harringay; chiamă-ne odată la ceaiu, pe Chipriot și pe mine, să ne facem o idee...

— Bucuros, poștiți într'o zi... Duminica viitoare, de pildă.

Inadins alese o Duminică, pentruca să fie liberă și Isobel. Frumusețea-i neastâmpărată nu putea să nu-i răpuie pe amândoi mosafirii. O învăluiau, din ochi sclipitori, cum trecea momitoare de colo-colo, purtându-i grijă lui Duma, luându-l strâns de braț, resfățându-l cu implicațiile unor intimități mai mari decât ar fi fost îndreptățite. Inaintea ieșirii, când să-i întindă mâna în prag, Voislav Tobenic făcu lui Duma îndemnător, cu vocea joasă, oarecum speriată:

«Mută-te cât mai curând, până a nu cădea în mreji și a nu păți ca mine. Am să-ți spun eu — altădată, altădată...

V

Universitatea se afla în partea mai umblată a oraşului. Dar, cum treceai din străzile sgomotoase în curtea ei, simţiai o tihnă uşurătoare. În dreapta, un povârniş pietruit se lăsa către marea poartă de ieşire, asupra căreia stâlpi înalţi se arcuiau — numai în chip de podoabă, fără a închide nimic sub ei, îngăduind ochilor o privire spre Tamisa. Acolo pe înoprate, în pâlpâirea de nenumărate lumini ce lungeau fâşii de aur în apă, se năluceau sus, tăind văzduhul, pereţi şi platforme de clădiri, acoperişuri, hornuri şi turle, nelegate deolaltă, răsărite parcă valmeş din haos. Cineva îl duse la una din fereştile universităţii şi, arătând cu mâna:

« Ai auzit de Turner? Il vei găsi în pinacotecii. Însă, uită-te întâiu aici... să înţelegi, că pânzele sale nu-s curate născociri de aiureală ».

Mai puţin decât această privelişte şi mai puţin decât atmosfera însăşi a universităţii, îl impresionară profesorii, afară de unul singur, care nu arăta să fie Englez. Scurt şi rotund la faţă, cu mustaţa neagră, vorbea despre Milton. Nu ajunsese încă la grandioasele armonii ale *Paradisului Pierdut*; stăruia cu pricepere avântată asupra întâielor inspiraţiei şi deosebit asupra unui sonet, în care poetul tânăr, deplin conştiiu totuşi de geniul său, spune lumii că se pregăteşte încet şi răbdător întru împlinirea ţelului

*către care timpul și voința cerului mă'n-
dreaptă.*

Duma Cegani ieși cu sufletul împrăștiat din clasă. Ii părea de bun augur, că dintru început venise tocmai în atingere cu Milton. Iși zicea că, dacă dorește a săvârși ceva, și el astfel trebuie să fie, muncind în liniște și adăstând, ferindu-se mai ales de ispite. Gândi atunci la Tobenic. Cuvintele rostite de acesta îl urmăriseră zile întregi, cu partea lor de mărturisire grăbit aruncată: «până a nu cădea în mreji și a nu păți ca mine...» Ce împrejurări de necaz ori de vină ispășitoare vor fi apăsător în trecutul vieții lui Tobenic! Cerca în toate chipurile să afle, să-i smulgă o destăinuire. Trecură două săptămâni la mijloc, când într'o noapte, rămași târziu la o masă retrasă de restaurant și subțimbolul sfătos al vinului din care se cinstiră laolaltă în multe rânduri, Voislav Tobenic se învoi a deschide gura:

«Știu, te-ai mirat de ceea ce ți-am spus. Dar noi, ca străini, cu cine vrei să luăm atingere mai întâi, de nu cu familiile unde suntem în gazdă? Am tras și eu la o pensiune — în Kensington, ți-ași arăta și strada: Stanhope Gardens, devenind și eu unul din clienții, pe cari Englezii, în pornirea de a da interesului o haină generoasă, îi numesc «oaspeți cu plată». Eram vreo șaisprezece persoane, mai tinere și mai vârstnice. De obicei ne adunam cu toții la cină. Intr'o seară apărură colo în față-mi un chip nou de fată. O văzui, pășind să-și ia loc, dreaptă și sveltă, părul arămiu, cu șuvițe neorânduie ca niște flăcări în lumină. Singur la o masă, unde aveam să mă uit decât înainte-mi; la fel și ea: ochii noștri încrucișându-se, ne-am zâmbit fără voie. «Poate a intrat numai să mănânce și pleacă; poate nu locuiește

aci...» mi-am zis cu neașteptată părere de rău. Inșă, a doua seară, iarăși a venit; și, nu știu cum s'a făcut, de am grăbit a ne saluta. In răstimpul mesei am schimbat și puține cuvinte, când și când, între pauze lungi, sfioase. Chelnerii apoi, înțelegând că începem a ne avea bine, au gândit să ne puie la aceeaș masă — lucru de care ne-am arătat amândoi mirarea, fără a ne ascunde totuș bucuria. Mi-a spus, că o chema Eva Simpson, fata gazdei; că sora-i mai mare ajută pe mamă-sa, dar că dânsa, Eva, e dansatoare-coristă la o trupă de teatru, acum în vacanță. Și-am continuat așa vorba, răpiți, nu atât de cecece grăiam, cât de ființa unui altuia. In obrazu-i palid ochii luciau — un albastru-închis, evocator de mări și ceruri îndepărtate. Și avea un glas și mai ales un fel de a clătina din cap și a repeta: «Așa, așa, vezi...», cum nu se putea mai drăgălaș. Zi de zi legăturile creșteau mai strânse, ne împânziau într'un farmec, pe cât de covârșitor, pe atât de primejdios. Cum pânind bine lucrurile și spre a-mi pune eu însumi platoșă de apărare, am căutat prilejul a-i mărturisi, că sunt logodit. Ea își strânse buzele a nepăsare, fără a-și exprima gândul. «Și ce dacă...» După o tăcere scurtă: «Mai mult sau mai puțin și eu îs logodită. Aș vrea să te convingi», adause, întinzându-mi foile unei scrisori. In rânduri fierbinți, un tânăr canadian se ruga de un cuvânt, de un semn al Evei, spre a-i deveni soț. Cât am cetit scrisoarea, nu m'a slăbit o clipă din ochi. Apoi mi-a vorbit:

— Ce crezi? Vreau părerea ta, să-l iau?

— Eu știu... Atârnă de cum o fi...

— Te asigur, de treabă. Și avocat priceput.

— Atunci, nu văd ce te-ar împiedica... De-aș fi în locul tău...

N'am sfârșit vorba și m'am căit. Eva tresări,

își scutură părul mânioasă, cu privirea în scânteii: «Și eu care... oricât, eu care mi'nchipuiam, că este între noi o apropiere, o iubire... Acum înțeleg, nu ți-ar fi nici atâta de mine...» făcu ea, plesnind din două degete. Am îngăimat: «Nu asta, ci mă gândesc la fericirea ta... Eu cum sunt, cu ideile mele, abia singur de o duc... Cine și-ar mai uni zilele...»

I-am povestit de logodnă, de jurământul înaintea icoanelor — ceace a părut s'o domolească; ba să mă impuie, fără voie, și mai mult în ochii ei. Și după câțva timp ce să găsesc la căpătâiul meu, în pat! Un măr frumos, auriu, pe o foiță cu inscripția: «Mărul Evei». Tăcui mâlc, lăsându-l pe ea să aducă vorba. O simții, cum mă cerce-tează și cum îi râd ochii șiret. Intrebă deodată:

— Ți-a plăcut?

— Ce să-mi placă?

— Mărul.

— Cum să nu, dacă era mărul Evei...

— Știi: «Ziua în care veți mânca din el, se vor deschide ochii voștri».

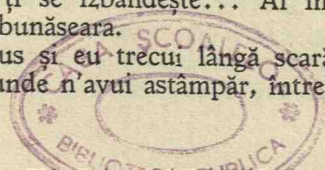
Strecură cuvintele încet, languros, întinzându-mi ca din întâmplare o mână, pe care o strânsei într'ale mele și o acoperii de mângâieri.

— Atâta-s de moleșită... O baie mi-ar prii, de aceea mă retrag din vreme.

— Mă duc și eu, am zis. Nu mi-i de somn; dar uneori să te lungești în pat și să cugeți cu lumina împuștinată...

— Așa, așa... Puneți ceva în minte, o dorință mare, și repetă-ți singur: «Vreau să se îplinească, vreau să se îplinească...» Și să vezi, dacă nu ți se izbândește... Ai înțeles? Nu-mi iau încă bunăseara.

Urcă sus și eu trecui lângă scară, în odaia de culcare, unde n'ayui astâmpăr, întrebându-mă ne-

conținut: « Ce o fi vrut să înțeleagă? Ce i-o mai fi trântit prin cap? » Spre miezul nopții mi se năzărira pași năbușiți în apropiere, ușa se întredeschise: « Deadreptul vin din baie... » Auzii clar șoapta. Nu mă înșelam. În același timp prinsei ridicarea brațelor ei ce desprindeau din umeri să cadă un chimonou de mătase; și colo înainte-mi rămase dreaptă, în viul goliciunii paradisiace, mai presus de orice închipuire: gâtul, sânii, șoldurile, conturându-se perlate. De-ar fi înmărmurit pe loc de o vrajă oarecare, n'ar fi fost în lume statue mai frumoasă. Acestea le gândesc acuma, dar în clipa de atunci mă cuprinse un vârtej amețitor și-i căzui în genunchi, îmbrățișându-i glesnele cu adânci suspinuri. Imi lipii strâns capul de trupul ei, pe care-l simții arzător, copleșit de voluptate...

În ziua următoare mă întâlneam cu Eva la cină. Păzea tăcere, fără a se uita la mine; însă făptura-i întregă adia, învăluindu-mă, aromele unei fericiri nespuse.

— Ce noapte fu aceea de aseară, îngânai.

— Pesemne ai visat...

— Un vis pentru care aș da orișice să-l visez iar și iar.

— Cam nesățios din parte-ți; dar, mai știi... Dacă ești băiat bun și cuminte, poate s'o îndupleca purtătoarea visului...

Luni întregi pe urmă uitai de universitate și de alte preocupări. Nu trăiam decât în așteptarea nopților. Pândeam înfrigurat fâșiirile pe scară. Minutele până la atingerea clanței și furișarea ei în odaie mi se păreau nesfârșite. Dar patima fără măsură se plătește scump. Dintr'un timp Eva nu era aceeași. Un păs nemărturisit o rodea; până când nevoia mare o împinse a-și călca pe inimă. Roșindu-se în tot obrazul și uitându-se

pieziș vorbi ceva, cu jumătate gura. Sării ca mușcat de șarpe:

— Nu se poate...

— Credeam și eu că nu... Acum îs convinsă. Rochiile încep a mă strânge. Am cercat tot felul de leacuri. Mi-au spus prietinele de un loc anume, dar îmi trebuie bani...

Imi preciză și suma, pe care n'o aveam. O rugai să mai aștepte:

« Mi-i de mama să nu afle... Până atunci e mai bine să te muți de aici. Ne întâlnim noi aiuri ».

Doamna Simpson era o femeie înaltă, cu trăsături hotărâte. Din felul vârtos și apăsător cum umbla prin casă, puteam ghici cât era și de autoritară. Mi-am închiriat odaie în Holland Park — una lunguiață, tapițată, mi-amintesc, cu maci roșii, câte patru laolaltă pe crenguțe. În chinul ce mă apăsa, nu făceam alta decât să pășesc de colo-colo și să număr macii, trăgând fantastice diagrame între dânșii. Au trecut două săptămâni, când m'au ajuns câteva rânduri dela Eva, chemându-mă grabnic. « O fi luat de veste mamă-sa », gândii, și mă trecură fiori. În adevăr, Doamna Simpson m'a întâmpinat și m'a țintit aspru: « Du-te sus, că-i bolnavă... bolnavă de iubire », a rânjit ea și a întors ochii, izbînd nervos dintr'un picior. Am găsit-o pe Eva cu fața în pernă, albă, pierită: « Ce este? Ce s'a întâmplat? » O sărutai, și în tăcere mi se umplură ochii de lacrimi. Buzele-mi tremurau, împiedicându-mă a vorbi. Imi luă mâna, o strânse și o lipi de obrazu-i înfrigurat:

— Nu te speria... M'am simțit rău. Mama a vrut să cheme doctorul; și de frică i-am spus numai, că mi-i dor de tine și că vreau să te văd. Nu bănuiește nimic. În două-trei zile mă scol și dacă am banii... Ai făcut ceva?

— Nu, Eva... Ascultă-mă! Dela un timp m'am

gândit serios. Ce-ar fi, dacă ne-am lua... Am pleca împreună acasă la mine ori în altă parte, unde-aș câștiga și eu, și de bine, de rău am trăi... Cum îs aici, cobor și-i spun mamei tale; și ne căsătorim cât de curând.

— Cu nici un preț, dragul meu, nu, nu... Mai târziu te vei căi și nu-ți vei ierta pasul de astăzi. Ce viață are să fie aceea între noi; când îți vei aminti, că de nevoie m'ai luat, că de n'ar fi fost necazul meu... Mai bine aș vrea să mor.

Dacă am desbătut zădarnic, banii ce-i strânsesem pentru taxe universitare, și mai împrumutându-mă ceva, i-am dat Evei. S'a dus ea întâi să cerceteze și să ia înțelegere. O așteptam în parc. Și peste vreun ceas înapoiată, și după hotărâre, a început să-mi spuie tulbure, cu vorbe întretăiate, aproape fără șir, de o casă, un cuibar clandestin. Undeva spre Holborn, în ulicioare ascunse. A rânduit cu o femeie singură, în adâncă izolare. Nimeni nu trebuia să știe. Era o curte lăuntrică, unde se îngropau copiii în taină. De multe ori și mamele, care nu le supraviețuiau. Putea și ea să aibă un sfârșit fatal. Nu i se chezașua nimic. A iscălit și o hârtie în acest sens...

Voi fi îngălbenit la față de câte auzisem, că Eva mi-a strâns o mână: «Curaj, scumpule! Eu îmi primejduiesc tinerețele și tu tremuri!» Apoi a plănuit ea, cum a știut mai bine. Vreme de cincisprezece zile, câtă-i trebuia să stea la casa împricinată, a spus mamă-sii, că merge cu trupa reprezentanților în orașele Brighton și Eastborne; și a scris de mai înainte vreo patru scrisori ce aveam să le postez eu din acele orașe. Și astfel într'o dimineață o însoții pe niște înfundături, uitate de oameni și de Dumnezeu, cu ziduri mucedde și oarbe, printre care, deasupra năbușitoarei atmosferei, plutea și ceva lugubru — o pre-

simțire a nelegiuirilor săvârșite în dosu-le. Stătui la depărtare. Singură avea să se înfățișeze. O urmării până se opri la intrare; deodată întrezării după niște copaci mărunți două ferestre... Acolo îndărăt va fi și curtea neștiutelor groape de mame și de prunci. Îi făcui un semn cu mâna și se pierdu înăuntru, de unde putea să nu mai iasă. «Și dacă s'o prăpădi...» Intr'o clipă vroii s'o chem înapoi. Mă căinam eu însumi, că nu trebuia s'o las, că mă arătasem prea slab. «Și dacă s'o prăpădi...» Gândul acesta revenea zdrobitor în continuu. «N'o să afle nimeni, desigur. Și, când o vedea mamă-sa că nu se întoarce, va înștiința poliția, vor porni cercetări... A fost cu adevărat o trupă de teatru la Brighton și la Eastborne? Scrisorile trimise de acolo... Eva le-a pus în cutie ori vreun altul? Și cu cine era mai mult în legătură Eva? Cu Tobenic... Mă vor duce înaintea Curții. Eu am postat scrisorile? În ce scop? Unde se găsea atunci Eva? Și voi putea fi învinuit... învinuit de omor...» Au fost pentru mine un iad cumplit acele două săptămâni și numai norocul a vroit ca la urmă să rup cu tremur de nerăbdare o telegramă: «Totul bine. În drum spre casă».

Tobenic tăcu, slăbit de puteri, retrăind în amintire faptele povestite. În restaurant se goleau mesele și lumea trecea într'o sală aparte, unde muzici întârziate sunau profund și pătimaș. Înainte de a pleca, am întrebat pe Tobenic:

— Și acum... O mai vezi?

— Da, ne întâlnim adesea. Universitate, năzuinți, idei, le-am aruncat pe apa Sâmbetei. Nu știu ce s'o mai alege de mine. Și de aceea ți-am spus, fii cu băgare de seamă, pânăce nu-i prea târziu.

VI

Mutatul nu-i fuse ușor lui Duma Cegani. Puse mare tărie de voință. Isobel, îmbiitoare ca totdeauna, se alăturase de el: «Acuma, după ce ne-am deprins împreună... Măcar atâta, de placul meu să fi stat. Nu ții cât de cât la mine. Unde vrei să te duci?» Duma lămuri, că-i este înafara drumului Universității; că, de pleacă, nu înțelege a rupe legăturile cu Isobel; că se pot vedea și în oraș mai des. Neîndoios, și lui Duma însuși i-ar fi pricinuit multă suferință despărțirea, dacă în acel timp gândurile sale n'ar fi fost abătute spre chestia cu Loghiotatul. Primise cuvânt din Cambridge, că Thomas Barker, arheologul, s'ar fi înapoiat. O porni fără întârziere și spre nămiaza unei Duminici pătrunse la Pembroke College și urcă scara, în dreapta curții de intrare, unde își aveau locuinți profesorii. Fu călăuzit într'o cămară strâmtă, plină de tomuri neorânduite și de hărți, printre care Thomas Barker sta în picioare, lângă masă. Era de vârstă mijlocie, înalt și bălan. Il pofti să șeadă pe Duma. Și acesta se frământă câteva clipe în scaun, zăpăcit, neștiind cum să înceapă. Dar Thomas Barker îi veni pe nesimțite într'ajutor:

«Nu-mi închipuiam că Manole Cegani avea rude. Niciodată nu mi-a vorbit. Totdeauna în privința lucrurilor personale așa de închis...»

Duma vroia în orice chip să zică, și poate fără să-și dea seama buzele-i roșiră:

« Acum unde este? »

Arheologul păru a nu-l fi auzit ori înadins ocoli întrebarea:

« Ce om în felul său și ce învățat! Ne silim noi mulți ani să deprindem elineasca și el, ca și cum dela naștere ar fi stăpânit-o; traducea deadreptul, fără șovăire, cele mai grele pagini ».

Din întorsătura vorbirii arheologului prindea să lungea impresia, că Manole Cegani ar fi fost dus. Înțelegea oarecum și Duma; și ar fi dorit să afle sigur odată și să treacă peste nedumeririle ce-l chinuiau de atâta vreme. Întrerupse:

« Spune-mi, te rog, a murit? »

Thomas Barker încuviință din cap: « Acum patru ani, când lipsiam din Cambridge. Am fost așa de mâhnit...

— Și din ce i-a fost?

— Inima, cred. A dormit într'o seară și nu s'a mai sculat; și-a prelungit înainte somnul. Cum a trăit, așa s'a și stins, ca un filozof din alte vremi. Ce brumă de lucruri avea, îi le-au vândut pentru cheltuielile de îngropare.

El care strângea bogății în ajutorarea satului! își zise Duma. Inelul cu peruzea, dăruit de Pașă, în ce mâini va fi căzut? Dar prin gândurile sale auzi pe Thomas Barker urmând:

« Și putea să fie altcum. Orice colegiu ar fi fost mândru să-l aibă de profesor. El s'a mărginit, totuș, să mediteze pe unii studenți și să cugete în răgaz. Vezi, era dintre puținii cari nu-și jertfesc ideile pe altarul comun al prejudețiilor consfințite. Nu se împăca el, întâiu și întâiu, cu pronunțarea noastră elinească. Râdea, că împrumutăm un timbru englezesc la ceea ce n'a murit, și numai s'a desvoltat, preschimbându-se în greaca modernă.

Și dacă vrem, stăruia el, să pătrundem în tainele adânci eleniste, trebuie să începem cu învățarea greceștii de astăzi. Avea dreptate? Câți dintre cărturari, ca și mine, au venit în atingere cu țara și lumea, în care s'a făurit cultura elenistă, vor înțelege desigur pe Manole Cegani. La ce-i bun rodul neasemuit al creației elene, dacă îl guști când și când, în treacăt, și nu cauți să dăinuești pe culmea-i inspirată? El însuși ținea în duh tovarășie lui Plato și lui Pitagora; concepțiile căruia și le-a însușit mai ales, de se nutrea numai cu verdețuri. Ce drept are omul să ucidă alte fapte asemuitoare? Nu le-a dat acelaș creator, ca și lui, sufletul vieții? Uite împrejur! Trăim numai din omor și aerul ce-l respirăm poartă de mulțori odoarea sângelui. Iar de sărbători ne sporim plăcerea cu sporul de jertfe: vite și păsări atârnă tăiate în văzul tuturor, fără ca nimeni să se tulbure de cumplitul măcel. Și Manole Cegani se cutremura: «Doamne, Doamne!» I-a pomenit unul de Biblie: «Tot ce mișcă și viază va fi hrana voastră». Nesăbuite cuvinte, a răspuns el, atribuite divinității de o seminție primitivă. Cum ar fi putut un Dumnezeu milos și bun să îngăduie așa ceva? S'ar fi negat pe sineși, cât și creațiunea-i proprie. Nu-s toate ieșite din aceeaș plămădă a mâinilor sale? Obișnuința zilnică a tocit simțul răspunderii și omorul a devenit firesc, înscris în lege. Ba încă, din pornirea la crimă se face virtute, care se cântă în surle și timpane. Intregi cavalcade se alcătuesc, încinse cu false nimburi poetice, și purced la vânători de animale, înadins crescute pentru emoția de a le vedea urmărite și sfâșiate de vii. Pe anumite vietăți le-ați stins cu desăvârșire în Anglia și acum umblați să le stingeți și aiuri — până și în adâncul pădurilor necălcate răzbateți cu arme, împotriva unor biete fapte, surprinse

și năpraznic izbite, fără mijloacele apărării din parte-le. Nespusă lașitate ucigașă, care se chiamă eroism! Ce-ar fi, dacă s'ar naște un gen de oameni asupra noastră și ne-ar trata aidoma, cum tratăm noi animalele? Dar tot Manole Cegani se întorcea singur: Ce să zici! Ca în alte mari taine ale vieții și morții, raționamentul aci nu ajută; sunt clipe rare și neașteptate, când mintea prinde în lumina de străfulgerare a conștiinții adâncimea grozăviei!

În odaia unde stăm acuma, l-am văzut odată pe Cegani foarte încurcat. Imi cerea în grabă, cu stăruitoare umilință, o sumă neînsemnată de bani. Știam, că nu era pentru dânsul. Am aflat pe urmă. În drum întâlnește un om, care, ținând o bufniță în mână, striga lumii grămădite împrejur: « Cumpărați-o, costă puțin, ar fi bună de împăiat și aninat în perete! » Manole Cegani mijlocise deodată: « Ce-ai zice, dacă te-ar împăia și pe tine cineva? » Vânzătorul tresărise, privindu-l oțărit:

— Trebuie să fii nebun să mă compari pe mine cu o bufniță...

— Nu te supăra, prietine! Dar numai o întâmplare a făcut ca tu și eu să ne naștem oameni; puteam foarte bine să ne fi născut bufnițe.

Râseră gurăcaștii. Iar Manole Cegani, dacă văzu că n'o scoate la capăt altminteri, fugi la mine, mă rugă de prețul bufniții. Se întoarce, plăti și, sărutându-i căpușorul speriat, îi dete drumul: « Du-te în voia lui Dumnezeu! »

Se ivise pe lume Cegani prea de timpuriu. Avea el conștiința, pe care o va dobândi omenirea, după lungi veacuri de încercare. Și e straniu, că ne-a venit de pe tărâmurile Macedoniei. Eu mă bucur de prilejul ce mi s'a hărăzit să cunosc pe un nepot al lui Manole Cegani...» Duma se ridică în picioare. Adăugi Thomas Barker: « Dela

dânsul am aflat multe despre nația voastră. El mi-a dat imboldul călătoriei într'acolo. Voiu pleca în scurtă vreme și, când mă voiu întoarce, nădăjduesc să putem vorbi mai pe îndelete ».

Se strânsură de mâini și, urându-i cale bună, Duma îi mulțumi foarte mișcat de recunoașterea și de amintirea frumoasă ce o păstrase lui Manole Cegani — Loghiotatului, cum îi spuneau acasă.

VII

Mamei și sorei sale Duma Cegani nu le vesti nimic de găsirea urmei și de moartea Loghiotatului. Intristarea sa fu oarecum alinată subț laudele generoase ale Arheologului pentru cel dispărut. Câteva zile după întoarcerea în Londra, Duma întâlnește iarăși la Casa-din-Colț pe Naum Turbucă, împărțându-i cu deamănuntul și cu mândrie rosturile vieții unchiului său. Când la un timp Naum Turbucă pomeni în treacăt de Legația Hubaniei, Duma întreabă:

— Râma aceea de om, iscoada... cum îi zicea...

— Ironoc?

— Da, Ironoc. E tot acolo?

— Moneta falsă nu piere...

Și cu un gest disprețuitor îl dădu pe totdeauna de o parte, în taina apelor tulburi, din care se înălțase. Apoi luă vorba despre altele. Află mirat Duma, că i se lehametise de Londra lui Hristu Marchidis și că purcese înapoi spre Chipru.

— Dar cu Voislav Tobenic ce este?

— Nu știi? A plecat în Triest, unde speră a-și găsi de lucru și a chema la dânsul și pe Eva.

De când cu povestirea lui Tobenic, avuse timp Duma Cegani să capete el însuși convingerea de negrele și nu mai puțin primejdioasele dedesub-

turi ale pensiunilor din Londra. Dacă te aflai în căutarea vreuneia mai bune, erai poftit adesea la o masă de încercare, unde rămâneai impresionat. Ce mâncări, ce lume și ce veselie! Și după masă o petrecere muzicală. În sfârșit, ai găsit ce-ți trebuia. De cum te mutai, însă, toate se risipiau în obișnuita monotonie; repetându-se iarăși, când altul căta să fie atras printr'o cină de încercare. Intr'una din pensiunile ce le schimbăse Duma, își amintea, că venise o vădană cu fiică-sa. Intrucât amândouă aspirau la măritiş, își ziceau a fi surori; și, numai când au căzut întâmplător cu dragostea pe aceeaș persoană, a izbucnit sfada între ele și s'a destăinuit adevărata situație. În altă pensiune gazda bătrână trecea noaptea pe la toate ușile și trăgea cu urechea să nu se fi petrecut vreo încurcătură; deși fata ei umbla în somn, îndreptându-se totdeauna spre iatacul unuia dintre « oaspeții cu plată ».

La o vreme, urându-i-se cu pensiunile, Duma Cegani închirie o daie în Portsdown Road, o stradă largă dinspre acea parte a Londrei zisă Maida Vale. Iși alege catul de sus, privind asupra grădinii. Câțiva plop străjuiau la fund, pe când jur împrejur scări de piatră înaintau spre umbrișul altor copaci mari, înverziți. Un cadru de aristocrație trecută, prelungită în amintire, închipuiau casele, subț ai căror pereți înegriți licărea și un canal, înfiorat când și când de șalupe în trecere. Duma suia în odaie și cobora, fără să întâlnească mai pe nimeni. Dar stăpânii, Doamna și D-l Forbes, dedeau laolaltă un prânz Dumineca, pentru locatarii ce n'ar fi dorit să iasă în oraș. Intr'un capăt al mesei ședea Doamna Forbes, mică, aprinsă totdeauna la față și vrednică, însă neîngrijită, de-i curgeau rochiile pe trup și te așteptai să-i rămână câte un petece, oriunde mergea; în celalt capăt

D-l Forbes, mic și el, potolit, blănar de meserie, cu mintea-i trează la toate ideile desbătute în parc de oratorii publici. Urmau la rând, o Scoțiană, Macbride, nemăritată, zeloasă adeptă a Științei Creștine; un Indian, tăcut în șiretenia sa, cu nume englezesc, Mister Malone; nepoata Doamnei Forbes, tânără și îndrăzneată, Domnișoara Eleanor; un Suedez înalt și bine făcut, d-l Vogt — părea să fie cunoștința mai de mult a Francezei, care-i ședea alături. Duma Cegani, fără voie, se opri cu ochii la mâinile acesteia: de un alb viu și mat, cu degete lungi, fin modelate, cum le găsești în pânzele Renașterii; într'unul avea inel vechiu, în chip de scarabeu, punctat cu nestimate. Alte degete în perindarea generațiilor îl vor fi purtat, transmițându-i cu el și sângele de nobleță care singur lămurea delicateța unor așa mâini, cum nu mai văzuse Duma înainte. Stătu răpit de ele, fără a schimba cuvânt cu nimeni, nici cu stăpâna mâinilor.

În Duminica următoare, însă, băgă seama că Suedezul Vogt lipsea de lângă fată; și după masă, cum nimeriră să pășească în acelaș timp treptele spre grădină, își grăiră ceva zâmbind și o luară împreună subt copaci. Două ființi singuratice, și nu de acelaș sex, era natural să simtă un puternic imbold spre vorbire în asemenea împrejurări. De obârșie Normandă, cu numele de neobișnuită sonoritate: Remullet — Odette Remullet, venise în Londra să deprindă englezeasca, fiind întâia ei călătorie mai lungă. Mersese de copilă și în repetate rânduri la Cherbourg ce-i lăsase impresii neuitate, prin viața portului, prin măreția corăbiilor ca niște palate fastuoase. Ba, odată se îndepărtase și până la Guensey, locul maziliei lui Victor Hugo, unde valuri calde băteau țarmii, aruncând în aer o vrajă de zămislire exotică:

palmieri, ghimpi în forma cactușilor, plante și flori de nesfârșită bogăție. O uimise mai ales revărsarea din prisos a rozelor în grădini ce se desvăluiau neașteptat ochilor. Și toți, pescari și fermieri, vorbeau un idiom Normand. Și se mai zăreau încă insule din Guensey: unele părăsite, de sălaș numai pasărilor, și altele, ca Sarc, avându-și liman aparte, un târgușor și vile risipite pe coaste. Vremea se prelungia și totuș li se părea așa de scurtă pentru câte le resăreau pe buze, încântați amândoi, sorbindu-și unul altuia cu în-suflețire cuvintele. Ca una ce se afla înstrăinată, Odette Remullet dorea de-acasă și pe negândite prindea să evoce amintiri de ale vieții părintești, de școala călugărițelor unde învățase, cât și de obiceiuri și datini străbune, pe care Duma Cegani le culegea nesățios din sbor; adăuga și el, comparându-le cu acele din țara lui. Și tresăreau amândoi sub nebănuitul asemănărilor. De unde? Nu și din avântul cuceritor al Normanzilor, coborâți și rămași îndelung și dincolo de cuprinsurile Adriaticei? Căutând astfel pricinile, înaintau cu vorba și la Cruciati și împrejurările de atunci, și la trubadurii cântăreți, și la cărțile și legendele câte fremătau de zvonurile trecutului:

— *Aucassin și Nicolette*, făcu Duma... Ai auzit de această povestire?

— Da... Mi-am pus în gând nu odată s'o cetesc și n'am avut-o.

— Să ți-o găsec eu. Nicolette e o străină, o roabă, luată dela Sarazini și crescută în castelul Contelui de Beaucaire. Acesta se împotrivește dragostei fiului său Aucassin pentru Nicolette și le pune multe piedici în cale. Până la izbânda iubirii lor, care-i răscumpără de toate suferințele, trec ei printr'o seamă de episoade. Și sunt pe alocuri pasagii de o simplă frumusețe pictorială

ce au plăcut scriitorilor de mai târziu. Mi-aduc aminte de scena, când fuge Nicolette din închi-soare — pe o noapte luminoasă de vară: parcă o vezi, cum își ridică rochia să și-o păzească de roua ierburilor și cum grăbește înainte, subțirică, bălaie, buzele-i mai rumene decât cireșile, sânii tari ca două nuci rotunde; încă și mărgăritele ce le calcă par negre față de picioarele sale, atâta-i de albă fata...

Și Duma conteni, părându-i rău de nevoia despărțirii; făgăduindu-și, însă, un prilej cât mai apropiat de plimbare cu dânsa.

Intr'altă Duminecă, chemat la prânz, Duma căzu în oarecare nedumerire, nevăzând pe Odette Remullet în locul ei. «Lipsește, gândi el, poftită o fi undeva... Nu cred să fi plecat». Către sfârșitul mesei, totuș, o tristețe îl cuprinse. Eleanor, nepoata gazdelor, care în toată vremea nu-l scuti din coada ochiului, se apropie: «Supărați suntem astăzi, foarte supărați, că nu este Domnișoara Remullet. Cu cine să ne plimbăm noi acum...» În dorința de a găsi ceva, Duma trecu peste ironia cuvintelor și întrebă, cu prefăcută nepăsare:

— S'a mutat Domnișoara Remullet?

— Da, s'a mutat.

— Așa, fără să zică nimic...

— O pasăre, când sboară din colivie, spune încotro, lasă vreun semn?

Și, după o pauză, săgetându-l cu privirea, conștie de veninul ce-l picura: «S'o fi dus în urma lui Vogt Suedezul, erau prietini...»

Duma Cegani avuse prilej să mai cunoască limba ascuțită a Eleanorii. Ii șoptise ea într'un rând despre Mister Malone, că ar fi întreținut legături cu slujnica; și despre Scoțiana Macbride, cântăreață de profesie, care, dacă n'avea unde să-și încerce talentul, se închidea în odaie, potrivit doc-

trinei Științei Creștine, și se ruga lui Dumnezeu să-i găsească de lucru. Așa că Duma Cegani primi și el împunsătura și nu răspunse. Cugetă numai, cu strângere de inimă: «Stai cu cineva, crezi că te mai apropii, și deodată te desparti pe totdeauna; că toată viața să aștepți în Londra și nu te mai întâlnești». Soarta își are, totuș, rânduiala sa, mai presus de socotelile omenești. Nu trecură cinci săptămâni și pe cine să întâlnească la ieșirea Metropolitanului din Gloucester Road! Tocmai pe Odette Remullet. Se trase înapoi, tulburată în hotărârile ei, și totuș foarte bucurată: «Iacă, ce întâmplare...» putu grăi. Se va fi întors dela teatru, că purta rochie de seară, cu părul neacoperit, prins în podoaba unui pieptene mare de ivoriu. O clipă numai o văzu în lumină, apoi trecură dealungul străzii înnoptate. «Cum ai plecat, începu el, fără nicio vorbă, pe neașteptate. M'am întrebat eu: Din ce pricină?» Nu înclina pesemne la un răspuns. Intoarse vorbă ocolită: «M'am întovărășit cu Renée, o prietină a mea din Cherbourg, de am luat apartament aci, lângă parc».

— Atunci suntem aproape.

— Cum, te-ai mutat și domniata?

— La ce eram să mai stau! Mi-a fost așa de urît, dupăce-ai plecat. N'am putut suferi casa ceea și grădina...

Duma Cegani se miră singur de îndrăzneala sa. Pășiră o vreme în tăcere. Dânsa făcu pe urmă, cu vocea schimbată:

— Tare frumos din parte-ți să spui asta. Inseamnă că te-ai gândit puțin la mine.

— Nu puțin... mult, foarte mult.

Cotiră la stânga și în dreptul unei căsuțe perdeluite de salcâmi, dincoace de Parcul Kensington, se opriră. Un felinar o bătea în față, aurind câteva

crengi asupră-i. Ce era cu dânsa? Ce avea deosebit? Rochia desfăcută la gât, cerceii mari de onix în culoarea părului ce-i lungiau obrazul? Că-i părea lui Duma în adevăr transfigurată.

— Când te mai văd? șopti el. Întâmpinând tăcere din parte-i, adause: În convorbirea noastră din urmă am pomenit de o carte, *Aucassin și Nicolette*, ți-aduci aminte? Aș putea să ți-o caut acuma?

— Astăzi e Joi, zise ea, socotind în sineși; ia, poimâine Sâmbătă. Renée-i dusă la țară pe câteva zile. Vino așa pe la opt seara.

— La opt seara, îngână Duma fericit.

Și, luându-și noapte bună, se dojenea el, cum de nu băgase în seamă frumusețea ei? Mâinile — da, îl isbiseră dintru început. Însă părul dat în sus ce desvăluia fruntea netedă; ochii mari, migdălați, plutind totdeauna într'o umbră de adâncă înduioșare; și gura, mai ales gura... De se întorcea acasă, de ședea zădarnic să cetească, gura ei cu buzele rumene îi sta mereu în ochi și-l umplea de o neîncercată voluptate: « Poimâine Sâmbătă... Vino așa pe la opt seara ». Dar până atunci îi se părea mult detot. Clipele curgeau anevoie. « De cartea cea să văd. N'o am la mine. Și ce alta?... Niște flori, totdeauna sunt nimerite florile. A pomenit odată, că-i plac rozele roșii... » Intr'un înfrigurat neastâmpăr și cu gândul întreg la ea, trecu și a doua zi; și la ora potrivită se înfățișă.

« Ți-aduc pe *Aucassin și Nicolette*, poezie și flori! » Și cum vorbi, pășind în iatacul fetei, avu simțimântul unei tăceri imense ce înneca tot ca o apă, lăsându-i numai ei în de ei, cu zvâcniri iuți de inimă. Deschise cartea la descrierea Nicolettei și palatului, unde ședea străjuită, în părăsirea unei odăi cu o singură fereastră ce privia spre grădină:

*A la fenetre marbrine
La s'apoya la mescine :
Elle avoit blonde la crigne
Et bien faite la sorcille
La face clere et traitice...*

Apoi întoarse la pagina unde Aucassin, umblând singur, dă de sălaşul ce-l gătise Nicolette din crengi verzi, prin împletitura cărora zăreşte în depărtare luna:

*Estoile, je te voi,
Que la lune trait a soi ;
Nicolette et avec toi,
M'amiete o le blonde poil...*

Quant Nicolette oî Aucasin, elle vint a lui, car elle n'estoit mie lonc ; elle entra en la loge, si li jeta ses bras au col, si le baisa et acola :

— *Biax doux amis, bien soiés vos trovés !
— Et vos, bele douce amie, soiés li bien trovée !
Il s'entrebaissent et acolent, si fu la joie bele...*

Stătu, privind-o din ce în ce mai turburat. Dinainte-i colo erau ochii, buzele, corpul, ce le râvnise atâta în zilele din urmă, și nu cuteza. Iar conștiința neîndrăsnelii dedea o mare stângăcie mișcărilor, gesturilor sale. Intr'un timp se ridică, îi sărută mâna de plecare, grăi ceva fără să ia aminte, și iarăș se opri. Căută împrejur. Intrebă de niște fotografii pe o mescioară, asupra cărora aplecându-se, îi atinse din întâmplare degetele cu inelul vechiu. Tremurau ca ghița de reci. Iși apăsă atunci buzele pe gâtul ei. Infiorată, ne mai stăpânindu-se, își lăsă capul pe umărul său...

Ieși târziu pe stradă. Clădirile de-a-dreapta și de-a-stânga lui Gloucester Road semănau cu înțărături medievale, închizând o liniște neșarmurită,

dar plină de fericirea lui. Lumini clipiau în văzduhul curat. El nu se mai ținea om pe lume, abia de atingea pământul, credea că plutește pe sus; așa se vor fi simțit și Zeii Olimpului după cinstirea laolaltă cu nectar. Cine a zis, că plăcerea iubirii nu dăinuește mai mult ca stropul de rouă la soare? Nu purta el încă pe buze parfumul săruturilor? Nu-i răsunau încă în suflet mângâierile dulci, șoptite în limba cea străină, zămislită oarecum înadins pentru clipele îndrăgostirii? Și de mult drag nu rostea el iar și iar: Odette, Odette, Odette, ca un descântec a cărui putere crește prin însuși faptul repetirii?

VIII

În beția răsfățului uitaseră a-și da întâlnire. Și, când Duma Cegani se frământa în sineși ce anume avea de făcut și cum era mai bine — să-i scrie, mărturisindu-și totodată simțimintele ori să meargă la dânsa, primi dela Odette chiar a doua zi aceste rânduri:

« Nu pot să adorm, și pun mâna pe condeiu. Nu știu ce a fost cu mine. Parcă mi-aș fi pierdut mințile. Mă gândesc și-mi apare totul ca un vis. . . De-ar fi putut să fie vis! Și e ciudat, că nu-mi pare rău. Poate dimineța, judecând mai bine lucrurile, să mă căiesc. Și atunci va trebui să nu ne mai vedem. Ar fi prea mult oare să-ți cer a mă înțelege? Eu sunt așa de singură și aș dori nespus prietenia cuiva. . . »

Întoarse între mâini scrisoarea, o mai reciti, desprinsă frazele una câte una, le cântări, fără să le găsească totuș un rost. Și în toiul nedumeririi sale, până către asfințite mai primi câteva rânduri, în care spunea Odette, că ar fi cugetat profund, că ar fi speriat-o pasiunea lui Duma. Unde ar fi putut ajunge? N'ar fi fost mai bine să uite tot și să rămâie numai doi prietini înțelegători ce găsesc plăcere în tovărășia unui altuia? În mintea lui Duma răsăreau acum fel și chip de prepusuri. Să fi fost oare cuprinsă de scrupule, care trăgeau mult în cumpăna unei creșteri mănăstirești, cum

o avuse ea, cu teama statornică de păcatul căderii? Ori se învinuia poate singură, de a nu-și fi putut ține firea? Cum va fi socotit-o el, dacă nu i s'a împotrivit la timp, îngăduindu-i să înainteze așa de repede? Nu-i așa? Rода ce-ți strălucește în ochi și o rupi cu mâna, parcă n'o prețuești la fel cu una, după care umbli și anevoie o culegi. Ori te miri ce altă pricină o fi fost la mijloc; deoarece ți-i greu adesea să prinzi imboldul înclinărilor tale proprii, necum ale altora. După îndelungi desbateri cu sineși, Duma Cegani atinse o hotărîre, care începu a se închea pe hârtie:

« Îți mulțumesc de scrisoare. Mi-a făcut atâta plăcere, nu prin ceea ce spune, dar prin chiar faptul de a fi scris-o. Crede-mă, dacă n'aș fi surprins în ființa ta, care destăinuește mai mult ca orice cuvinte, aceeaș dorință pentru câteva mari clipe dulci, niciodată n'aș fi îndrăsnit. După toate, ți-nchipui, că putem fi prieteni, numai prieteni; să ne vedem adică, să stăm ochi în ochi și să ne grăim, dar mereu cu grija de a nu ridica vâlul adâncimilor tulburătoare — nu, nu pot. Sunt prea sincer, pentru a te amăgi și a mă amăgi și pe mine însumi ».

Străbătu cu ochii șirurile, mai cugetă puțin și-și schimbă părerea. Să încerce mai degrabă o întâlnire. In seara zilei următoare îi ieși la drum, prefăcut, înlăturând impresia, că ar fi pândit-o ceasuri dearândul. Un moment stătură încurcați amândoi, apoi o luară înainte, fără a pomeni de scrisori, ca și cum nimic nu s'ar fi petrecut. Și merseră împreună la masă. In răstimpul vorbirii băgă el de seamă, cum Odette puneă silință să păstreze o rezervă oarecare; însă, fără voie, intimitatea dintre dânșii, stânjenită puțin, răzbătea dela sine, împresurându-i într'un farmec pe atât

mai nou și mai intens. Iși ziceau domol pe nume, se ținteau lung din ochi în zâmbete cuceritoare, se strângeau tresărind de mâini. Intorși spre casă și găsiți, fără să știe cum, în iatacul ei, încremenită câtva în picioare alături. Salcâmi din ulicioară, prinși în bătaia felinarului, zugrăveau înăuntru împletituri de umbră pe unul din pereți. Odette trase perdeaua. Apropiindu-se, șopti el: «Nu aprinde lumina!» Iși lipi dornic buzele. Ea se lăsă biruită, murmurând ca prin somn: «Nu, nu, nu...»

Mai târziu în clipele de moleșire, de lene bine-făcătoare, de alinări întârziate ce destind sufletul și-l acoper în magia de nădejdi și planuri fără capăt, Duma Cegani încercă o privire îndărăt:

— Ce-a fost cu scrisorile tale?

Odette i-a pus mâna la gură:

— Să nu mai vorbim...

El stăruie:

— De crezi încă așa, ar fi un semn, cât de puțin ții la mine.

— Ba dimpotrivă, și tocmai fiindcă țin prea mult. De aceea m'am gândit... de aceea am plecat fără veste și din Portsdown Road, unde ne-am găsit întâi... N'ar trebui stăvilită inima din început, când mai poți încă? Vezi acum, ne afundăm tot mai mult...

— Nu, făcu el, ne înălțăm. N'ai simțimântul că iubirea-i ca o suire pe munte, unde toate scad în urmă și trăești liber, din aerul proaspăt, din minunile depărtării, din cerul apropiat?

— De-ar fi să rămânem pe munte, vorbi Odette pe gânduri, ci mi-i teamă... Afară numai dacă... Știi, cei vechi se închinau pe culmi; să ridicăm și noi altar dragostei și să-i fim credincioși.

— Da, da, să-i fim credincioși, întări Duma

Cegani, răpit de cuvintele ei și o strânse în brațe, jurându-și nesfârșit devotament.

Și ce zile veniră pe urmă! Dorința, de a fi cât mai des împreună, creștea în fiecare. Iși treceau nerăbdători scurte răvașe:

« M'am simțit așa de fericită astăzi, gândind la tine. Când te văd? » Ori: « Aș vrea să-ți spun atâtea lucruri. Ce faci Duminecă? Nu ne-am putea duce la țară undeva?... »

Trăiau într'un extaz continuu, minunându-se de tot ce le cădea sub ochi; cele mai neînsemnate lucruri înotau acum într'o lumină bogată, izvo-rîță din prisosul încărcat al sufletelor amândorora. Căutau colțuri de retragere, unde să fie singuri; deși alcătuiau ei, chiar și în mijlocul vastei metro-pole, o lume de tot aparte. Multe după nămiezi le petreceau în Parcul Kensington. Pășiau pe iarba catifelată și se așezau alături sub copaci. Intr'un timp, dincolo de baltă, răsărea fantastic prin aburii văzduhului creștetul unei turle bise-ricesti, iar la dreapta palatul copilăriei Crăiesei Victoria. Și treceau învăluți de taină, pânăce din felurite părți venea strigarea de închidere a parcului. Aflase Odette de un restaurant în Soho, suburbia cu nenumărate ulicioare, care folosise cândva de sălaș fugarnicilor Revoluției Mari; și umblaseră ei mult și bine într'o seară până să-l poată găsi.

— Cine ți-a vorbit de restaurant? întrebă Duma.

— Renée... Tu n'ai văzut-o încă pe Renée cât e de frumoasă! Se întrec croitoresele, care mai de care s'o aibe de manechin. Biata Renée, se îmbracă toată ziua pentru alții în rochii luxoase, și când e pentru ea...

Le-a plăcut atâtea restaurantul, că deseori veneau pe urmă. Chelnerul Paulo, Italian de obârșie, era

nepotul întemeietorului unei mari gazete în Hurbania. Scund și rotund la față, îi primia cu zâmbete înțeleghătoare și dânsii pufneau hazlii de vrednicia sa, cât ținea de bine minte mâncările servite și cât de iute făcea el socotelile în limba-i de acasă. Restaurantul se umplea totdeauna de obraze obișnuite, cărora dintr'un colț retras Duma și Odette căutau în glumă a le ghici profesia — nu tocmai ușoară sarcină. Unul în deosebi îi punea la grea încercare: oacheș, cu mustața puțin răsucită, îmbrăcat cu nespūsă îngrijire, purta neagră pălărie enormă în margini și pantofi cu șireturi late și grele ce flăpăiau, când umbla, ca niște piteni de cocoș. Foarte mulțumit de sine, dar tăcut, nu lua pe nimeni în seamă, apăsător de mari gânduri și probleme. « Ce să fie? Poet, artist, filosof? » Neputându-o scoate la capăt, se îndreptară către Paulo: « Il cunoști poate? » Acesta se înclină cât mai aproape: « Secretar de Legatie. Tot ce are pe dânsul, pălărie, guler, cravată, e înadins meșteșugit și măsurat cu milimetrul. De unde nu i se aude vorba, mai alaltăieri s'a repezit la mine, parcă ar fi fost supărat:

— Câți nasturi ar trebui să aibă astăzi un sacou?

— Câți nasturi? Atârnă...

— Bine, dar câți crezi?

— Eu aș zice trei.

— Așa m'am gândit și eu. M'am dus aseară și i-am spus croitorului: Tot e mai bine să-mi puie trei nasturi.

Printre râsetele urmate, Duma Cegani făcu: « Vezi, Odette, ce înseamnă să judeci pe om după arătare ». Patroana restaurantului era o Alsaciană măruntă. Treizeci de ani cât ținuse localul, nu se bucurase de nici o petrecere, de nici un teatru; și străjuise neconținut la tejghea. Și, când fu în bătrânețe să-l treacă altuia și să plece acasă, pusese

în legământul făcut, ca două săptămâni pe an să-i se îngăduie a locui sus în cămara-i din restaurant; și atunci, în puterea deprinderii trecute, ruga să fie lăsată pe lângă tejgheaua ei...

Încă și într'un ajun de Nou-an, când otelurile mari îmbiau cu muzici și jocuri, Duma Cegani și Odette luaseră din timp masa la acelaș restaurant și purceseră pe străzi și dealungul Tamisei, unde-i ajunse miezul nopții și creșură în juru-le bătăile de clopote și sirenele de pe râu și larma întregă de întâmpinare a Noului-an. Și, aplecați unul spre altul, își trecură șoptit urări și se îmbrățișară, simțind adânc înlăuntru-le, că nimic în lume, nici un fast, nici o bogăție, nu le-ar fi putut aduce mai multă fericire decât aceea simplă și umilă sărutare, de sub licăritul stelelor, țesută din atâtea nemărturisite visuri ale tinereții. Și altădată merseră prin orașele Epson și Docking mai departe, unde-i zicea La Iazul Tăcut. Pe o intrare de lemn se tupilară într'un crâng: ramurile de jur împrejur se resfrângeau verzi în lac și apa sta neclintită, fără nici un tremur, cât se lămureau adânc și firele de plante și horbota vegetației, printre care mișcau păstrăvi de felurite mărimi — totul apărând ca într'un vas limpede, cristalin. Odette grăi încet, ferindu-se oarecum de stihiiile împrejmuirii:

— N'am văzut așa ceva... Desigur e vrăjit locul.

— Are și o legendă. Cică de mult o fată, urmărită de iubirea unui prinț, s'a aruncat în el.

— Ce trist... Te-ai fi așteptat să n'aibă nimic cu lumea noastră. Prea ține de tărâmul basmelor...

— Atunci, zise Duma, să ne închipuim, că fuse o naiadă, aparținând lacului, în care s'a pierdut.

Apoi Chaurley Woods, pădurea cea din afara Londrei... Adesea o vizitau. Stația căii ferate

privia pe niște colnici, în poalele cărora pe neașteptate îi scotea o potecă la un cătun, cu biserica și fântâna sa; mai avea în preajmă-i un râu și o moară ce se învârtea pe apă. Intreaga priveliște o purtau de mult în suflute, încărcată de amintiri. În drum se opriră cândva la o ceainărie — mese rustice sub copacii curții de țară. «Aduce așa de mult cu o fermă normandă», tresări Odette veselă. Și subt coperiș colo rândunele ciripiau, nevoindu-se cu zidirea cuibului. «Drăguțele de ele... Din ce depărtări au venit să-și afle gospodăria stricată. Și iată-le cum lucrează acuma...» Se uită și Duma îndelung și apucat de ceva nedeslușit, nevoia unei apropieri și mai strânse de ea, începu a-i spune de mama și de soru-sa; de Loghio-tatul, pe care nu-l găsisese în viață la Cambridge; ce învățat fusese acesta, încât, obosit parcă de povara atâtor cunoștinți, nu se îndurase a pune mâna pe condei; ci el, Duma, ar fi dorit să scrie și să ajungă cineva în lume. Și Odette îl asculta, ținându-l drept în ochi, și nicideată nu încercase o stare de voie-bună și de plăcere mai intensă, copleșindu-i toată ființa; căci în făurirea de năzuinți înaripate Duma o amesteca și pe dânsa, o făcea părtașă viitorului său.

De atunci înainte erau aproape nedespărțiți. Duma Cegani se mută în Chelsea, unde o poftea deseori la cină într'o mică ospătărie, numită Papa-galul Albastru, având ca stemă asupra intrării aceeaș pasăre colorată. Pusă în colțul din spre Tamisa al Podului Batersea, înăuntrul ei pereții și decorul și lumea ce o popula — toate pluteau într'o atmosferă boemă, pătrunsă de amintirea scriitorilor și artiștilor, cari-și perindaseră faima, anevoios câștigată, în străzile dimprejur. Stăruiau vii, repetându-se în șoapte, episoade ale vieții lor. În bucata grădinii din față o statuie a lui Carlyle

spunea de apropierea casei « Ințeleptului din Chelsea », cum îi se zicea, trudindu-se cu scrisul *Revoluției Franceze* și frământând în gură obișnuitele pipe de pământ ce le schimba zilnic și le scotea apoi înaintea porții, spre a folosi și bieților trecători fără de mijloacele unui asemenea lux. În stânga, vopsită alb, căsuța lui Whistler, mucalitul și causticul estetic, poposit de-aiuri să descopere londonezilor nebănuite frumuseți de lumini și umbre ale orașului lor. Mai încoace locuința ce adăpostise cândva și o menajerie de șerpi, girafe, păsări, a lui Dante Gabriel Rossetti, cu strania-i pasiune pentru tânăra Siddal, care i-a fost model și inspirație creatoare. Stăpâna Papagalului Albastru trăise și ea în cercuri artistice; și, pe lângă ospătărie, mai ținea și un fel de pensiune, în fruntea căreia pusese pe Doamna Murry, văduva unui romancier cu nume pe vremuri. Aceasta era pianistă și maestră în gruparea de tinerețe împrejuru-i, alcătuiind și un « Club al Viitorului », cu rânduirea de petreceri costumate. Când odată se ivi Odette în veșmânt Normand, cu boneta albă de horbotă, fuse o tresărire obștească. « Salut, grăi Doamna Murry, salut frumuseții Normande! Și acum, adause ea, potrivit obiceiului și legii Clubului, să purcedem la adoptare. Inseamnă, că fiecă nou venit trebuie să treacă o probă, să se producă într'un fel sau altul cu ceva ». Odette se uită prefăcut de mânioasă la Duma Cegani, travestit și el de ocazie în lung anterior și turban asiatic:

— Dece nu mi-ai spus? Că m'aș fi pregătit...

— Nu se îngăduie, răspunse Doamna Murry. Clubul nostru ține la spontaneitate. Nici musulmanul tău, când s'a învrednicit să calce pragul acestui club, n'a știut; de ne-a fredonat așa pe negândite ceea ce se chiamă o manea. Iacă, Dom-

nișoară Odette Remullet, dă-ne ceva Normand, un dans ori un cântec.

— Un dans ori un cântec nu mi-aduc aminte, dar am să vă spun o poezie a lui Ronsard, pe care poate o cunoașteți.

Intoarse un minut capul spre Duma; aceeaș poezie i-o recitase odată în liniștea intimității lor dulci. Auditorul se grămădi roată, așezându-se fiecare, după cum îi era voia, în perne risipite pe dușumele. Odette începu:

*Quand vous serez bien vieille, au soir, à la chandelle,
Assise auprès du feu, dévidant et filant,
Direz, chantant mes vers, et vous émerveillant :
« Ronsard me célébrait du temps que j'étais belle... »*

Punea atâta căldură și convingere lăuntrică în ton și în rostirea cuvintelor cadențate, mai ales către sfârșitul versurilor :

*Regrettant mon amour et votre fier dédain,
Vivez, si m'en croyez, n'attendez à demain ;
Cueillez dès aujourd'hui les roses de la vie ;*

că isbucniră voios și năpraznic aplauzele. Și săltară de jos în lanț frenetic împrejur pieroții albi și columbinele și Cleopatrele Egiptului și Aspașiile în chip de statui elenice și magii cu chivere și burnusurile pustiului și crinolinelile învoalte și alte fantezii în culori și stofe, strigând laolaltă: « Adoptată să fie, adoptată să fie!... » Și Doamna Murry se apropie de o sărută pe amândoi obraji: « Bun venit în clubul nostru, ale cărui talente — de aceea-i zice Clubul Viitorului, seamănă cu stelele în timpul zilei: sunt, dar nu se văd încă; mai târziu vor apare în toată strălucirea lor ». Și Odette creșcu în simpatia clubului, ajunse nelipsită, fără de care nimic nu se mai întreprindea. Din mijlocul petrecerilor, unde nu le abătea uneori

să dea năvală și până la Cafeneaua Regală din centru, al cărei proprietar, unul Nicassio, își însemnase pe timpuri tacâmurile și uşile cu inițiala sa și o coroană deasupra, sugerând tainice legături cu însuși Impăratul Franței. Intrau șirag sgomotos, se împrăștiau puțin între lumea exotic de cărturărească ce-a fost totdeauna caracteristica localului și ieșiau pe altă poartă, mântuindu-și seara la vreuna din barăcile trase pe roți în colțuri anumite pentru nevoiașii nopților, unde cafeaua și ceașca de ceaiu erau ieftine detot, însă în veselie și negrija lor căpătau un preț și un gust fără seamăn.

IX

Dar tinerețea este de multe ori nesocotită și crudă. Nu se mulțumește a respira din adânc florile iubirii și a se îmbăta de mireasma lor, ci le calcă în picioare și le smulge necruțător; iar mai pe urmă, când își dă seama, e prea târziu. Dorind a pătrunde cât mai mult în viața ei, Duma Cegani o întreba pe Odette de una și de alta. Și fu de-a mirarea, cum într'o zi din senin crescuseră o vorbă ce părea uitată a nepoatei gazdei din Portsdown Road cu privire la tânărul Vogt. Pese-mne picurase întrînsul ca un venin ascuns și acum se lățea și-i cuprindea sufletul. Iși auzi glasul schimbat, ca și cum ar fi aparținut altuia:

— Ce fuse cu Suedezul acela?

Luată pe neașteptate, Odette se opinti:

— Cine mai știe de el... se duse.

Duma întări mai departe:

— Dar erați prietini, nu?

— Hm, prieteni... da, cum să-i zici altfel.

În Duma parcă se frânse ceva; născu un îndemn stăruitor, demonic: «Nu te mărgini la atât, cercetează, răzbate vâlul până dincolo». Și, cum se întâmplă în asemenea împrejurări, își găsia ușor, singur, cuvintele de îndreptățire: «E ambiția mea în joc. Apoi o iubire ca a noastră nu se poate întemeia decât pe adevăr, să nu rămâie nici un fir de umbră...» Cu un simțământ de constrângere dureroasă Odette se apăra: «Gândește-te o leacă,

dragul meu! De ce te frământă și mă frământă și pe mine asupra unor lucruri moarte de mult? Sunt eu însămi, pot fi eu stăpână pe trecut? Atunci nici nu știam unul de altul. Că nu ne-am cunoscut mai dinainte, a cui e vina? Să fim mulțumitori soartei că ne-a scos mai târziu în cale». Se potolea Duma Cegani, biruit de privirea ochilor ei umezi. Ii lua mâinile și le ducea pe frunte, apăsându-le. Atingerea lor dulce, răcoritor de mângâioasă, îl stâmpăra. Și apoi iarăș vocea de geloasă răscolire a trecutului răsărea în el; pe când Odette tot mai lipsită de tăria împotrivirii: «Știi că te iubesc, de aceea mă chinui. Fără de atâta iubire... Am ajuns totuș să mă întreb, dacă ceace este mai bun în mine, n'are să mă păărăsească...»

Retras în sineși, cugetând și recugetând, prindea s'o înțeleagă; în acelaș timp nu pregeta să-și găsească și lui dreptate. De întâlnirea viitoare se pregăti a-i spune:

«Am stat la un loc și am știut mult unul de altul. Apoi și felul cum am început, nici tu, nici eu, nu aveam un gând anumit. Și aici fără voie ne amintim de trecut. Când, însă, vom fi aiuri, toate vor pieri și ne vom mira noi înșine, că trecutul acesta a putut să ne tulbure atâta».

Își repeta cuvintele nerăbdător. Luând trenul subteran, cași într'alte dăți de mergere la Odette, îi părea că de abia mai umblă, deși fugea în mare goană; și stranii gânduri îi abăteau: «De s'ar întâmpla ceva... un ceas rău, vreo ciocnire și s'ar prăpădi... Nu-i era de moarte, cât de Odette, să n'o mai vadă, s'o piardă pe ea...»

N'o găsi, unde s'ar fi așteptat. Înțelese, că din pricina lui se ferea Odette să-l mai întâlnească; și tot el era supărat adăugind acum geloziei sale din trecut și bănueli de necredință. Cum nu-l

ajunse vreo știre, merse la Odette într'o seară târziu. Văzu lumină în odaie. Stătu puțin șovăitor. Bătu apoi. O mișcare de umbră înăuntru. Și nu răspunse nimeni. Încă odată bătu. Când să plece, ieși Renée la poartă:

— E cam bolnavă.

— Nu știam, mormăi Duma Cegani. Mă luase îngrijorarea...

Plecă mânios. Curând totuș se întoarse, plimbându-se în jurul casei, veghind asupra-i și socotind în sineși: « De acum sfârșesc... Îi scriu numai câteva rânduri: « Imi pare foarte rău, că ți-am stricat liniștea... Ce vrei? Să-ți mărturisesc, cât mi-i plin sufletul de tine și de câte zile te caut însetat, împins de nepotolit dor — ar fi umilintă din parte-mi ». Dar toate acestea se risipiră odată cu ivitul dimineții. Nu-i aduse nici o dojană. Dimpotrivă, se simți vinovat înaintea chipului ei tras și palid, sub care mocnea parcă tăcerea unei hotărâri. Intrați la Odette acasă, Duma Cegani dete cu ochii de mănunchiul trandafirilor ce-i trimisese. Rumeniau încă proaspeți în vas. Se aplecă asupra-le: « Ce adânc și tare miros! Nu e numai aroma lor, ci și una alta — aceea nelămurită, dulce, amețitoare a ființei tale ». Odette clătină din cap, ca și cum ar fi zis: « La ce bun? » Și el urmă: « Îi vei ține puțin și-i vei pune în punguliță. Știu, că ai o punguliță de catifea, unde păstrezi trandafirii mei veștejiți ».

— Aceștia de acum sunt mai prețioși, făcu ea. Ochii îi se umplură de lacrimi.

— Mai prețioși?...

— Poate să fie cei de pe urmă...

După un timp, în șase Aprilie, cădea ziua ei de naștere ce o păzeau totdeauna cu mult drag. În loc de a merge să-i cadă în genunchi, să facă toate uitate, și să deșire mai departe firul de aur al

unei iubiri sortite, care, de se rupe, nu-l mai prinzi din nou — Duma Cegani șezu în ajun de-îscrise :

« Nu pot să trec nebăgător de seamă peste șase Aprilie. Cât de osebit mă gândesc la această zi, câte năzuinți legate de ea! Iacă, de multă vreme păstrez cu tăinuită credință simțimintele întâiei porniri serioase; și, când mă socotiam în pragul împlinirii, am avut înainte ridicarea umbrei negre. Am crezut atunci, că o mărturisire deplină și sinceră ar fi putut să ne puie deasupra trecutului. Și de aceea am stăruit eu și te-am rugat; ci n'ai vroit să pricepi de-ai zdrobit tot. Acuma, ce ne rămâne decât prietenia amintirilor — amintirilor unui vis trăit în sufletele noastre? Chiar în clipa de față sunt unele atât de dulci, că-mi revin iarăș: simt adierea graiului tău, simt alinarea mâinilor tale scumpe; știi, în seara ceea, când înclinată puțin asupra-mi, cu vocea mișcată mi-ai recitat din Ronsard:

Quand vous serez bien vieille, au soir, à la chandelle...

« Vezi, cât mă înduioșez de adânc, și-aș vrea să-ți fac rugămintea de a ne scrie când și când, spre a nu ne uita cu desăvârșire în lumea nesfârșită, unde ne pierdem, vai! așa de lesne, pe totdeauna și adesea cu dureroasa părere de rău târzie, de a nu fi știut să prețuim marea întâlnire a tinereții ».

Sfârșind cuvintele din urmă, nu mai vedea de grămădirea lacrimilor; care începură a luneca în tăcere, pe când închidea scrisoarea și o întorcea câteva clipe între degete. Dupăce o trimise, ieși Duma să umble, să bată străzile către locuința ei, doar-doar s'o poată întâlni. Nevoia de ea, de

prezența Odettei, îl bântuia și se întreba singur: « Ce are să creadă de scrisoare? Și-mi va răspunde? » Aștepta cu neastâmpăr minut de minut. Până a treia zi, neaflând nimica, se luă de gânduri. Inchipuirile felurite prinseră a-l năpădi, încât merse de-i sună la poartă. O necunoscută persoană, nici măcar prietena-i Renée, a deschis dinlăuntru cu lămurirea: « A plecat Domnișoara Odette Remullet încă de alaltăieri ». A bâlbăit Duma, fără să înțeleagă: « A plecat de alaltăieri... » Numai după un răstimp, adunându-și gândurile rătăcite:

— Cum? A plecat și n'a lăsat un cuvânt?

— Nu, nimic.

Șovăi din picioare, îndepărtându-se. « Pe unde o fi apucat-o? Afară din oraș? Poate la Harrow? Câtva timp înainte pomenise de o vizită la Harrow... Ii plăcea Harrow atât de mult ». Grăbi în căutarea ei. Ii părea la fiecă pas, că va întâlni pe Odette în străzile aceluia târg de țară. Sui pe lângă școală în sus. Acolo era biserica veche cu zidurile bătute în cremene; acolo terasa, de unde se desfășura privirii câmpul întins; acolo și mormântul cu grilaj și cu trunchiul bătrân, prins în iederă. Fusese cu Odette odată și-i spusese de legăturile sufletești ce le păstrase Byron mormântului și întregului colț retras, și de unele versuri închinete ale poetului. Acum fiorii dintâi ai primăverii cuprindeau înălțimea. Ulmii nu înfrunziseră de tot încă, dar narcisi răsăreau galbeni și numeroși. Ceva nespus îi răscolea inima. Nu-și putea închipui, ca Odette să fi plecat de-a-binelea și să-l fi părăsit. Știa ea negreșit, înțelegea doar, că și scrisoarea lui din prea multă iubire izvorîse. La Folkeston s'o fi găsinde. Avea o prietină, Doamna Colvin, care o poftea uneori pe Odette.

Ajunse târziu, după însurare. Iși lăsa geamantanul undeva, la otel, și ieși să caute de adresă.

O luă grăbit pe străzile întunecoase, inima svâcnindu-i neîntrerupt, trăgând cu urechea la sunurile ce se ridicau năbușite în preajmă-i. Tumuluos, printr'un surd vuiet, se ghicea marea jos. Se întoarse la otel. A doua zi îi zâmbiră în lumina dimineții câteva speranțe. Trecu de repetite ori dinaintea casei Doamnei Colvin, în care se aștepta s'o vadă pe Odette; însă nimic nu clintea înăuntru, perdelele trase la ferești, parcă totul era lăsat pustiei. « Iată, își zicea Duma, am rupt-o, fiecare ne ducem în căi potrivnice și duși rămânem, fără a ne mai întâlni poate niciodată, niciodată... » Grozăvia unei asemenea despărțiri întâia oară îl răpunea deplin, adâncindu-se înlăuntru-i și sub neagra presimțire a unor vise ce le avuse în zilele din urmă:

Era cu întreaga ceată a Clubului în ospătăria Papagalul Albastru. Ședea la o masă. Intr'un timp apăru Odette în prag. Se uită înăuntru și ieși, închizând ușa după ea. Oh, făcu el și goni afară pe unul din drumurile ce se încrucișeau și n'o mai prinse. Apoi ca într'o prelungire se făcea un alt vis, dar cu acelaș înțeles. Mergeau pe munte amândoi. Ciudat, că în clipele înfocate dintâi asemuiseră iubirea unei urcări pe munte și-și făgăduiseră altar de închinăciune, și acum vezi, pe un munte se aflau! Și Odette părea obosită într'un timp și nu mai putea sui, și-i zise Duma: « Stai puțin aci până cobor eu! » Și rămase Odette; iar la înapoiere n'o mai găsi acolo. Și privi speriat: « Odette, Odette, Odette! » chemă și tresări din somn la acest strigăt, prididit în sudoarea rece și într'un gol cumplit împrejur.

X

Fusese o împrejurare norocoasă pentru Duma Cegani, mutându-i gândurile într' aiuri, că Thomas Baker se înapoiase; și-l poftea în Cambridge:

« Ai dumitale, scria el, m'au găzduit cu săptămânile. Primește din parte-mi măcar ospetia câtorva zile, să poți fi de față și la conferința mea ».

Se îndrumă astfel Duma Cegani către Pembroke College, de-l găsi pe Thomas ca și altă dată în camera sa obișnuită, foarte încântat de sumedenia impresiilor adunate. Se luase cu cete de păstori Tesalioți, urcători în Pind, împărțându-le în tot viața, îmbrăcându-se aidoma ca dâșșii: sarică neagră tivită cu găitane, cămașă în clinuri, ițari, și căciulă — mai-mai să nu fie bănuț de străin. Și Thomas râdea cu mult haz de câte posne auzise dela oamenii aceștia ai tovarășiei călătoare. Știindu-l, că umblă după un trecut de mult îngropat, îl îndemnau să puie mâna pe talismane ori pe vreo lumânare de său omenesc: atunci, oriunde te duci, se fac semne, licăresc vâpăi și cresc sgomote din partea lucrurilor ascunse, care se cer scoase la iveală. Pe înserate arheologul și cu Duma Cegani ieșiră a întâlni și pe alți profesori; apoi se îndreptară la cină, așezându-se ei pe o estradă a trapezăriei colegiului și mai jos elevii în șir îndoit de lungi mese. Fel și fel de mâncări se perindau — fripturi, pui în tăvi de argint, budingi, fructe aromitoare și vi-

nuri din cele mai alese, înadins păstrate colegiului. Thomas șopti, înclinat spre Duma: « Așa se ospătează totdeauna aici. Dar ce mi-s toate astea! Le-aș da bucuros pe o bucată de pâine cu brânză acolo în munții voștri, la umbră de fântână ». În următoarea zi Thomas Barker își ținu conferința într'o încăpere a Muzeului Fitzwilliam, asupra căruia stăruia și tradiția unor continuie preocupări de arheologie Macedonică. Incepu întâi a rechema în amintire figura distinsă și blajină a lui Manole Cegani, învățat de genul filosofilor antici, adus de împrejurări să trăiască și să închidă ochii între dâșii la Cambridge, căruia și el, Thomas Barker, îi datora impulsul călătoriei sale. Apoi vorbi de săpăturile făcute în dâmburile și măgurile Tesalice. Ele vădiau o cultură aparte, desvoltată osebit de cea Minoană și sub înrâurirea de seminții ale miazănoptii. Spre a-i desluși caracterul și spre a înțelege, cam ce se va fi petrecut odinioară — mișcările de străbatere înceată a neamurilor, ar fi trebuind studiați băstinașii Tesaliei de astăzi, cari, din vremi îndelungate își duc acelaș mers neschimbat în traiu, în datină și în ritual. Și grăind, Thomas Barker, desfășura luminos înaintea auditorului: caravane la drum, corturi de popas, așezări muntenești, scene de familie, mame dedate grijii copiilor. « A treia zi după nașterea cuiva și după miezul nopții, se deschide largă poarta casei și se întinde masă cu multe bunătăți și cu băuturi pentru îndestularea ursitoarelor, care vin să croiască viitorul pruncului. Iată, și sărbătoarea Sâzenelor, procesiunea la fântână, mireasa pornită de fecioare și de muzici întru sacră împreunare cu Dionisos, zeul misterelor negrăite! »

Sfârșindu-se conferința învățații din public întârziaseră în strălucite discuții. Thomas se apropie

la un moment de Duma Cegani: « Aș dori să cunoști pe un tânăr arheolog de mare talent; el are să continue cercetările noastre ». Și grăbi să-l înfățișeze: « Edmund Bent! » Să fi avut nu mai mult ca douăzeci și opt de ani, părul bălan căzându-i pe frunte de o parte, în trăsăturile obrazului de nobilă cizelare era întipărită oarecare neliniște, vădită și în ochii săi lucitori, dar obosiți. Il întrebă Duma:

— Ce crezi de conferință?

— M'a întărit asupra unor lucruri, de care mă îndoiam. Altfel când le urmărești în fața locului...

— Nu gândești și domniata la o călătorie?

— Ba da, ba da, negreșit...

Schimbând repede vorba:

— Din spre ce parte vii?

— Din Iaja.

— Iaja... Iaja... Unde anume să fie?

— Dincoace de Mavru, către Pelagonia veche.

Iși repetă iar singur: « Iaja... Iaja... » Stătu puțin. Parcă ar fi căutat pe căile unei hărți imaginare: « Mai că-mi dau seamă ». Avu în ochi o licărire de izbândă:

« Lacul Mavru în fund, în răsărit alt lac... Și cam la mijloc, după o trecătoare, sus Iaja... » Fără a lăsa timp lui Duma Cegani să se mire de așa clară vedenie, aproape nefirească, șopti în taină: « Mă trag și eu dintr'acolo! »

Pe ușa deschisă monumentele muzeului nu se mai deosebiau, lăsându-se ca într'o muțenie de ape sure. Duma nu-l înțelese:

— Ai zis?

— Mă trag și eu dintr'acolo...

— Cum? tresări Duma deodată.

— Nu, nu așa... Avem să mai grăim noi de asta. Cât mai stai în Cambridge?

— Incă o zi.

— Atunci ne vedem mâine.

Se bucură nespus Duma Cegani de neașteptatul unei asemenea prietenii ce-i se vestia în zările apropiate. Încă din întâia clipă a întâlnirii se simți cuprins de undele simpatiei față de Edmund Bent, împărtășite în aceeaș măsură și de acesta. Era încredințat, nu se înșela Duma Cegani; căci într'a doua dimineață Bent apăru să-l ia și să-i arăte biblioteca dela Pembroke College. Se aflau aci manuscrisele poetului Gray, căruia Bent îi păstra și un simțimânt de afecțiune pentru rândurile asupra lui Eaton din cunoscuta odă. Intrebă:

— Ai fost la Eaton?

— Nu.

— Atunci, să mergem odată.

Apoi se plimbară în străzile Cambridgeului. Ajunși la St. John College intrară pe marea poartă și, luând-o asupra punții modelate după aceea Venețiană a Suspinelor, ieșiră în parcul de singulară înverzire, unde râul curgea lin sub crengile atârinate ale sălciilor. St. John răsăria masiv, profilat în piatră; vecin, deacurmezișul apei, zidul intrării dindărăt al lui Trinity descoperind curți lăuntrice, porticuri, umbrite colțuri, în perspectiva unui trecut de faimă studioasă. Rămaseră un timp covârșiți. Zise Bent: « E o frumusețe de neperitoare esență aceasta. Impreunează și ține legătura între suflete, nu de toată mâna și nu dintr'o singură generație; și în vremea tinereții, când visurile sunt încă visuri, de întind aripi îndrăsnețe. Tabloul întreg s'a resfrânt și a făcut parte din alcătuirea de mai târziu a unor oameni mari, săvârșiți din viață; precum se resfrânge azi și în noi, cari am venit aici ». Tăcu apoi, fără să pomenească nimic de ceea ce aștepta Duma, de enigma obârșiei sale. Și la despărțire: « Nu vrei să poștești

de finele săptămânii La Cedri? Așa-i zice casei noastre... Ți-oi spune eu, cum și pe unde să te îndrepti ». Putea să nu primească? Să nu prindă cu mulțumire și cu entusiasm cald prilejul unei apropieri de un suflet, pe care tot mai mult înclina să-l prețuiască?

În drum spre Londra auzi deodată înlăuntru-i: «S'o fi întors Odette? Și dacă nu, vreun semn dela ea?...» Nu că n'ar fi gândit, că ar fi putut s'o uite o singură clipă; dimpotrivă, zilele din urmă la Cambridge, cu noutatea conferinții, cu pătrunderea într'un alt mediu, cu laturi osebite de interes, cu atâtea priveliști demne să-l poată scoate din el însuși, i-au arătat cât de puternice erau simțimintele sale pentru Odette. Înainte odată, cece luase drept iubire față de Isobel din Harringay s'a vădit numai o trecătoare fan-tezie. Și, când i-a mărturisit Voislav Tobenic episoadele suferinții sale, aproape nu-i venea să creadă. Iată acum și el, Duma Cegani, căzut în jugul patimei neîndurătoare!

XI

La ieșirea Cambridgeului un drum se abătea către inima țării, căutând parcă a fugi cât mai departe de sgomotul năvălitor. După mers de vreo trei ore ajungeai la împrejmuirea proprietății Bent. Copaci grei astupau vederea casei. Trebuiai să mai continui înăuntru pe o alee, spre a te fi bucurat de aspectu-i medieval. Fără a fi prea mare, cu doi cedri lași, străjuitori ai porții, cu frumoase coșuri lungi de cărămidă roșie, era vârtos și armonic zidită pe un tăpșan ce domina, cum nu te-ai fi așteptat, asupra întinderilor. Până spre zări unduiau golașe cuprinsuri, care, deși îmbrăcate ici-colo în buruieni, aveau culoarea și repaosul unui deșert; în fund câțiva pini svelți ca niște palmieri întăreau și mai mult impresia de ceva exotic a întregului. De cum sosi Duma Cegani, o Sâmbătă mai pe seară, bău cu nesaț adierile proaspete, încărcate de înrâuriri binefăcătoare. Bent îl ținu câtva în prag și ridicând mâna:

— Uită-te la pinii ceia... Răsăriți împreună și solitari, n'au înfățișarea de oază?

— Da, da, întocmai, se miră Duma. Și aștepți să le treacă aproape convoiuri de cămile.

— Aștepți... Și așteptarea, ca și multe lucruri pământești, e poate mai atrăgătoare până nu se împlinește.

Un fecior, care-i purtase geamantanul sus și-i

rânduise hainele, veni acum să-l conducă. Arătându-i iatacul, se îndreptă de mijloc și rosti:

— Mai are domnul trebuință de ceva?

— Nu, mulțumesc.

— Să fie, mă rog, întru știința domnului, că cina e servită la orele opt.

Ii plăcea lui Duma Cegani felul englezesc de a lăsa musafirului răgaz să se mai reculeagă și să miște în voie. După bătaia gongului se întâlniră patru în tot la masă. Găsindu-se de timpuriu orfan, Edmund Bent trecuse în sarcina soților Campbell, prietini devotați ai tatălui său, cari se mutară La Cedri și-i avură părintește de grijă. Robert Campbell, cu obrazul ras și rumenit, se retrăsese din afaceri și ajunsese deplin rustic în preocupările sale. Doamna Lucy Campbell, mititică la trup și slabă, mărturisea în zâmbet, în mișcări și în rochia-i de străveche modă, o vădită distincție. Intre ei amândoi ședeau Edmund Bent și Duma sub lucirea potolită a lumânărilor din sfeșnice; ape-ape jucau resfrânte în lemnul pereților. Spuseră ceva de mâncări și se opriră stânjeniți, reținuți; când Bent făcu încet, împins de gândul unei mirări izvorâte atunci într'însul: « Iacă, de câțiva ani Duma a venit din Macedonia, și a trebuit conferința lui Barker să ne cunoaștem... O fi numai o întâmplare la mijloc? » Născură întrebări către Duma Cegani din partea celorlalți: Cât mai stă în Londra? Ce orașe a mai vizitat? Ce părere are de Englezi? Și vorba aducând vorbă, se încinse discuție, cu amintire de oameni, de scene, de locuri. Robert Campbell, șugubeț din fire, începu a depăna anecdote de cum sunt priviți ai săi în alte țări:

« Nu-i așa, că și în Macedonia vi-l închipuiți pe Englez înalt și slab ca un sul și cu pantaloni în pătrățele? » Duma Cegani dădu din cap, râ-

zând. « Bine, dar nu înțeleg, de ce-l socotiți și tăcut, morocănos. O fi așa la el acasă. Cât stă în Anglia, e încă supus și disciplinat. Ci când se află pe-aiuri, își dă liber drumul, ca un roib scăpat din frâu, nimic nu-l mai oprește. Cum vine asta? »

— Poate și din pricina semeției, disprețului față de străin.

— Ai dreptate, așa e, încuviință Robert Campbell. Cum se cred Evreii de aleșii lui Dumnezeu, astfel și Englezii, parcă n'ar fi decât ei singuri pe lume.

Doamna Campbell zâmbea din capul mesei, mulțumită de atâta însuflețire veselă ce nu părea să fi coborât des La Cedri. Intr'un timp își ceru voie să se retragă. Robert Campbell turnă ceremonios dintr'un clondir vin de porto în pahare: « Se laudă Cambridgeul cu portoul său, dar nu-i nici pe departe ca acesta; de când s'a născut Edmund, l-au pus în pivniță ». Apoi reînoid gluma: « Își râd iarăș străinii, că la sfârșitul meselor trimitem politicos doamnele afară și rămânem între noi bărbații, de bem porto și povestim lucruri fără perdea. Adevărat; însă, crede-mă, obiceiul e bun, foarte bun; și mă mir, că nu vi-l însușiți și voi ». Golind paharele pe nebăgate de seamă și umplându-le în loc, merseră înainte cu sfatul. A doua zi era Duminecă; își îngăduiră hodină mai prelungită în pat. Dimineața, în urma dejunului, soții Campbell porniră la biserică. Bent chemă pe Duma Cegani să iasă împreună. Din pragul porții cu cedrii bătrâni călcară pe catifeaua unei peluze. Grădina atârna în terase și, printre flori chenărite de levănțică, trepte bătute cu prundiș duceau la un pârâu. Tremurul viu al apei atrăgea păsări: pui negricioși de rațe și de lebezi fugeau, înotând sub nuferi. Dupăce străbătură ținutul pinilor singuratici, în așa contrast cu îm-

prejurimea casei, de partea cealaltă se lăsară pe neumblate pajiști, acoperite în tăceri sărbătorești. Cătunuri se ghiciau ascunse, numai după fumul ce-l ridicau. Din loc în loc stoguri de fâneată, printre care vite pășteau, liniștite și ele, fără sunet de tălângi. Incet și depărtat începură să tremure clopote, parcă din cer ar fi picurat. «Așa s'au ținut toate aci, grăi Bent, fără mari schimbări, fără sguđuiri. Și s'au păstrat...» Trecând oarecum peste rezerva-i dinainte, chema la iveală icoane și întâmplări din vremi apuse, cât Duma Cegani se mira de bogăția culturii sale, ajutate și de norocul unui mediu potrivit. La înapoiere Duma luă aminte că Lucy Campbell neconținut îl pândia din ochi, pânăce, văzându-l o clipă singur, îi făcu semn cu mare taină s'o urmeze. Pătrunseră într'o cămară dosnică:

— Iartă-mă, începu ea, dar vreau să-ți vorbesc de Edmund al nostru. Nu umblă el să-și facă prieteni. Ești singurul, de care s'a apropiat. Și-mi pare foarte bine. Că noi, bărbatul meu și cu mine, ce tovarășie putem să-i ținem? La vârsta lui are nevoie de mișcare, de viață. Totuș, nu-l scoți dintre cărți, pierdut mereu în meditații. Pare așa de nefericit, când îl scobori în realitate. Și are un simț de pătrundere, care mă sperie. Nu-i natural. Vede și aude lucruri, ținând de alte lumi. Ai băgat de seamă?

— Da, răspunse Duma, amintindu-și scena cu Iaja. I-am spus de unde sunt, un târg muntenesc, și deodată l-a proiectat în depărtări, ca și cum l-ar fi cunoscut aievea; și a adăugit apoi, că și el s'ar fi trăgând din partea ceea. Poate vreo năzărire a momentului...

— Să nu crezi... El toate le ia în serios. O fi gândul unor preocupări statornice. De aceea, te rog... Pare să te fi aprecind pe domniata. Ia-l,

și duceți-vă — oriunde. Să petreceți o leacă, să vedeți lume și tinerețe de seama voastră; că Robert și cu mine închidem ochii mâine-poimâine și n'am dori să-l știm singur ca un pustnic La Cedri.

Duma Cegani se învoi, înclinând din cap. Iar Doamna Campbell avu o clipă de șovăire, însă tot îi lunecă ceea ce era de sine priceput: « Nu-i așa? Tot ce am grăit aici, să rămâe între noi ».

Chiar în aceeaș zi, spre ora ceaiului, avu loc și convorbirea, așteptată oarecum de Duma Cegani și pe care și-o hotărîse de mai înainte Bent. Intrară amândoi în bibliotecă — o încăpere largă, cu rafturi până 'n tavan și de jurîmprejur, lăsând numai libere două ferești către pinii stingheri. Bent scoase pe masă un volumaș ce de abia se ținea între scoarțele de pânză, învechite și pătate, cu veleatul 1673 dela Christos, al lui Edward Brown; și încă patru tomuri, acestea vartos legate, de *Călătorii în Nordul Greciei*, tipărite la 1835, de William Martin Leake:

« Au fost ale părintelui meu, rosti Bent, răsfoindu-le gânditor. Să fi avut conștiința obârșiei sale? Cine știe... In tinerețe va fi trecut și asupra-i suflul de interes, înviat atunci, pentru țările clasice... Dar păstrez manuscrisul unui străbun al meu; ai crede un catastif de socoteli, și slovele așa de mărunte și șterse. Cum vezi, poartă numele de Edwin Bent. A însoțit pe Lordul Stanhope în 1627 până la Viena. Și a mers înainte, a străbătut Palestina și Siria. El a adus din Liban și a semănat cedrii — dela cari și numele casei. Și iacă ce înseamnă într'un loc al manuscrisului: « Peste Danubiu, mai departe se află țara Macedoniei, de unde o tradiție spune că m'aș trage și eu, Edwin Bent, care scriu aci ». Apoi, cu două sute de ani îndărăt, la 1427, pe vremea lui Enric al

VI-lea, am dat de întâiul cap al familiei Bent în Anglia...»

Și Bent desfăcu un vraf de hârtii prinse cu șireturi:

«Ni se dă și locul de origină: «*In partibus Graeciae qui de Nobile Sanguine Tractus existat.* Deci era de viță și se chema Paulus; însă documentul acesta, care-i mai degrabă un hrisov, îi trece numele întreg: Paulus Bentus. Un alt Bent, Emilius, din aceeaș ramură și având legături cu neamul Bentilor de peste Adriatica, se afla în Veneția și-l pomenea o carte dinaintea Cruciaților».

Bent tăcu, desfășurând acum o hartă, unde mările, munții și apele erau înfățișate prin alegorice chipuri de animale zugrăvite ca în arhaice mozaicuri:

«Iată, făcu el, cu degetele urnite pe hartă într'anume puncte, iată Pelagonia de odinioară; mai jos găsim lacurile — Mavru de o parte și dincoace Balta Galbenă, după o legendă cunoscută. Intre ele, pe deal se înălța Templul lui Dionisos, ce a folosit și de oracol, după năruirea Dodonei. Calea sacră a închinătorilor urma în bună parte linia de astăzi. Eu nu-l văd, nu-l pot vedea aiuri acest templu.

— Mai știi? aruncă Duma într'oa doară, s'oa fi nimerit pe unde-i zice La-Viglă...

— La-Viglă? Sună ciudat... E un așa loc astăzi?

— Da, lângă Iaja... O dumbravă, și marmore sculptate...

Și deodată, îi licări palidă o amintire din umbra copilăriei:

«Crescuse într'un rând svon uimitor, că răz-biseră oamenii într'oa poartă de aramă — poartă cu scară în pământ. Ajunseră cercetători din alte

părți. Și mititel cum eram, mă luai după ei, strecurându-mă pe trepte înăuntru. Străinii aprinseră făclii și se iviră împrejur figuri cioplite în pereți. Colo se prelungia un coridor; străinii pășiră cu gând să înainteze... Inșă, ce s'o fi întâmplat, că se traseră înapoi. Și ieșirăm cu toții în lumina zilei...

— Pe urmă? întrebă Bent. Cum a rămas?

— Nu știu. Eu am plecat de-acasă.

— Și-ai spus de asta cuiva?

— Nimănui.

— Grabnic, cât mai grabnic, va trebui să ne ducem!

Tresări cuprins de neastâmpăr, mișcând pașii între cărți. Ochii măriți, aveau sclipiri înfrigurate. Părea cu totul dus. Nimic din ființa lui nu mai ținea de pământ: «Gândeam eu, își murmură sieși, gândeam, că nu se putea... L-am văzut înainte-mi, colo, templul... Era vis ori amin-tire?...»

— Ce vrei să zici? grăi Duma Cegani, fără să capete răspuns.

Și stătu câteva clipe nesigur. In tihna după amiezii adiau pe ferești miresmele grădinii. Avea dreptate Lucy Campbell. Această cufundare a lui Bent în aceleași meditații ar fi putut să-l păgubească, să-l răpuie cu noianul de cine știe ce idei năzdrăvane. De aceea cuteză:

— N'ai vrea să ieșim?

Bent îl aținti lung, parcă nu l-ar fi recunoscut. Apoi revenindu-și:

— Să mă ierți, prietene! Ce-ai spus?

— N'ai vrea să ieșim? Să luăm ceaiul undeva, pe râu?

— Bine, cum dorești. Eu îți sunt adânc mulțumitor... Nu-ți dai seama, ce nădejdi mi-ai adus, și ce bănuieli mi-ai risipit, luminându-mi calea.

Fără a mai stărui, ținând numai a-l scoate din povârnișul reveriilor, Duma Cegani îl îndemnă dealungul Tamisei. Zilele de toamnă blândă atrăgeau încă lume spre râu. Pe amândouă țăr-murile se rânduiau vile de un simplu pitoresc. Printre verande ce-și arătau una alteia de amân-două părțile glastre înflorat aninate ca niște lam-pioane, treceau neconținut bărci și vaporase în cântări vesele, și ades șalupe cu înotul greoiu și a lene; pe când râul însuși desvăluia în șerpui-rea-i lină colțuri nenumărate de retragere: ostroave care în belșugul frunzișului păreau ieșite din apă; sălcii cu tănuite adăposturi sub plete; alei răsă-rite pe de margini în poala necunoscutului; și peste tot lebede, singure ori în cârduri, populând tăcerea. Spre a-l împinge pe tovarășul său la vorbă, Duma Cegani întrebă:

— Ale cui sunt atâtea lebede?

— Apartin regelui și puține, cred, unei bresle de tăbăcari. Nu ți s'a întâmplat să vezi? În Iulie oameni pornesc din Londra în luntri, ducând steaguri cu zugrăveli de lebede, și merg până departe, răscolesc tufișurile, să însemne puii de curând născuți, spre a fi deosebiți. E un obicei din veacul al șaisprezecelea ».

Astfel an de an se numărau lebedele și creșteau și băteau hoinare apa, de le întâlneai pretutindeni. Se apropiiau, mlădiindu-și gâturile, de bărcile-corturi, în care perechi tinere își gustau iubirea; pătrundeau prin ascunzișuri de sub nuferi; miș-cau solemn aripile ninse în fața Castelului Wind-sor. Acesta li se arătă la un timp, desfăcut de orice așezări omenești. Răsări dintre copaci sus, profilându-și turnurile și zidurile crestate în văz-duhul aburos, ca o cetățue din tărâmul basmelor. Caracteru-i de nerealitate se potrivea și cu tra-diția. Că Merlin, sfetnicul și vraciu! Regelui

Arthur, înălțase colo prin magie castelul, în a cărui sală împodobită cu trofee se găsea și vestita Masă Rotundă. Și de jurîmprejur stăteau cavalerii, câți mai rămăseseră atunci spre amurgul domniei strălucite. Iar unul din ei, Sir Lancelot, deși curățit de orice pătimiri prin însăși lunga și anevoioasa căutare a Sfântului Potir, la întoarcere căzuse iarăș pradă farmecilor Reginei Guenever; ba și mai aprins se daseră amândoi vinovatelor mângâieri.

Bent și Duma Cegani grăiau încet de această iubire a trecutului — izvor de neîncetată inspirație artistică. Pășind târziu în parcul imens de sub Castel, întâlneau căprioare: unele cădeau în umbră, altele se opreau încremenite, de li se zăreau numai capetele cu lungi coarne pe muchea zării luminoase. Din iarbă sburau fazani cu aripi fâlfâite, strălucind în giuvaerul viu al colorilor.

« Când te gândești, Duma șopti, că nesațul omenesc nici pe acestea nu le cruță... » Ceva din fiorul mâniei unchiului său îl cuprinse:

— Avea dreptate Manole Cegani, Loghiotatul. Nu l-ai cunoscut?

— Nu, răspunse Bent. Și-mi pare mult rău. Am auzit de el.

XII

De multe ori acuma se ducea Duma Cegani să-l întâlnească pe Bent, fie la Cambridge, fie La Cedri, îmbiat la drum și de toamna întârziată. Dinaintea unor împrejmuiri de ferme, unor fântâni și ospătării cunoscute Duma se oprea cu un fior de uimire, așa erau de preschimbate sub crengile frunzișului arămiu. Grădinile în tot Cambridgeul păreau stropite cu aur; iar în curțile colegiilor vița japoneză și glicina țeseau podoabe ce atârnau și urcau galbene pe ziduri și în jurul ferestrelor, adăugând vechimii lor și prelungi tristeți contemplative. Duma Cegani prindea să înțelegă de ce unchiul său Manole stăruise până la moarte în acest oraș, care ajungea să-i fie drag și lui acuma. O singură părere de rău avea, că nu-i rămăsese nimic, nici un obiect cât de mărunț, dela Manole. Gândia mai cu seamă la inelul dăruit de pașă, la cărțile sale... Incotro se vor fi împrăștiat? Tot umblând prin anticării, într'un rând dete de o călimară lungă în bronz, cu înflorituri de slove turcești. O luă în mână și o întoarse; când stăpânul bătrân, bărbos, cu tichiuță pe cap, se apropie și-l ținti curios de sub ochelari: « Văd că domniata știi ce este... Mulți se uită și o pun la loc, fără să-și dea seama. Mi-a vândut-o și mie cineva, spunând că ar fi aparținut unui străin, om foarte învățat, trăit printre noi ». Duma avu lăcrămi în ochi. Și, scăpând abia de un spasm ce-i se puse în gât, întrebă:

— Mai ai ceva dela acel străin?

— Nu, nimic alta.

Plăti cât îi ceru și luă fericit călimara s'o arăte prietenului său: «E aceeaș pe care o purta în brâu... Așa l-am văzut în portretul de mult, când eram în școală». Urmă tăcere între dânșii. Spre a-i muta gândurile, zise Bent:

— Fiindcă pomeniși de școală, n'ai vrea să mergem azi la Eaton? E timpul atât de frumos.

— Cu plăcere, se învoi Duma Cegani.

Și o luară prin Windsor, deaupra podului, străbătând ulicioara cu dugheni de tot felul, menite în bună parte să îndestuleze nevoile școlii. Elevii, în jachetă și cilindru, treceau, cum trecuse și Bent ani de-a rândul. Ajunși la umbra porții largi, călcară drept înainte și atinseră porticul dimprejurul curții lăuntrice, în care dedeau, rânduite ca niște chilii, clasele. Bent se opri cu strângere de inimă: «Vezi, nu e decât puțin timp și unii din colegii mei s'au stins, alții s'au dus, care încotro...» Totuș cișmeaua din colț și treptele suitoare în bibliotecă și în vechea sufragerie, cu băncile de lemn și cu portretele directorilor pe atâtea veacuri ai lui Eaton, aceleași erau toate, precum le-a fost lăsat. Bătrânul servitor al școlii îl recunoscă și se apropie, de schimbă cu el câteva amintiri, și apoi îi călăuzi pe amândoi prietenii în rândul de sus — mai mult pentru Duma Cegani, să-i arate scăunașul de îngenunchiere a băieților și vergile ce foloseau bății. Și Duma privi către Edmund Bent:

— Le-ai încercat vreodată?

— Nu, eu fusei cuminte, poate încă prea cuminte.

Trecură pe urmă în sala mare, cercând să deslege pe lemnul pereților numele săpate de studenți, ajunși vestiți mai târziu, între cari pe al

lui Percy Shelley. Strecurându-se printr'o ieșire dindărăt în parcul școlii, Bent grăi: «Ideile ardeau în el...» Duma Cegani se întoarse, nepricepând.

— Vorbesc de Shelley, Bent lămuri. Ii păru lui, că întâlnise prototipul frumuseții eterne și prinse în el voci slabe dintr'alte vieți ce le va fi trăit:

ecouri ale unui vis antinatal,

cum spune el în *Epipsychidion*, ajungând la convingerea că iubirea nu are moarte.

— Aceasta-i singura mângâiere, vorbi Duma, împins pe cărările turburi ale unor gânduri ce-l munciau de câțva timp. Numai în iubire găsim o dovadă a nemuririi. E într'însa un sentiment așa de profund, de intens, de ideal, de neîncăpător în margini pământeste, cât îți zici: Nu-i cu putință, ca natura să fi zămislit așa ceva, spre a dispărea... Minte n'o crede. Stă în afară de oricare sens și concepție. Să știi că o ființă, în ochii căreia te pierzi de atât nesfârșit dor, se desparte de tine și se duce pe veci...»

Bent îl strânse de mână, și cu tonul de împărtășire a gândurilor sale și de covârșitoare simpatie: «Prietene, cât vei fi suferit! Am înțeles eu și altădată din cuvintele tale, dar nu te-am întrebat. Cum a fost?»

Se așezară de o parte sub un copac și Duma Cegani îi povesti tot cu deamănuntul. Când sfârși, adause: «Acum știi, Edmund. Dar eu te întreb: Dece suntem croiți așa? De ce stăruim la greșeli, spre a ne căi apoi? De ce, când ne lasă tocmai fericirea, începem s'o prețuim?» Bent șovăia sub povara nedumeririlor. La un timp se miră:

— Zici, că sunt șase luni de atunci. N'ai primit nimic?

— Nici un cuvânt. Intr'o zi, acum trei săptămâni, am găsit acasă un mănunchiu de trandafiri aprinși. Adresa era pusă de mâna ei. I-am recunoscut slova. A ținut să-mi dea numai un semn, că nu mă uită și că se află în Londra. Și unde s'o fi căutat? De câte ori n'am tresărit, cu inima svâcnind să mi se rupă... am crezut că-i aud glasul. În străzi, în trenuri, în magazine, un gest, o clătinare a corpului, un profil, m'au amăgit, de-am alergat înfiorat... Mai deunăzi la teatru: juca o artistă, vestită pentru fermecătoru-i accent străin. Tot timpul mi-aminteam de piesele, în care o văzusem împreună cu Odette. Nostalgii grele din trecut mă apăsau; când la pauza întâiului act, luminându-se parterul, deodată o sfârșială m'a cuprins: drept înainte, pe un scaun, chipul ei negrăit de scump, fruntea, ochii... Dar puțin cam schimbată. « Poate n'o fi ea, mi-am zis. Atunci, de ce m'o fi privind așa țință, rugător și cu muștrare? » Lumina s'a întors la ridicarea cortinei și-mi venea să țip: Odette, Odette!... În Londra cât de vastă, nu e loc unde să nu mă ajungă dorul însetat de ea. La restaurantul mic din Soho nu fusesem de multă vreme; și chelnerul nostru, Paulo, a înțeles pesemne când m'a văzut singur și mi-a vorbit discret de alte lucruri. Și aceiași oameni se așezau la mese, aceeaș atmosferă de svon obișnuit. Totuș, m'a năpădit atâta jale, că am plecat repede pe ușă. Am fost și la grupul nostru vechiu al Papagalului Albastru. Și mi s'a părut așa de straniu... Ghiciam în ochii fiecăruia o întrebare: « Unde-i Odette? » Ceva nespuse de rece, de înghețat, a trecut între noi, care mă împingea să le zic: « De ce ați amuțit astfel? De ce nu râdeți? De ce nu sunteți veseli?... »

De pe râu străbăteau încă voci răzlețe. Câte o barcă luneca sub podul Windsor și mai sus peste

acoperişuri veghia, ca o părere din trecut, un turn al Castelului: « Vezi, făcu Bent. Curând le va îneca noaptea — colori și forme, parcă n'ar fi existat. Dar mâine iarăș au să răsără, ca și dragostea. O noapte de somn ori mii și mii de nopți, cât ține hodina morții, nu-i tot una? Timpul n'are ființă; dacă nu acum, o vei găsi în altă viață ».

XIII

Edmund Bent revenea mereu la ideea asupra călătoriei. Aduse vorba într'una din zile :

— De-ar fi să plecăm odată, și cât mai de vreme...

— Te rog, mai așteaptă o leacă, răspunse Duma Cegani. Isprăvesc și eu cu universitatea și ne ducem.

— Numai să ajungem de sărbătoarea Sânzienelor...

— Ții negreșit la asta?

Bent încuviință hotărît din cap:

— De când am aflat de Sânzieni... Vezi, Duma, sunt păsări care, potrivit deprinderii străvechi, zboară și azi odată pe an spre locul, unde fusese renumitul Atlantis. Aidoma și cu fetele din Iaja: își urmează încă procesia credinții la templul dispărut — mai bine scufundat. Ci noi, socoți, că nu-l putem găsi, că nu-i putem trece de portaluri și prinde ceva din lumina, din glasurele, din viața dedemult? Ieri și azi, trecut și prezent, nu-s decât ficțiuni ale mărginirii noastre. Dacă noaptea Sânzienelor, cu răsturnarea de lucruri, cu volbura minunilor ce poartă, ar sparge normele obișnuite și ne-ar pune deasupra spațiului și timpului...

« Iarăș o ia razna cu ideile sale », gândi în sineși Duma Cegani și nu stărui de loc. Numai îl asigură că de Sânzieni aveau să fie neîndoios la Iaja.

Incepură atunci pregătirile. Bent zoria să învețe cât mai bine graiul Macedoniei muntenești. Deprins cum era de timpuriu cu latineasca, îi se părea ca un idiom al acesteea:

— E așa de ușor...

— Afară de rostirea câtorva sunete guturale, zicea Duma Cegani.

— Acelea se întâlnesc și în engleză. Și-i dau o mare adâncime, sparg oarecum uniformitatea armonică dintr'alte limbi.

Apoi zi și noapte Bent răscolea în bibliotecă și umplea cu însemnări și cu diagrame un caiet de călătorie.

Înainte plecării Duma Cegani merse La Cedri să-și ia rămas bun. Ca și alteori, Lucy Campbell avu grija să-l cheme de o parte și cu rostu-i domolit și tainic îi vorbi:

«Nu mai era chip să-l împiedicăm. Iși pusese demult în minte... Însă acum sunt liniștită și bucuroasă, că vă duceți împreună. Are să aibă cu el un prieten, și încă unul din partea locului. Și eu te rog mult să veghezi asupra-i. Il stăpânesc, cum ai băgat de seamă, idei stranii; în legătură mai ales cu această călătorie. Pare așa de pierdut... Nu e numai preocuparea de ținte arheologice, dar și alta — nu știu cum să zic, ceva personal și adânc...»

Seara după masă întârzie iarăș la câteva portouri, cu Bent și cu Robert Campbell, care fu cuprins de tristeță înduioșătoare, că nu-i putea și el însoți la drum: «Asta-i bătrânețea, ofta el. Te ține pironit locului... De aceea, cât sunteți încă tineri, umblați și cercetați lumea; să rămâneți mai târziu cu tezaurul de amintiri». Bent tăcea, frământând în el cugetări grele. Numai la pornirea trenului din stația Londrei, aruncă lui Duma Cegani destăinuirea: «Acelaș simțimânt îl va fi

încercat și Iason, când s'a îmbarcat pe Argo. Acest drum e împlinirea destinului meu...»

Opriră puțin în Sărună, unde ajunseră pe înnoptate. Deșteptați în zori la un otel de lângă mare, deschiseră ochii asupra măreției Olimpului. «Cât de potrivită e vorba lui Omer!» făcu Bent:

Și mintea lui, adăpată din vreme la izvoare elenice, vrăjea scene și descrieri ce păreau și mai strălucite în aerul și lumina creației lor. Duma Cegani îl întrerupse cu îndemnul de a vizita orașul. Ieșiră la Mol. Dealungul țărmlui, sfârșit în dale mari de marmoră, apa nu clătina de fel în azurul ei limpede — atât de limpede, că descoperea jos anemone lucioase, bureți și pești argintii. Stând o clipă în fața Turnului Alb, înălțat cândva de Venețieni, Duma lămuri: «De aici încolo se chiamă La Pirguri, adică vile ce întind împrejmuiți verzi până la mare, cu migdali și rodii mulți». Cotiră la stânga către Poarta Casandriotică și, cum purceseră câțiva pași, li se arătară pe deal murii crestați ai întăriturilor și cimitirul de morminte turcești în albă risipă. Merseră la una din vechile biserici, căreia-i zicea Sfânta Vineri, semn că fusese templu închinat Afroditei. Lăsată bine în pământ, candelile anevoie izbutiau a împrăști umbrele bolții și ale naosului întreg, cu două șiruri de stâlpi. Străzile dimprejurul bisericii se afundau între ziduri înalte ce aninau asupra-le crengi verzi, și desvăluiau ici-colo și lăuntruri de grădini pașnice, cu scări în marmoră, cu statui și cu vase, adiind fiorul unei apuse gloriei din Bizanț. Numai berzele din acoperișuri întrepuau liniștea în clăpănitul de ciocuri.

Suiră în Acropolea de odinioară, pe locul căreia se așezase o mănăstire. Li primi egumenul, arătându-le un colac sculptat de fântână și niște capiteluri. Undeva aproape vuiiau ape în cisterne.

Înainte de părăsirea oraşului, Duma cetii prietenului câteva rânduri de inspiraţie ale sale:

*Senin e văzduhul. Din ţări nevăzute,
Ce-şi leagănă veşnic podoabele 'n soare,
Vin dulci adieri; şi mândre corăbii
Cu albele pânze în larg risipite;
Pe când în tăcerea amurgului vână,
Solemn ca o taină — se 'nalţă Olimpul
Din funduri de ape.*

— Atât am scris...

— Frumos, recunosc Bent. Numai mă întreb, cum ai să continui?

— Voiu aduce o închinare, sfârşind a doua stanţă cu versurile:

*De zei şi zeiţe şi mii de legende,
Mormânt uriaş!*

— Adică Olimpul ar fi un mormânt... Şi crezi, că zeităţile au pierit cu desăvârşire, că nu stăruie încă — dacă nu în Olimp, dar în dumbrăvile sacre?

Duma Cegani stătu de cugetă puţin:

— Ai dreptate. Voiu coborî atunci tonul spre înduioşare şi voi zice:

*Atâta de trist şi de singur, bătrâne,
Bătrâne Olimp!*

Merseră acum înainte. Din fuga trenului prinseră linia de curgere a lui Axius şi opriră câteva minute în Caraferia, cu ruina castelului Virghiniei.

— Crăiasa cu acest nume, văzând că nu mai e chip să mântuie oraşul de vrăjmaşi, se asvârle din parapete jos.

— Aceeaş poveste, luă aminte Bent, încheie şi zilele din urmă ale Trebizondei.

Dupăce lăsară în stânga Edesa, cu străfulge-

rarea căderii apelor pe înălțimi verzi, după ce merseră încă ore întregi, scoborînd la o stație și luând chirigiul de însoțire și doi catâri vâjnoși, se îndreptară spre tănuite cuprinsuri, în zarea cărora îmbiau munții ca niște nouri albaștri. De ce înaintau, de ce Bent arăta mai cufundat în sineși. Scotea mereu caietul cu însemnări și cerceta. Dădură de marginea Bălții Galbene: « Mi-ai pomenit, Edmund, de o legendă... », făcu Duma Cegani. Bent nu răspunse. Acum venia un bogaz între colnici treptat ridicate, și la capătul său zăriră pe culmile apusului uriașe cuiburi de locuinți:

Iaja!... grăi Duma Cegani. Bent înlemni deodată palid. Iși strânse buzele să-și împiedice oarecum un țipăt. După o vreme:

« Intocmai, întocmai... așa precum mi s'a nă-lucit ».

Și se pierdu în gânduri. Licurici apărură scân-teind în preajmă. Se auziră lătrături.

— Mănăstirea Sfântu Ilie! zise Duma, și repetă mai tare: Mănăstirea Sfântu Ilie!

— Mănăstire? păru a se trezi Bent. Nu era nici o mănăstire aici...

Curând intrară în zodia luminilor. Chirigiul îndreptă catârul spre anume parte. În zinghetele și ropotul pe caldarâm Tasa Cegani ieși din casă cu o torță aprinsă. Ar fi vroit să grăiască, să cheme, dar un nod îi se prinse în gât, șiroaie de lacrimi bucuroase îi muiau obrazii. Strânse la pieptu-i pe Duma, care la un moment îi vorbi: « Iacă, prietenul meu, mamă!... » Il îmbrățișă și pe acesta, și numai pe urmă îi veni glasul: « Pe soră-ta Vantia n'am deșteptat-o, obosită cum e cu pregătirile de Sânziene ». Dar când păși el încet pragul iatacului Vantiei, nerăbdător s'o vadă, fata sări în sus, judecând-o pe mamă-sa că a lăsat-o a dormi,

așa întru neștire, de sosirea lui Duma. El o sărută și o privi mirat:

— Ai crescut Vantie! De câți ani e acum Vantia, mamă?

— De paisprezece. Curând vor începe să ne calce pețitorii...

— Și încă mulți, văzând cât e de frumoasă.

Pentru această vorbă Vantia îl cuprinse iarăș de gât. Și Duma, poftindu-o să-și caute liniștită de somn, trecu în odaie la Bent, spre a mai sfătui cu el puțină vreme.

XIV

Așa fuse, că în cealaltă zi Duma Cegani ieși de vreme în cerdac și vorbi cu mamă-sa, care la un timp alergă în casă și curând apăru iarăș cu tava plină: cafea cu lapte, smântână și cozonac. Le puse înaintea lui Bent pe masă, îl sărută și-l întrebă de sănătate. « Sunt foarte bine, mulțumesc », răspunse acesta. Dar băgă de seamă Duma, că era tras la față și în ochi-i licărea o privire îndoielnică, rătăcită. Ii zise:

— Are să-ți priască aerul de munte. Poate n'ai dormit și din pricina oboselii mari.

— Nu... E altceva. Din minutul ce-am pus piciorul — mi-au părut toate cunoscute...

— N'o fi cumva o amintire din cărți?

— Nicidecum... E drept am cetit mult și am putut deosebi Balta... aceeaș, consacrată odinioară zeului: nimeni nu se atingea de ea și era plină de pești aurii, reflectând culoarea narcisului pe fața apei; de unde și numele, Balta Galbenă. Nu mă îndoiesc, eu am văzut înainte aceste locuri...

Dar când anume? Știi la fel, cum tresari uneori dintr'un vis și cauți zădarnic să ți-l amintești și te sbați în tine însuți numai cu un pic de slabă lumină... Incep a bănuî, că venirea ta la Cambridge, cu legătura dintre noi, a fost predestinată.

— Orice prietenie sinceră, nu-i așa de rară, încât s'o credem predestinată?

Dela poartă răsări un glas subțire, cântător.

Duma grăi din capul scării: « Tu ești, Vantie? Te-ai întors? » Fata nu-i răspunse; dar auzi pe mamă-sa, că o sfătuia încet: « Edmund, prietinelul fratelui tău, pare uluit, turburat, nu-i în toate apele... De aceea caută să fii cât mai bună și mai drăguță cu el ». Vantia zupăi grăbit pe scară, se repezi drept la Bent și, înclinându-i-se puțin din genunchi, îi dădu un buchet de flori.

— Pentru mine? se încurcă Bent sfios.

Fata mișcă alintată din cap:

— Un singur oaspe avem și noi.

Pe lângă trandafirii și crăițele grădinii își îmbinau mireasma și podoabe ale codrului: verbine, sulfină, amarant galben.

— Ți-o purta noroc, făcu Duma Cegani; că-s tocmai azi culese... pentru Sânziene.

Apoi zise Vantie:

— Pe care alegeți mireasă în acest an?

— Pe Tinca lui Zotu, potrivită la vârstă și frumoasă...

— Mai frumoasă ca tine?

Vantia lăsă ochii la pământ, îmbujorându-se. Și Duma, întors către Bent:

— Ascultă, Edmund! Eu cred, e mai bine să mergem acum La Viglă. După amiazi n'am avea răgaz și liniște, că începe sărbătoarea și se va urni lumea într'acolo.

— Să mergem...

Și Bent grăbi întâiu pe scară. Duma Cegani, rămas câțiva pași în urmă, auzi pe Vantia șoptindu-i în ureche:

— Ce chipeș e prietenul tău. Ca un Făt-frumos... Are să stea mult? Și când l-or vedea fetele...

— Să-i spun și lui asta?

— Nu, Duma... Nu fii copil! Ce vrei să creadă el despre mine?...

O cărare scurtă ducea între plopii ce ascundeau fântâna. Apa cădea uruitoare pe o gură de piatră într'un jghiab, de piatră și el. Și deasupra șipotului, într'o nișă adâncă, zăceau fâșii colorate, smocuri de busuioc, bănuți, văluri subțiri: «Prinoasele fetelor, zise Duma Cegani. Au venit astăzi, de-au însemnat cu firicele roșii unele buruieni, cărora peste noapte li se vor hărăzi virtuți miraculoase». Bent nu mai știa de uimire: fântâna ceea, cadrul zeiesc, ofrandele, și mai sus pâlcul de fagi ai dumbrăvii, cu trunchiuri albe, cu plante ce se învârtiau și atârnau de crângi ca urzeli măiastre... La pământ, între ferigi, și o marmoră — bucată de fronton cioplit. Bent dădu în genunchi și se nevoi puțin cu descifrarea slovelor grecești. Le trecu nedumerit în caiet: «Seamănă a fi versuri dintr'un imn Dionisiac... Oiu vedea...» Apoi, luat de misterioase înrâuriri ale împrejurimii, scăzu în șoapte glasul:

— Aici e La Viglă?

— Da, Edmund.

— Și poarta, de care mi-ai spus?

— Undeva... aproape, sunt sigur. Dar n'o mai găsești. Au astupat-o. Cică mulți au murit pe loc, cercând a răzbate gangul înainte... Unde-o fi scoțând? Poate colo...»

Se uitară amândoi. Tăceau, amăgitoare, schimbăcioase, adâncurile sihlei: «Parcă n'ar fi din astă lume... Nu e picior să le calce. Și liniștea lor înșeală — uneori, așa din senin —, se umplu de răsunete. Și-au în seamă-le, cred, o întâmplare veche... Mama o știe. S'o întrebăm...»

Porniți gânditori spre casă, Duma Cegani adause: «Ci să fim cu luare aminte, când aducem vorba mamei; nu dintr'odată...»

Vantia prânzise din vreme și plecase, încât se

așezară ei trei la masă. Intr'un timp întrebă Tasa Cegani:

— Hei, prietenul tău a văzut fântâna?

— Da, mamă; însă de urmele porții aceleea cu scară 'n pământ n'a fost chip să dăm. Și pădurea însăși, atât de stranie înlăuntru... Ce s'o fi spunând, mamă?

— Lucruri demult, scumpul meu, pe care le ținem închise 'n suflet și nu le mai rostim. Acolo-i sălașul nimfelor.

— Dar, mamă, vezi că Edmund a bătut lungă cale, numai și numai să afle despre aceasta...

Tasa Cegani stătu câtva la îndoială. Ii pofti apoi să iasă 'n cerdac. Ea păși de o parte, își trase din cap năframa ce purta și, cu fața întoarsă către fântână, prinse a șopti cuvinte neînțelese, care păreau să fie în acelaș timp o rugă de îngăduință și o invocăție zeitelor. Și, suflând de trei ori împrejur să alunge duhurile necurate, destăinui cu vocea ferită:

« In alte vremuri a trăit aci Rina, un vlăstar de arhonte, care nu avea seamăn între fete. Zi de zi tatăl ei, văzând-o mai frumoasă, și-a zis hotărât: « Niciunul dintre muritori nu e vrednic să-și ridice ochii la ea, necum s'o ceară de soție ». Și a închis-o într'un chioșc de grădină, cu ziduri grele jurîmprejur. Dar cine-ar putea întinde stavilă iubirii? Fata dinainte încă își făgăduise inima unui tânăr, plecat în depărtări. Și acum, retrasă în camera chioșcului, își îngâna singură dorul, gătindu-și rochia de mireasă. In acest timp ce s'o fi petrecut — un cataclism, o năvălire cumplită... Nu e nimenea s'o spuie. Că fata în tresărirea spaimei a văzut la fereastră o pasăre... Și, fie că pasărea însăși luase graiu de om, fie că imboldul venise de aiuri, a priceput fata de a urmat sborul pasării și a mers după ea spre sihla ceea. Și înăun-

trul sihlei o poartă mare a svâcnit înlături și s'a închis iarăș dela sine, și a trecut fata pe alte târâmuri, unde și azi se găsește în tovărășia nimfelor și neconținut, de nesfârșită vreme, așteaptă sosirea iubitului ei.

Rar de Sânziene pasărea iarăș apare peste creștetele verzi și parcă cercetează, pânđește ceva neîndoios, un semn de sus, până la care mințile noastre slabe nu pot ajunge. Iar în vremile din urmă a ieșit mai ades la iveală... Mare cât o pajură, cu pene strălucitoare de aur și cu ciocul albastru, au văzut-o oamenii plutind încoace iscoditoare, până deasupra fântânii ».

Bent îngălbeni de cele auzite, și-i trebui mult până să-i fie cu puțință a rosti întrebarea ce-l ardea pe suflet:

— Cât este, câtă vreme, că se ivește așa des pasărea?

— Apoi să fie vreo patru luni.

Bent socoti în gând. Tocmai, de când îi sosiau și lui îmbieri neînțelese din spre necunoscut.

— Ce pasăre!... deodată se uimi Duma Cegani.

— O fi, zise Bent ca pentru sineși, o fi poate aceea veche, care, după lungă viață de secole, ardea în jarul cu mirodenii și renăștea din scrumul ei — dovadă a nemuririi. S'a fost oprit un timp la Dodona, sosită din Heliopolis; și pesemne mai târziu a sburat aici. Așa judec... De unde pot avea încredințarea?

— Și pe fată... mă întreb, de ce va fi ținut-o ascunsă în turn?

— S'o păstreze curată, neîndoios, ca lumina dimineții. Și potrivit datinei s'o închine apoi de mireasă zeului...

Muzici numeroase răzbătură. « Ies fetele... Să ne grăbim! » îndemnă Duma Cegani. Nu merseră departe, ci așteptară în drumul trecerii alaiului,

care se și arată curând. Și Vantia, cum îi văzu, alergă veselă, mândră și rumenă la față: « Veniți cu noi, nu? Iată, ceea din frunte e Tinca lui Zotu! » Insoțită de tovarășe, purtând rochie albă și dichisul întreg de mireasă, Tinca lui Zotu călca domol, ochii la pământ, în mâini un vas de bronz împodobit cu flori. Și după ea șiruri de alte fete și de neveste, în veștminte sărbătorești, urmau la pas. Muzicile apoi conteniră, și numai glasuri tinere se înălțară, intonând cuvinte repetate din grup în grup și de toate împreună.

— Ce zic? întrebă Bent.

— Nu prea înțeleg. E un cântec străvechiu, de care nu-și dau seama:

*Unde te-am pornit așa gătită,
Mica mea,
Cu zovon și fire lungi de aur,
Și cu scump inel în deget,
Mica mea...*

Și Duma Cegani ridică din umeri:

Unde te-au pornit așa gătită...

Nici eu n'aș putea spune.

— Desigur, o duc în sfântă căsătorie zeului, care s'a retras demult...

Ajunse dinaintea fântânii, fetele încetară cântecul, spre a începe altul:

Umple soră, varsă frate...

De trei ori deșertară vasele. Li dădură să bea miresii și se închinară și svârliră în jghiab arginți, împlinind astfel întreg ritualul. Pe urmă se retraseră, iarăș în alaiu. Duma Cegani și cu Bent nu clintiră de lângă fântână. Clipe nesfârșite așteptară. Și căzu asupra-le una din acele imense tăceri desăvârșite, care-s ades premergătoare ne-

bănuitului. După un răstimp voci adiară lin. Să fi fost aevea ori numai o părere? Șopti Bent:

— Auzi ceva, Duma?

— Nu, nimica... Și tot el, întorcându-se: Ba da, parcă arii dulci? Or fi ecouri? N'au de unde. Fetele s'au dus și nici lămpi nu mai clipesc în sat. Ia, mai tare sună acuma...

— E noaptea Sânzienelor! Bent rosti, conștiu de vraja momentelor.

De isnoavă se lăți pauza tăcerii — când năpraznic dinlăuntru codrului răsăriră ca niște zări învăpăiate. Și prin lumină se ivi pasărea, aci lunecând dreaptă, aci bătând aripile cu sclipiri de nestimate. Mai multe ori trecu asupra fântânii, coborî în joase rotiri, înainte și înapoi...

— Imi face semne, zise Bent, mișcând doi-trei pași. Duma Cegani îl apucă strâns de braț.

— Fii liniștit, Edmund! Gândește-te, în ce prăpastii și căi ale pierzării te-ar împinge...

— De mi-ești prieten, și de ții la mine, Duma... lasă-mă! Ani întregi am dorit această clipă.

Iute, ca și cum ar fi fost luat de puteri străine, goni și se pierdu încolo. Și Duma Cegani ar fi dorit să țipe și să alerge după el; dar își simți limba încleștată și picioarele țintuite locului.

XV

Duma Cegani se întoarse acasă îngrijorat, cuprins de mari temeri. Se căia, învinuindu-se pe el însuși, că nu-l oprise cu orice mijloc pe Bent. Nu-și luase o răspundere față de el? Nu-și amintea de cuvintele Doamnei Campbell: « Te rog mult să veghezi asupra-i. Il stăpânesc idei stranii?... » Apoi dimineța, și mamă-sa și Vantia au să-i resimtă lipsa și-au să-l întrebe: « Unde-i prietenul tău Edmund, unde a rămas el? » Adevărul nu le-ar putea răspunde. Ar fi trebuind să găsiască ceva, un cuvânt, o pricină, care n'ar da loc bănuielilor. Ce-ar fi, dacă le-ar spune că s'a dus Edmund la Mânăstirea Sfântu Ilie în scopul unor cercetări și peste o zi-două avea să se înapoieze? Și grăindu-le, firește, n'ar fi convenind să-și ia el însuși o figură liniștită, ca și cum nimic nu s'ar fi petrecut? Nici că închise ochii în acea noapte. Și, de cum luminară zorile, grăbi la Fântână, a cărei preajmă singuratică se pătrunse curând de larmă. Veniră fetele să-și adune ierburile, semnate în ajun cu firicele roșii. Imprăștiate ici-colo se îndemnau în chicote prelungi. Și veselie lor îi făcea rău acum lui Duma Cegani, încâlcindu-i prepusul îngrijorării. « Avea timp oricât, își zicea el, să se întoarcă Edmund... Sunt ore la mijloc; numai de nu s'ar fi pierdut, ori de nu l-ar fi găsit vreo năpaste... » Ar fi dat svoană, ar fi ridicat satul, ar fi chemat gonașii, și toate în zadar. Că nu s'ar fi

încumetat nimeni a străbate, necum a răscoli, deşişurile de La Viglă. Oamenii s'ar fi retras înapoi cu groază. Şi-acasă la dânsul, nici Tasa Cegani nu părea mai tihnită în aşteptare:

— Ce-i cu Edmund de întârzie atâta?

— Are să vie, mamă!

— Bine, dragul meu, dar Edmund e străin aici. Cum te-a răbdat inima, de l-ai lăsat așa singur la mânăstire?...

Tot mai necăjit Duma Cegani bătea mereu și fără astâmpăr cărarea la Fântână și înapoi. A treia zi de abia simți mișcare între copaci. Chemă și nu-i se răspunse. Apoi, năbușindu-și un țipăt, își mărturisi lui însuși: « Niciodată nu m'am bucurat atât! » Și-l îmbrățișă: « De-ai ști, Edmund, ce spaimă am tras! Și ce gânduri mi-am făcut! A dat Dumnezeu să te întorci teafăr... Ia spune, pe unde-ai fost, Edmund... » Și se opri din vorbă, ațintindu-l: era slăbit și alb ca ceara și-i ardea în ochi o văpaie desmetică. « Semnul atingerii cu lumi neîngăduite... », își zise Duma. Tot el: « I-or fi luat și gura », văzând că nu scotea cuvânt. Dar pe urmă luă aminte, că tremura Bent din tot corpul și nu-l țineau picioarele. Sprijinindu-l de braț, încet și anevoie îl duse până acasă și-l puse în pat. El se dete supus îngrijirilor, fiind istovit și cuprins de friguri. La o vreme se pierdu în aiureli — fărâme scăpate de sub domnia conștiinții, între care sbucnea repetat numele: Rina! Rina!

— Cine o fi? se miră Duma.

— Fata ceea, zise Tasa Cegani, fata istorisirii cu La Viglă. I-a stăruit în minte și-acuma se amestecă...

— Ai crede o ființă aevea și una ce-i este scumpă, după cum o chiamă.

Pe rând amândoi, zi și noapte, veghiau la căpă-

tâiul său: Iar Vantia crăpa deseori ușa, uitându-se cu ochii speriați:

— Cum îi merge, mamă?

— Mai bine, boala și-a domolit răul...

Tasa Cegani era meșteră în leacuri. Și un semn al tămăduirii se vădi în scurt timp, când, întors de o parte mai ușurat, Edmund Bent recunoscu pe Duma și-i șopti: «Puteam să și mor acuma, că nu mi-ar fi fost nimic». Veniră apoi liniștite zile de însănătoșire. Cu pleoapele pe jumătate închise, Bent surâdea fericit unor vedenii trezite înlăuntrul-i, care ștergându-se, cădea iarăș în tristeță și scotea câte un oftat greu.

«Ce este, ce te doare?» întrebă Duma Cegani, silindu-se a pătrunde taina împrejurărilor din urmă; până când Bent însuși, adus și de nevoia împărtășirii, vorbi:

«Cum ți-aș ascunde tocmai ție, Duma, care mi-ai fost călăuz devotat. Ceva supraomenesc a țesut firele prieteniei noastre. Înainte încă promisem eu licăriri dintr'altă viață; ci, când te-am întâlnit și mi-ai spus dincotro vii, am deslușit în asta deodată mâna soartei. Ai văzut pasărea. Mi-a ieșit în drum cu solie. Puteam să n'o urmez? Nearticulat în minte-mi născură și se lăntuiră cuvinte în o chemare neînvinsă. Și m'am dus — nu eu m'am dus, ci pasărea m'a îndreptat pe scări în jos, unde se făcea un palat, mai degrabă un templu măreț, cu stâlpi de marmoră, între cari nimfe mișcau în cântece și danțuri sacre. Se opriră la un moment, ieșind toate. Și pași din spre altar o arătare albă, cu obraz acoperit. Intinse brațele a nerestrânsă iubire:

«In sfârșit ai venit, sufletul meu, ai venit! Și cum te-am așteptat...»

Iși ridică vâlul. Mi-au stat bătaile inimii, pe când năpraznic mă frământam în mine: Acest

chip de zee, ochii aceștia ca două stele vii ale norocului și gura dulce și glasul ce străbătea copleșitor din însăși viața mea îndepărtată și totuși atât de aproape — unde le-am cunoscut? Vorbi înainte: «Nu-ți fie teamă, eu sunt, Rina ta!» Și-mi luă mâinile în mâinile ei:

«Acuma, că ești intrat aici, au să-ți revie amintirile. Cearcă să te reculegi. Treceam odată de cea mai frumoasă și menită eram templului, și zeului însoțitoare. Nici un muritor n'avea îngăduire a privi la mine, dar ochii mei căzură asupra-ți și ne jurasem unul altuia...

— Parcă încep a vedea, șopti uluit de miracolul aproape groaznic al redeșteptării unui trecut înmormântat.

— Nu ți-am spus, nu ți-am spus! tresări ca de izbânditoare bucurie. Tu plecaseși atunci pe o vreme și din turnul, în care mă pusese tata, ținteam calea depărtărilor și-mi ziceam: Dintr'acolo se va întoarce iubitul și mirele meu!

— Și m'am întors, Rina! Dar inima-mi zdrobită n'a întâlnit decât risipa goală. Ce s'au făcut oamenii și casele de aici, mă întrebam, căutându-te prin ruine și prin tot locul. Unde erai tu, Rina?

— Izbucnise crunt cutremur, și singură, în spaima dimprejur, iată că se ivi înainte-mi pasărea. Și mă luai după ea, de străbătui în acest cuprins al nimfelor primitoare. Și, dăruiată cu floarea unei tinereți nesecate, îngânată cu nesfârșite nădejdi, te-am așteptat... cât amar te-am așteptat, nu știu; că timpul aici nu stăpânește. Cu puterile ce mi-au fost hărăzite, te-am descoperit în lume și ți-am trimis în sbor gându-mi. Nu l-ai ghicit? Nu te-a atins para aleanului meu nestins?

— De multe ori, Rina. Și nu luam aminte, deși simțiam a nu fi același, mirându-mă singur

de ciudăţenia vedeniilor ce mă împresurau; până ce te-am întâlnit în vis, şi mi-ai apărut într'o revărsare de farmec ameţitor, cum nu-mi închipuiam să fiu demn vreodată în viaţă; şi lacrimi m'au prididit la deşteptare, că n'a ţinut visul mai departe. Am intrat în paradis o clipă şi am fost gonit apoi. În zadar mă nevoiam să-ţi îmbrăţişez în amintire trăsăturile, că nu izbutiam; de atunci însă orice gând scump al meu, orice năzuinţă, orice nădejde — spre tine se îndreptau, Rina! Te presimţiam în lumina zorilor, în tremurul proaspăt de ape, în cântecul frunzişului, în boarea primăverii aromite: în toate era ceva din tine şi toate laolaltă nu ajungeau până la frumuseţea ta. Sus, după văluri de nori subţiri treceai ca luna în sfintele nopţi de revelaţie; şi, iată, ai coborât lângă mine, copleşindu-mă de fericire, încât nu-mi vine parcă să cred, tremur în fiecare clipă de teama să nu te pierd iarăş...»

Ea se înfioră. Umbra unui gând păli obrazului şi o simţii rece ca ghiaţa. De unde să pot înţelege? Işi dedea ea seama de sfârşit? Cu preţul acesta îşi dobândise prelungirea tinereţii — să ne regăsim şi din nou să ne înstrăinăm, ispăşind păcate nebănuite? Deodată revenită asupra-şi, în toiul săruturilor înfocate, prinse a şopti cuvinte de alinare: « Şi de-ar fi să ne despărţim, sufletul meu, acum a ştii, că suntem unul altuia pe vecie şi că iarăş ne vom întâlni în altă viaţă. Adu-ţi aminte de aceasta, sufletul meu: ne vom întâlni în altă viaţă...»

Edmund Bent tăcu obosit, împovărat de o tristeţă fără margini. Şi după un răstimp adause cu alt glas:

— Tu nu mă crezi, Duma! Te uiţi la mine şi-ţi zici că totul nu fuse decât un vis al meu...

— Nu, prietine... O atare dragoste, dăinuind şi peste hotarele morţii, nu-i suprema mângâiere?

Putem dori mai mult vieții?... Și acum ce gândești?

— Mă întorn acasă.

— Merg și eu cu tine. Vezi, Edmund... Stau și eu între două lumi: de o parte mama, sora, copilăria, de alta sufletu-mi întreg, robii iubirii. Câtă vreme eram în Londra... oricum, dar în această depărtare îi simt și mai vârtos lipsa. Nu pot. Mă duc s'o caut...

Tasa Cegani și Vantia n'au știut nimic de câte se întâmplaseră. Din curgerea vieții încercate i-a rămas Tasei, ca o pavăză, simțământul unei adânci resemnări. Față de hotărârea lui Duma atâta rosti:

— Mi-e să nu te pierzi și tu ca unchiul tău Manole...

— Nu, mamă, eu am să viu. Ia, de nunta Vantiei... spre care întorcându-se, în glumă: De aceea zorește, Vantie, dacă vrei să mă vezi cât de curând.

VERIFICAT
2017

BIBLIOGRAFIA ILUSTRĂȚIILOR

1. Călugăr. — *Călătorii în Europa* de Edward Brown, 1673
2. Sat în Macedonia. — *Călătorii în Insulele Ionice, Albania și Thesalia* de Henry Holland, 1819.
3. Pindul. — *Prin Macedonia despre Lacurile Albaniei* de Mary Adelaide Walker, 1864.
4. Vale Thesaliotă. — *Călătorii în Insulele Ionice, Albania și Thesalia* de Henry Holland, 1819.
5. Dragor. — *Prin Macedonia spre Lacurile Albaniei* de Mary Adelaide Walker, 1864.
6. Bitolia. — *Jurnalul unui Pictor în Albania* de Edward Lear, 1854.
7. Scutari. — *Călătorii la și din Constantinopol* de Capt. Charles Colville Frankland, 1829.
8. Ostrovul-cetățue. — *Călătorii la și din Constantinopol* de Capt. Charles Colville Frankland, 1829.
9. Cimitir Turcesc. — *O călătorie prin Crimeea la Constantinopol* de Elizabeth Lady Craven, 1789.
10. Ienigé. — *Jurnalul unui Pictor în Albania* de Edward Lear, 1854.
11. Cavala. — *Prin Macedonia spre Lacurile Albaniei* de Mary Adelaide Walker, 1864.
12. Vedere din Stambul. — *Călătorii la și din Constantinopol* de Capt. Charles Colville Frankland, 1829.
13. Bosforul. — *Călătorii la și din Constantinopol* de Capt. Charles Colville Frankland, 1829.

VERIFICAT
2007

VERIFICAT
1987

BIBLIOTECA
CENTRALEI UNIVERSITĂȚII
BUCUREȘTI

MONITORUL OFICIAL
ȘI IMPRIMERILE STATULUI
IMPRIMERIA NAȚIONALĂ
BUCUREȘTI
1934